

VALTIONEUVOSTON KANSLIA

22.9.2016

Alivaltiosihteeri
Timo Lankinen

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelma 2017 taustamuistio

Selvitys- ja tutkimussuunnitelma on valmisteltu valtioneuvoston tutkimus-, ennakointi- ja arviointitoimintaa koordinoivassa työryhmässä (TEA -työryhmä) valtioneuvoston kanslian johdolla.

Selvitys- ja tutkimussuunnitelman teemoilla on kytkentä päätöksenteon tietotarpeisiin. Toimintasuunnitelma strategisen hallitusohjelman kärkihankkeiden ja reformien toimeenpanemiseksi on toiminut valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman laadinnassa tietotarpeiden tunnistamisen lähtökohtana. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman numerointi noudattaa toimintasuunnitelman numerointia.

Selvitys- ja tutkimussuunnitelma koostuu seuraavista osakokonaisuuksista ja niille valituista selvitys- ja tutkimusteemoista: 1) työllisyys ja kilpailukyky, 2) osaaminen ja koulutus, 3) hyvinvointi ja terveys, 4) biotalous ja puhtaat ratkaisut, 5) digitalisaatio, kokeilut ja normien purkaminen, 6) reformit, 7) hallituksen keskeiset kivijalkahankkeet 8) muut tietotarpeet.

Taustamuistiossa on kuvattu valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman 2017 selvitys- ja tutkimusteemojen:

- Tietotarpeen kuvaus ja perustelut
- Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muihin selvitys- ja tutkimustoimintaan
- Tietotuotannon pääasialliset muodot

1. TYÖLLISYYS JA KILPAILUKYKY

1.1 Asuntomarkkinoiden toimivuus

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): hankekokonaisuus 200 000

OSAHANKE A) Varainsiirtoveron asuntomarkkinavaikutukset

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 100 000

Aikajänne: 1/2017-12/2017

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Varainsiirtoveroa on pidetty haitallisena verona asuntomarkkinoiden toimivuuden näkökulmasta, ja sen nähdään aiheuttavan asuntomarkkinoilla lukkiutumisaikutuksia. Varainsiirtoveron kevennyksellä ajatellaan olevan asuntomarkkinoiden toimintaa, erityisesti lyhyen välimatkan muuttojen osalta, tehostava vaikutus. Kotimaista empiiristä näyttöä varainsiirtoveron vaikutuksista asuntomarkkinoihin ja sitä kautta esimerkiksi työmarkkinoihin on kuitenkin niukasti.

Vuonna 2013 voimaan tulleen lakimuutoksen myötä asunto-osuuskunnan osuuksien luovutuksista suoritettava varainsiirtovero nousi 1,6 prosentista 2,0 prosenttiin. Lisäksi asunto-osakeyhtiön, keskinäisen kiinteistöosakeyhtiön, ja muun kiinteistöosakeyhtiön osakkeiden luovutusten osalta vastikkeeseen luetaan lainmuutoksen jälkeen myös osakkeisiin luovutushetkellä kohdistuva yhtiölainausuus. Uudistus korotti varainsiirtoveroa jopa yli neljänneksellä eräissä tapauksissa, mutta ei vaikuttanut kaikkiin varainsiirtoveron kohteena oleviin kiinteistöihin. Huolellista empiiristä vaikutusarviointia muutoksen vaikutuksista ei toistaiseksi ole tehty.

Hankkeessa selvitetään empiirisin menetelmin, miten varainsiirtovero vaikuttaa Suomen asuntomarkkinoihin. Hankkeessa pyritään myös arvioimaan mahdollisuuksien mukaan varainsiirtoveron alueellisia vaikutuksia esimerkiksi asutuskeskusten ja haja-asutusalueiden suhteen. Lisäksi hankkeessa pyritään empiirisen aineiston mahdollisuuksien mukaan arvioimaan voivatko varainsiirtoverotuksen mahdollisesti aiheuttamat asuntomarkkinoiden toimintaa heikentävät vaikutukset heijastua Suomessa mahdollisesti myös työmarkkinoilla, esimerkiksi työn perässä muuttamista heikentävällä tavalla.

Tutkimuskysymyksiä:

- Miten varainsiirtovero vaikuttaa asuntomarkkinoihin Suomessa, erityisesti veroperustemuutosten vaikutusten näkökulmasta?
- Onko varainsiirtoverolla erilaisia vaikutuksia asuntomarkkinoihin esimerkiksi alueellisesta tai asutuskeskusten näkökulmasta katsottuna?
- Vaikuttaako varainsiirtovero työmarkkinoihin Suomessa: missä määrin varainsiirtovero vähentää sellaisia muuttoja, jotka tapahtuvat esimerkiksi paikkakunnalta toiselle työpaikan perässä?
- Vaikuttaako varainsiirtovero asuntosijoittamiseen ja vuokra-asuntojen tarjontaan?
- Miten asuntokaupasta kertyvän varainsiirtoveron tuoton korvaaminen muuta verotusta kiristämällä voitaisiin toteuttaa työllisyyden ja kansantalouden kannalta suotuisalla tavalla?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hanke tukee hallitusohjelman "Kärkihanke 5: Asuntorakentamista lisätään" toimeenpanoa. Hallituksen tavoitteena on kannustaa asuntorakentamisen lisääntymiseen. Tavoitteena on vahvistaa talouden kasvua ja työllisyyttä, lisätä asuntotarjontaa, uudistaa asuntokantaa, vastata asuntojen kysyntään, edistää rakennusalan kilpailua, lisätä asumisen valinnanvapautta sekä vastata asuntotarpeen rakenteen muutokseen.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Poliitiikkatoimien arviointia
- Toimintavaihtoehtojen vertailua

OSAHANKE B) Vuokra-asuntosijoitusalan kannattavuus, kilpailutilanne ja kehittämistarpeet

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 100 000

Aikajänne: 1/2017- 12/2017

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Kansantalouden tilinpidon mukaan kiinteistöalan toimintaylijäämä on ollut pitkällä aikavälillä selvästi muita toimialoja korkeammalla tasolla. Kiinteistötoimialaan kuuluvat asuntojen vuokraus ja hallinnointi sekä mm. muiden rakennusten vuokraus ja isännöintipalvelut. Täydellisen kilpailun vallitessa yritysten tuottojen tulisi heijastaa alan suhteellista riskitasoa. Asuntojen vuokraamisessa tuotot ovat vakaita ja asuntoja voidaan käyttää lainojen vakuutena. Toisaalta ala on hyvin pääomavaltainen, uusien asuntojen rakentamista säännellään monin eri tavoin. Myös tonttien saatavuus voi olla esteenä ja siten uusien toimijoiden markkinoille tulo voi olla haasteellista. Kansantalouden tilinpito ei

mahdollista yritystason analyysia ja siksi tällä hankkeella halutaan tarkemmin selvittää, mistä tämä toimintaylijäämän poikkeuksellisuus johtuu.

Myös asuntosijoitusalan yritysten vuosikertomuksia tarkasteltaessa havaitaan, että asuntosijoittajien ja asuntorakennuttajien liikeluokset suhteessa liikevaihtoon vaikuttavat olevan erittäin hyvällä tasolla verrattuna muihin toimialoihin. Toisaalta vuosikertomuksista on myös nähtävissä, että näiden yritysten omavaraisuusaste prosentit vaikuttaisivat olevan melko matalalla tasolla, tosin vaihdellen huomattavasti yritysten välillä.

Asuntosijoittaminen on voimakkaasti kehittynyt ja monipuolistunut viimeisen 10 vuoden aikana, ja uusia sijoittajia ja sijoitusmuotoja on tullut markkinoille. Epäsuorien asuntosijoitusten kuten kiinteistöpääomarahastojen tarjonta on kasvanut ja kiinteistörahastosijoittamista on tarjottu myös piensijoittajille. Myös epävarma ja matalatuottoinen sijoitusympäristö on lisännyt sijoittajien kiinnostusta asuntosijoittamista kohtaan. Käynnissä oleva rakennemuutos ja väestön keskittyminen kasvukeskuksiin korostaa vuokra-asuntojen lisätarjonnan tarvetta.

Pääministeri Sipilän hallitusohjelmassa todetaan, että Suomen talouden kasvun ja työllisyyden vahvistamiseksi tavoitteena on mm. vastata asuntojen kysyntään ja edistää rakennusalan kilpailua. Tästä näkökulmasta on tarpeellista analysoida asuntosijoitusmarkkinoiden kilpailutilannetta tarkastelemalla em. rakennuttajien ja vuokra-asuntoja omistavien yritysten voittojen normaalisuutta ottaen huomioon alan suhteellisen riskitason. Asuntoja antavat vuokralle sekä yritykset, julkinen sektori, voittoja tavoittelemattomat yhteisöt että kotitaloudet. Kotitaloudet omistavat merkittävässä määrin vuokra-asuntoja, mutta yksittäiset kotitaloudet ovat vuokramarkkinoilla hinnanottajan asemassa. Suurilla toimijoilla on puolestaan useampia asuntoja ja sitä kautta (paikallista) markkinavoimaa, joten niillä on mahdollisuus vaikuttaa asuntojen vuokratasoon.

Hankkeessa tulee arvioida, miten hyvin nykyinen markkinatilanne vastaa vuokra-asuntojen kysyntään ja odotettavissa olevaan kysynnän kehitykseen. Samalla tulee arvioida, miten alan rakenne ja sitä ohjaava lainsäädäntö ja käytännöt edistävät kohtuuhintaista vuokra-asumista. Hankkeessa tulee myös arvioida, onko alalla merkittäviä markkinoille tulon esteitä.

Hankkeessa tulee tarkastella mikrotasolla, valiten mukaan suurimmat toimijat ja ottamalla kattava otos pienemmistä yrityksistä mukaan analyysiin, ovatko alan tuotot poikkeuksellisia muiden vertailuun valittavien toimialojen ja yritysten tuottoihin nähden. Olisi myös tarpeellista arvioida alan kannattavuutta ja riskiherkkyyttä, kun asuntosijoitusalan yritysten pääomavaltaisuus sekä oman ja vieraan pääoman suhde otetaan huomioon.

Hankkeessa tulee huomioida myös markkinatilanne koskien ARA-asuntoja, jotka ovat tärkeä osa asuntomarkkinoiden kokonaisuutta. ARA-asuntojen tarkoituksena on edistää kestävästä ja kohtuuhintaista asumista.

Analyysin pohjalta tulee tehdä ehdotuksia vuokra-asuntosijoitusalan markkinoiden toimivuuden kehittämiseksi eri politiikkalohkoilla, esim. sääntelyn tai tonttien saatavuuden suhteen koko maan tasolla tai paikallisesti.

Tutkimuskysymyksiä:

- Ovatko asuntosijoitus- ja asuntorakennuttajayhtiöiden tuotot keskimäärin suurempia kuin muiden toimialojen tuotot?
- Millainen kustannusrakenne alan eri toimijoilla on ja miten se on kehittynyt?
- Mikä merkitys vuokra-asuntosijoittamisen riskeihin on valtion tukijärjestelmillä (mm. asumistuki)?
- Mitkä tekijät vaikuttavat kiinteistöalan yritysten tulokseen?
- Miten vuokra-asuntomarkkinoiden toimivuus heijastuu alan yritysten tuloksessa ja taseessa verrattuna muihin aloihin?
- Mikä rooli ulkomaisilla toimijoilla on vuokra-asuntomarkkinoilla?
- Minkälaista tuottotasoa ARA-asuntoja rakennuttavat tahot edustavat suhteessa muihin asuntorakennuttajiin ja muihin toimialoihin?
- Selvitetään asuntosijoitusalan markkinoiden toimivuutta ja kilpailutilannetta sekä mahdollisuuksia poistaa tarjontaan liittyviä esteitä. Analyysin pohjalta tulee tehdä kehittämissuhteita.
- Tulisiko analyysin perusteella edelleen kehittää joitakin vuokra-asuntosijoittamiseen soveltuvia välineitä (joko laajentaen/ täsmentäen/ poistaen olemassa olevia tai kehittäen uusia)?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hanke tukee hallitusohjelman ”Kärkihanke 5: Asuntorakentamista lisätään” toimeenpanoa. Hallituksen tavoitteena on kannustaa asuntorakentamisen lisääntymiseen. Tavoitteena on vahvistaa talouden kasvua ja työllisyyttä, lisätä asuntotarjontaa, uudistaa asuntokantaa, vastata asuntojen kysyntään, edistää rakennusalan kilpailua, lisätä asumisen valinnanvapautta sekä vastata asuntotarpeen rakenteen muutokseen.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Tilannekuva-analyysi
- Toimintavaihtoehtojen vertailua

1.2 Työllisyyden ja yrittäjyyden vahvistaminen: toimenpiteiden vaikuttavuus ja kohdentaminen

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): hankekokonaisuus 380 000

OSAHANKE A: Palkkatuen ja starttirahan vaikutusten arviointi

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 150 000

Aikajänne: 5/2017 – 6/2018. Rahoitusuudistusta koskevien tutkimustulosten tulisi olla valmiita helmikuuhun 2018 mennessä.

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Vuoden 2015 alussa voimaan tulleet muutokset palkkatuessa

Vuoden 2015 alussa voimaan tulleilla palkkatukea koskevilla säännösmuutoksilla tavoiteltiin myönteisiä vaikutuksia siten, että yksinkertaiseksi koettu järjestelmä saisi useammat työnantajat, erityisesti yritykset tarjoamaan työmahdollisuuksia pitkäaikaistyöttömille ja osatyökykyisille. Uudistuksen tavoitteena oli myös parantaa työnantajien ja työnhakijoiden yhdenvertaista kohtelua sekä tukipäätösten ennakoitavuutta. Niin ikään tavoitteena oli vähentää palkkatukeen liittyvää hallinnollista työtä sekä nopeuttaa palkkatukihakemusten käsittelyä ja palkkatuen maksatusta.

Uudistuksessa palkkatuen määrän määrittelyssä oli keskeistä se, että päiväkohtaisesta palkkatuesta siirryttiin prosenttiperusteiseen tukeen, jossa palkkatuen määrä on työllistetyn edeltävän työttömyyden kestosta riippuen 30, 40 tai 50 prosenttia työnantajalle tuella palkatusta aiheutuvista palkkauskustannuksista. Yhdistysten ja säätiöiden osalta palkkatuen määrä on muutoksen jälkeen sidottu palkkauskustannusten lisäksi työaikaan. Näille työnantajille palkkatuki voidaan maksaa 65 prosentin työaikaa vastaavalta ajalta 100 prosentin suuruisena. Työttömyysturvan maksupäivien lukumäärällä ei ole uudistuksen jälkeen ollut enää merkitystä.

Vamman tai sairauden aiheuttaman pysyvän tai pysyväisluonteisen tuottavuuden alentuman perusteella myönnettävä tuki asetettiin 50 prosentin suuruiseksi pysyväksi tueksi palkkauskustannuksista. Vähintään vuoden yhtäjaksoisesti työttömänä olleille 60 vuotta täyttäneille luotiin käytännössä pysyvä palkkatuki. Palkkatuen uudistamisessa keskeistä oli heikommassa työmarkkina-asemassa olevien työllistymisen edistäminen. Korkeammat tukiprosentit ja pidemmät tukijaksot suunnattiin niille työttömille työnhakijoille, joiden on vaikeinta ilman työnantajalle suunnattua taloudellista tukea sijoittua työmarkkinoille.

Hallituksen esityksen taloudellisten ja yhteiskunnallisten vaikutusten arvioinnissa esitettiin arvioita muutoksen vaikutuksista. Muutoksella todettiin olevan vaikutuksia yksittäisten tukien suuruuteen, mutta vaikutusten suuruutta tai suuntaa ei ollut mahdollista arvioida. Kuntien osalta yksittäisten

palkkatukien suuruuden odotettiin hieman laskevan. Yhdistyksille myönnettävän 100 prosentin suuruisen palkkatuen enimmäismääräksi asetettiin 2 000 euroa, mikä ylitti aiemmin voimassa olleen lain määrittämän korkeimman korotetun palkkatuen määrän (noin 1 330 euroa kuukaudessa). Em. muutoksen arvioitiin kannustavan yhdistyksiä palkkaamaan henkilöitä palkkatuella aiempaa vaativampiin ja paremmin palkattuihin tehtäviin sekä lisäämään viikoittaista työaika. Muutoksella pyrittiin kohdentamaan palkkatukia aiempaa enemmän yrityssectorille, minkä odotettiin parantavan palkkatuetujen tukijakson jälkeistä työllistymistä. Yli 60 -vuotiaille tarkoitetun pysyvän palkkatuen tavoitteena oli pidentää tuella palkattujen henkilöiden työuria.

Palkkatuen rakenteellinen uudistus oli merkittävä verrattuna aikaisempaan järjestelmään. Muutos tuli voimaan 1.1.2015 joten vuonna 2017 on kertynyt riittävästi kokemusta ja käytettävissä on riittävästi tilastomateriaalia muutoksen arvioimiseksi. Tutkimuksella arvioitaisiin erityisesti palkkatuen käyttöä yrityksissä ja kolmannella sektorilla sekä palkkatuen asiakaslähtöisyyttä. Tärkeää on myös selvittää, millainen yhteys palkkatuen yksikkökustannusten muutoksilla on tuen vaikuttavuuteen sekä millaisia ohjaus-/käyttäytymisvaikutuksia muutoksella oli. Tutkimukseen on tarpeen sisällyttää myös kansainvälistä vertailua.

Vuoden 2017 alussa voimaan tulevan uudistuksen evaluointi

Vuoden 2017 alussa voimaan tulevaksi suunniteltu uudistus sisältää starttirahan ja palkkatuen rahoitusuudistuksen sekä sisällöllisiä muutoksia. Säännösmuutoksilla on tarkoitus laajentaa työttömyysetuuksien käyttötarkoitusta siten, että valtion työttömyysetuksiin osoittamia määrärahoja käytetään liikkuvuusavustuksen, starttirahan ja palkkatuen rahoittamiseen. Hallituksen esitys annetaan eduskunnalle syksyllä 2016. Em. muutos tekisi aktiivitoimenpiteiden rahoitusjärjestelmästä nykyistä joustavamman, jolloin sillä voitaisiin vastata nykyistä paremmin työttömien palvelutarpeisiin. Työttömyysetuuksien käyttötarkoituksen muutosta koskevat säännösmuutokset olisivat määräaikaista ja voimassa 1.1.2017 – 31.12.2018 minä aikana rahoitusmallin vaikutuksia seurattaisiin ja arvioitaisiin.

Rahoitusuudistuksen odotetaan kasvattavan palkkatuella työllistettyjen volyymia ja parantavan edellytyksiä tuen myöntämiselle tasaisemmin vuoden aikana. Aiemmin määrärahat on sidottu lähes kokonaan vuoden ensimmäisellä puoliskolla. Uudistuksen vaikutus työttömyysetuusmenoihin riippuu siitä, olisivatko työttömät onnistuneet työllistymään ilman tukea palkkatukijaksoa vastaavana ajanjaksona. Mikäli työttömyysetuutta maksettaisiin lyhyemmältä ajalta kuin palkkatukea, menot kasvaisivat. Mikäli työttömyys jatkuu palkkatukijakson verran tai pidempään, menot pysyisivät samoina. Rahoitusuudistus vaikuttaisi starttirahan myöntämiseen siten, että työttömille myönnettävät starttirahat rahoitettaisiin työttömyysetuusmäärärahoista ja muille starttirahan saajille työllisyysmäärärahoista.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan muutoksia palkkatuen ja starttirahan määrään ja keston. Esityksessä ehdotetaan myös, että jatkossa starttirahaa voitaisiin myöntää uuden yritystoiminnan aloittamisen lisäksi myös sivutoimisen yritystoiminnan laajentamiseen. Lisäksi pyritään estämään palkkatuen vuotovaikutuksia siten, että TE -toimisto arvioi henkilön pitkäaikaistyöttömyyden riskin ennen

kuin hänet ohjataan palkkatuetuun työhön. Palkkatuen tavoitteena on vähentää ja/tai lyhentää työllistettyjen henkilöiden työttömyysjaksoja. Lisäksi esityksessä ehdotetaan muutoksia työttömyysturvan työssäoloehdon karttumiseen palkkatuetussa työssä. Keskeisin tavoite on edelleen avoimille työmarkkinoille työllistymisen edistäminen.

Rahoitusuudistusta koskeva lakimuutos on määräaikainen ja edellyttää rahoitusuudistuksen evaluointia ennen julkisen talouden suunnitelman laatimista vuonna 2018. Tästä syystä osa tutkimustuloksista tulisi olla käytettävissä jo alkuvuodesta 2018. Kiinnostuksen kohteena arvioinnissa olisivat palkkatuella työllistettyjen volyymin muutos sekä määrärahojen riittävyys ympäri vuoden. Lisäksi on tärkeää selvittää tiettyjen tuen enimmäistasojen sekä tuen keston yhteys vaikuttavuuteen, missä tulee ottaa huomioon myös erilaiset taustatekijät. Tutkimuksella arvioitaisiin myös muutoksen vaikutuksia työttömyysturvamenoihin ja tuen taloudellisesti tehokkaaseen käyttöön. Lisäksi mielenkiinnon kohteena ovat talousarviossa asetettavien kattojen vaikutukset. Palkkatuen merkitys työmarkkinoilta syrjäytymistä ehkäisevänä välineenä voidaan sisällyttää tutkimukseen. Starttirahan osalta arviointi keskittyisi enimmäiskeston lyhentämisen ja lisäosan poistamisen vaikutuksiin starttirahaa hakeneiden määrään sekä yrittäjien toimintaedellytyksiin. Lisäksi sivutoimisen yritystoiminnan laajentamiseen saatavan starttirahan vaikutuksia arvioitaisiin.

Tutkimuskysymyksiä:

- Onko palkkatuen yksikkökustannusten nousulla yhteyttä parempaan vaikuttavuuteen?
- Vaikuttaako palkkatukijakson pituus työllistymisen todennäköisyyteen tai työssäolokuukausien määrään tuen jälkeisenä aikana?

Vuoden 2015 uudistukseen liittyvät kysymykset:

- Miten hallituksen esityksessä arvioidut taloudelliset ja yhteiskunnalliset vaikutukset ovat toteutuneet?
- Miten palkkatuen käyttö kolmannella sektorilla on muuttunut muutoksen jälkeen (esim. tuella palkattujen työaika, työtehtävien vaativuus)?
- Onko uudistus selkeyttänyt palkkatuen kriteereitä yritysten ja tuella palkattujen näkökulmasta?
- Miten yritysten halukkuus työllistää palkkatuella on muuttunut?
- Onko uudistus keventänyt työvoimahallinnon toimintaa?
- Miten palkkatuen muuttaminen kiinteästä tuesta prosentuaaliseksi osuudeksi palkkauskustannuksista on vaikuttanut tuen kohdentumiseen eri työnhakija- ja/tai työnantajaryhmiin?
- Onko tuella palkatun taustalla (vrt. tukiprosentit) tai tehtävien vaativuudella (vrt. eri palkkauskustannukset) välillä eroa tuen vaikuttavuudessa?
- Ovatko tavoitteet yli 60 -vuotiaiden henkilöiden tyourien pidentämisestä ja työllistymisestä pysyvällä palkkatuella toteutuneet? Jos ei, miksi ei?
- Aiheuttavatko tuen määrää ja kestoja koskevat ehdot joitain epätoivottuja käyttäytymisvaiku-

tuksia?

Vuoden 2017 alussa voimaan tulevaa uudistusta koskevat kysymykset:

- Miten euromääräistä kattoa suuremmat tuet ja peruspäivärahaa pienemmät tuet eroavat vaikuttavuudessa, kun niitä verrataan suuruudeltaan edellä mainittujen rajojen väliin jääviin tukisummiin (vuosien 2015–16 aineistolla)?
- Kuinka nopeasti ominaisuuksiltaan tuella palkattuihin nähden samanlaiset työttömät työnhakijat, jotka eivät saa tukea, työllistyvät avoimille markkinoille? Miten tämä aika vertautuu keskimääräisiin palkkatukijaksojen kestoihin?
- Miten pitkäaikaistyöttömyyden riskin arviointi on vaikuttanut palkkatuen myöntämiseen?
- Miten palkkatuki on edistänyt niiden asiakkaiden työllistymistä, joiden työttömyys on pitkitynyt tai jotka ovat muuten heikossa työmarkkina-asetuksessa?
- Miten starttirahan enimmäiskeston lyhentäminen vaikuttaa starttirahan hakemiseen ja tuen jälkeiseen yritystoimintaan (yritystoiminnan jatkuminen, palkataanko uusia työntekijöitä)?
- Miten starttirahalla aloittavien tausta vaikuttaa tuen jälkeiseen yritystoimintaan?
- Onko starttirahauudistus kannustanut sivutoimisia yrittäjiä laajentamaan toimintaansa?
- Eroavatko sivutoimisen yritystoiminnan laajentamiseen starttirahaa saaneet toimintaedellytyksiltään muista starttirahan saajista (siltä osin kuin mahdollista tutkimuksen laatimishetkellä arvioida)?

Aineistojen ja menetelmien osalta tulee huomioida seuraavat asiat:

- Työ- ja elinkeinoministeriön tilastoaineisto on tutkimuksessa käytettävissä
- URA -asiakaspalvelujärjestelmästä tehtävien poiminta-ajojen kustannukset tulee sisällyttää hankkeen budjettiin (n. 800 e/päivä)
- Aineistojen keruu ja yhdistäminen eri tietokannoista siten, että esimerkiksi tukijakson jälkeistä työmarkkina-asetmaa voitaisiin arvioida työllisyys- tai työttömyyspäivien määrällä (tai tulojen kehityksellä).

Menetelmien valinnassa tulee varmistaa, että eri näkökulmat (palkkatuella työllistyneet, työttömät, palkkatuella työllistäneet työnantajat, muut työnantajat, työvoimahallinto) tulevat huomioiduiksi.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Vuonna 2017 voimaan astuvassa uudistuksessa taustalla on pääministeri Juha Sipilän hallitusohjelman kärkihanke: "Työn vastaanottamista estäviä kannustinloukkuja puretaan ja rakenteellista työttömyyttä alennetaan". Hankkeen kuvauksessa mainitaan, että selvitetään mm. *"voitaisiinko työttömyysetuuksia käyttää nykyistä laajemmin osaamisen kehittämiseen ja työllistymiskynnyksen alentamiseen sekä työelämäosallisuuden vahvistamiseen – tarkastelussa mm. työttömyysetuuksien käyttäminen palkkatuen ja starttirahan rahoittamiseen"*. Lisäksi taustalla on sopeuttamisohjelmaan kirjattu työllisyysmäärärahojen asteittainen vähentäminen hallituskauden aikana.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

Politiikkatoimien arviointia

OSAHANKE B: Yrittäjyyspaketin vahvistaminen

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 65 000

Aikajänne: 2/2017-9/2017

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Hallituksen toimintasuunnitelman päivityksen yhteydessä huhtikuussa 2016 yrittäjyyspakettia vahvistettiin uusilla toimenpiteillä (Hallituksen julkaisusarja 2/2016; 14.4.2016; työllisyyden ja kilpailukyvyn kärkihanke 1; toimenpide 6: "Yrittäjyyspaketin vahvistaminen", s. 18-19). Julkaisu löytyy linkistä:

<http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/321857/Toimintasuunnitelma+strategisen+hallitusohjelman+k%C3%A4rkihankkeiden+ja+reformien+toimeenpanemiseksi+2015%E2%80%932019%2C+p%C3%A4ivitys+2016/305dcb6c-c9f8-4aca-bbbb-1018cd7a1fd8>

Yrittäjyyspaketin vahvistamisella halutaan suunnata huomiota kasvun ja työllisyyden kannalta tärkeään mikro- ja pienyrittäjyyteen, uudenlaisiin yrittäjyyden muotoihin ja konsepteihin, sekä maahanmuuttajien yrittäjyyteen. Toimenpiteet koskevat muun muassa yksinyrittäjän ensimmäisen työntekijän palkkaamiskynnyksen madaltamista, yritys- ja TE-palvelujen tehostamista, panostuksia innovaatiotoimintaan, maahanmuuttajien osaamisen parempaa tunnistamista ja hyödyntämistä, ulkomaisten asiantuntijoiden rekrytointien sujuvoittamista, sekä kannustamista itsensä työllistämiseen mm. työttömyysturvajärjestelmän kehittämistarpeita selvittämällä.

Yrittäjyyspaketin uudet toimenpiteet ja kokeillut sekä niihin liittyvät taustaselvitykset ja valmistelut pyritään toteuttamaan tai käynnistämään vuosien 2016–2017 aikana. Samalla on tarkoitus säilyttää jatkuva valmius päivittää tai uudelleen suunnata paketin toimenpiteitä. Tässä mielessä yrittäjyyspaketin voi nähdä jatkuvasti päivittyvänä ja arvioitavana prosessina.

Selvityshankkeen tarkoitus on:

- Arvioida Yrittäjyyspaketin vahvistaminen –kokonaisuuden toimenpiteiden ja avausten toimivuutta, tehokkuutta, tarkoituksenmukaisuutta ja tarkempia suuntaamistarpeita
- Arvioida, mitä uusia tai jo päätettyjä toimia korvaavia toimenpiteitä tarvittaisiin yrittäjyyden ja työllisyyden vahvistamiseksi, huomioon ottaen yrittäjyyden uusiutuvat puitteet ja haasteet sekä yhteiskunnan yleiset kehityslinjat?
- Arvioida kokonaisuudessaan kilpailukyky-kärkihankkeen yrittäjyyttä ja työllisyyttä vahvistavien

toimenpiteiden toimivuutta sekä päivitys- ja uudelleensuuntaamistarpeita

- Esittää uusia yrittäjyyttä vahvistavia avauksia ja kysymyksenasetteluja; haastaa ja tarvittaessa provosoida päättäjiä ja toimenpiteiden valmistelijoita

Tutkimuskysymyksiä:

- Miten yrittäjyyspaketin toimenpiteitä tulisi edelleen jalostaa tai kytkeä muihin politiikkatoimenpiteisiin?
- Huomioivatko yrittäjyyspaketin toimenpiteet riittävästi yrittäjyyden nykyiset ja ennakoitavat uudet kehityssuunnat?
- Mitä ja millaisia uusia avauksia tarvitaan yrittäjyyden, erityisesti mikroyrittäjyyden vahvistamiseksi?
- Ovatko kaikki toimenpiteet perusteltuja uusimman tutkimustiedon valossa? Sisältyykö nykyisiin politiikkatoimenpiteisiin vaikuttavuudeltaan kyseenalaisia tai kehitystä hidastavia elementtejä, joita tulisi uudelleensuunnata tai joista tulisi luopua?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hanke tukee kärkihanketta "Kilpailukyvyn vahvistaminen elinkeinoelämän ja yrittäjyyden edellytyksiä parantamalla", joka sisältyy hallituksen toimintasuunnitelman Kilpailukyvyn ja työllisyyden painopistealueeseen.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Ennakointitietoa ja taustoitusta, mukaan lukien olemassa olevan tiedon meta-analyysit,
- Strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa, mukaan lukien tilannekuva-analyysit,
- Toimintavaihtoehtojen vertailua,
- Poliittikkatoimien arviointia ex ante, ex post tai toteutuksen aikaista,
- Kustannusanalyysijä

OSAHANKE C: Selvitys työttömyyden laajoista kustannuksista yhteiskunnalle

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 100 000

Aikajänne 04/2017-12/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Työttömyyden kokonaiskustannukset julkiseen talouteen ja edelleen koko kansantalouteen ovat huomattavat. Työttömyyden kustannukset kääntyivät kasvuun vuonna 2009, eikä tilanne ole juuri parantunut sen jälkeen.

Työttömyyden kustannuksia voidaan laskea useilla eri perusteilla suppeampina ja laajempina käsitteinä, jolloin lähdetään välittömistä työttömyysturvan kustannuksista ja lisäksi voidaan ottaa huomioon mm. aktiivinen työvoimapolitiikka, työttömille maksettava asumistuki, toimeentulotuki ja laajimmassa käsitteissä myös työttömyyden aiheuttamat verotulomenetykset ja menetetyt, potentiaalisen tuotannon arvo sekä työpanos. Kiistattominta on tarkastella välittömiä työttömyysturvan kustannuksia.

Usein työttömyydestä aiheutuneita kustannuksia tarkastellaan kuitenkin vain momenttitasolla työttömyysturvamenojen ja aktivointitoimien kustannusten kautta, mutta työvoimapolitiikan ja työttömyysturvamenojen lisänä tulisi huomioida laajemmin myös todelliset nettovaikutukset sekä veromenetykset ja menetetty tuotanto.

Valtiontalouden lisäksi huomiota tulisi kohdistaa kokonaisuudessa myös välillisiin kustannuksiin sekä kuntien ja muihin julkisiin kuluihin. Työttömyys lisää kuntien rahoittamia työllisyysmenoja, välitöntä sosiaali- ja terveystalouden käyttöä sekä vaikuttaa yksityistä kulutusta vähentävästi. Välillisesti ja pidemmällä aikavälillä julkiset menot kasvavat myös ennaikaisen eläköitymisen ja muiden sosiaalisten ja terveydellisten vaikutusten kautta (mm. sairauskulut, kuntoutus).

Samalla kokonaisuudessa tulisi ottaa huomioon myös TE-palvelut sekä niiden kustannukset ja hyödyt. TE-palvelujen kustannusvaikutusten arviointi tulisi sisältyä työvoimapolitiikan suoriin ja välillisiin kustannuksiin ja säästöihin julkiselle taloudelle ja edelleen koko kansantaloudelle asiakasryhmittäin eriteltynä.

Aktiivisen työvoimapolitiikan kustannusvaikutuksia julkiseen talouteen ei ole juurikaan selvitetty. Yleisesti voidaan kuitenkin arvioida, että työvoimapolitiittiset toimet ovat suhteellisen vaikuttavia lyhyellä aikavälillä. Työvoimapolitiikan vaikuttavuutta voidaan tarkastella työttömyyden kustannusten, sen dynamiikan sekä työvoimapolitiittisten aktivointitoimien vaikutusten kautta. Lisäksi on huomioitava työttömyydestä aiheutuvan passiiviturvan (työttömyysturva + asumistuki ja toimeentulotuki työt-

tömille) kustannukset.

Aktiivista työvoimapolitiikkaa koskevat vaikuttavuusarviot ovat vanhentumassa. Arviointitutkimuksen tietopohja on hyvin hajanainen, sillä vaikuttavuustutkimus on keskittynyt yksittäisten palvelujen tai uudistusten arviointiin. Erityisesti kustannusvaikutuksia on aineistojen hajanaisuuden vuoksi vaikea täsmällisesti selvittää. Siltä osin kuin arviointeja on, on Suomea koskeva tutkimusnäyttö varsin yhdenmukaista kansainvälisen tutkimustietämyksen kanssa. Keväällä 2017 valmistuu TEAS hankkeena käynnistetty kattava TE-palvelujen pitkän aikavälin vaikuttavuusarvio.

Työttömyydestä aiheutuneet laajat kustannukset ovat kokonaisuuden ohella relevantteja selvittää myös eri asiakasryhmissä. Kustannusten kohdistuminen erityisesti nuoriin, pitkäaikaistyöttömiin ja maahanmuuttajiin ovat keskeisiä menoeriä, mutta myös esim. ikääntyneiden osalta tarkempaa tietoa tarvittaisiin.

Tässä tutkimuksessa koulutuksen osalta rajataan perusopetus ja ammatillinen koulutus pois, mutta aikuiskoulutus huomioidaan työvoimakoulutuksen ja työttömien omaehtoisen koulutuksen osalta.

Resurssien niuketessa, työttömyyden kasvaessa ja työllisyyden hoidon paremman allokoinnin ja vaikuttavuuden lisäämiseksi työttömyyden kustannuksista tarvitaan lisää tietoa. Työttömyyden kustannuksista ei kuitenkaan ole riittävästi tietoa kokonaisuutena eikä yksittäisten ryhmien ja henkilöiden osalta, minkä vuoksi laaja-alainen tutkimus on tarpeen. Kustannusten kautta myös eri toimenpiteiden hyötyjä (kustannusvaikuttavuutta) on mahdollista tarkastella sekä arvioida, miten kohdenukset aktiivi- ja passiivimenoihin vaikuttavat kokonaisuutena.

Tutkimuksen tuloksena tulisi tuottaa alustava mallinnus siitä, miten resurssien (aktiivi-passiivitoimet) allokointi kustannusten, hyötyjen ja vaikuttavuuden kautta tarkastellen helpottuisi.

Aineistojen ja menetelmien osalta tulee huomioida seuraavat tarpeet:

Kyseessä on tilastollinen analyysi, johon tietoja kerätään mm. TK:n etäkäyttöjärjestelmästä työvoimapolitiikan osalta ja esim. Kela:n, THL:n, TVR:n ja Verohallinnon tilastoista sekä budjetista (erityisesti TEM:n, OKM:n ja STM:n pääluokat). Myös kuntien työttömyydestä aiheutuvat menot tulisi mahdollisuuksien mukaan huomioida.

Aineistojen keruussa olisi mahdollisuuksien mukaan pyrittävä yhdistämään tiedot eri tietokannoista siten, että esimerkiksi tukijakson jälkeistä työmarkkina-asemaa voitaisiin arvioida työllisyys- tai työttömyyspäivien määrällä, henkilön (tai ruokakunnan) saamalla tuilla ja tulojen kehityksellä. TK:n etäkäyttöjärjestelmä mahdollistaa henkilötasoisien datan yhdistämisen henkilötunnuksen avulla muihin tietokantoihin.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mistä työttömyyden laajat kustannukset muodostuvat? Millaisia ja kuinka suuria ovat työttömyyden suorat ja välilliset kustannukset kokonaisuutena?
- Miten työttömyyden aktiivi- ja passiivimenot jakautuvat?
- Mitä ja minkä suuruisia muita menoeriä työttömyydestä aiheutuu?
- Millaiset ovat työttömyydestä aiheutuneet kustannukset kunnille ml. muut julkiset kulut?
- Miten kustannukset kohdistuvat tiettyihin ryhmiin, kuten nuoriin, pitkäaikaistyöttömiin ja maahanmuuttajiin?
- Miten kustannukset ovat kehittyneet vuosittain kokonaisuutena, eri asiakasryhmissä ja henkilötasolla? Pystytäänkö kustannuksia arvioimaan yksilötason tiedoista lähtien?
- Miten ja kuinka paljon verojen ja tuotannon kasvu ja toisaalta muiden palvelujen käytön väheneminen kompensoi vaikuttavien ja kohdennettujen aktiivitoimien ja toisaalta passiiviturvan kustannuksia?
- Mitä julkis- ja kansantaloudellisia hyötyjä voitaisiin saada allokoimalla työttömyydestä johtavia kustannuksia uudelleen? Millaisen mallin voisi rakentaa resurssien uudelleenallokoinnin tueksi ja kustannusvaikuttavuuden lisäämiseksi?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Tutkimus tukee TEM:n vastuulla olevien hallituksen kärkihankkeiden toimeenpanoa (mm. Työvoimahallintoa uudistetaan työllistymistä tukevaksi, Työn vastaanottamista estäviä kannustinloukkuja puretaan ja rakenteellista työttömyyttä alennetaan.

Kilpailukyvyyn vahvistaminen elinkeinoelämän ja yrittäjyyden edellytyksiä parantamalla), joiden tavoitteena on säästää julkisia voimavaroja ja edistää työvoimahallinnon resurssien painottamista aktiivointitoimenpiteisiin.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

Politiikkatoimien arviointia

OSAHANKE D. Työttömyysturvan suoja-osan vaikutus työllisyyteen

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 65 000

Aikajänne: 3/2017- 6/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Työttömyysturvan suojaosaa koskevat säännökset tulivat voimaan vuonna 2014 (HE 90/2013). Työttömyysetuuden sovittelussa otettiin tuolloin käyttöön 300 euron suojaosa, jolloin vasta suojaosan ylittävät tulot alkavat vähentää muutoin maksettavaa työttömyysetuutta. Suojaosan käyttöönotto oli osa rakennepoliittista ohjelmaa, jolla pyrittiin purkamaan työn vastaanottamiseen liittyviä kannustinloukkuja, ja tekemään lyhytkestoisten töiden vastaanottaminen aikaisempaa kannattavammaksi. Tutkimushankkeessa selvitetään empiirisin menetelmin, millaisia vaikutuksia työttömyysetuuden suoja-osan käyttöönotolla on ollut työllisyyteen.

Suojaosa kannustanee ottaa vastaan työtilaisuuksia, kun tehdystä työstä saatu palkka pienentää etuuksia aiempaa vähemmän. Työn vastaanottamisen kynnyksen madaltaminen voi myös auttaa joitakin henkilöitä työmarkkinoille siirtymisessä lyhyiden työssäolojaksojen kautta. Toisaalta on myös esitetty, että suojaosa vain siirtää kannustinloukkujen paikkaa. Nämä ovat tilanteita, joissa henkilö arvioi, onko kannattavaa työskennellä täyspäiväisesti. Suojaosien myötä saattaa syntyä osa-aikatyön ja työttömyysetuuden yhdistelmää käyttävien ryhmä, jonka ei kannata siirtyä osa-aikatyöstä tai ptkätyöstä kokopäivätyöhön.

Hankkeessa pyritään arvioimaan, millaisia työllisyys- ja käyttäytymisvaikutuksia lakimuutoksesta on seurannut. Lisäksi hankkeessa tuotetaan tietoa, miten suojaosaa on hyödynnetty työmarkkinoilla. Hankkeessa arvioidaan myös, rajoittaako suojaosa joidenkin henkilöiden työpanosta vain osa-aikaisiin töihin. Tutkimushankkeessa arvioidaan myös vaikutuksia työnantajien työvoiman saatavuuteen. Tämä on keskeistä suojaosan työmarkkinavaikutusten arvioinnin kannalta.

TEM:n, VM:n ja STM:n virkamiehistä koostunut asiantuntijaryhmä arvioi kannustinloukkuja ja teki maaliskuussa 2016 ehdotuksia toimenpiteistä niiden purkamiseksi. Virkamiesryhmä arvioi suojaosan tason muutostarpeita, mutta saavutettavien lisävaikutusten ja aiheutuvien uusien kannustinongelmien vuoksi se ei ehdottanut suojaosaan muutoksia. Ryhmä esitti, että suojaosareformin vaikutukset arvioidaan pikimmiten, jotta mm. sen kohdentumisvaikutuksista saadaan yksilöityä tietoa.

Tutkimuskysymyksiä:

- Onko työttömyysturvan suojaosalla ollut positiivisia työllisyysvaikutuksia, ja onko suojaosa toiminut ponnahduslautana työmarkkinoille?
- Millaisia vaikutuksia työttömyysturvan suojaosalla on ollut osa-aikatyöstä ja pätkätyöstä kokopäivätyöhön siirtymiseen ja sen kannustimiin?
- Onko tulotasolla ja etuuslajilla merkitystä henkilöiden käyttäytymiseen?
- Ketkä ovat hyödyntäneet suojaosaa (tulotaso, etuuslaji, toimiala, jne.) ja millainen vaikutus suojaosalla on saajan/kotitalouden tulonmuodostukseen?
- Mikä vaikutus muutoksella on ollut työpanoksen tarjontaan ja työnantajien työvoiman saataavuuteen?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Tutkimushanke liittyy hallitusohjelman Työllisyys ja kilpailukyky kärkihankkeen ”Työn vastaanottamista estäviä kannustinloukkuja puretaan ja rakenteellista työttömyyttä alennetaan” toimeenpanoon.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Poliitiikkatoimien toteutuksen aikaista ja ex post arviointia,
- Kustannusanalyysjä sekä
- Toimintavaihtoehtojen vertailua

1.3 Työvoima- ja yrityspalvelujen alueellisten kokeilujen arviointi- ja toimintatutkimus

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 200 000

Aikajänne: 2/2017–11/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Vuosina 2017–2018 toteutettavilla työvoima- ja yrityspalvelujen alueellisilla kokeiluilla tähdätään asiakaslähtöisten, työllisyysastetta kohottavien ja työttömyyttä vähentävien palvelukokonaisuuksien kehittämiseen. Niillä tuetaan vuonna 2019 käyttöön otettavaa maakuntamallia, jossa työvoima- ja yrityspalvelujen järjestämisvastuu on siirretty nykyiseltä TE-hallinnolta (valtio) maakuntahallinnolle, ja palveluja voidaan tuottaa yhteistyössä kuntien, yksityisten ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Kokeilun tavoitteena on myös uudistaa toimintatapoja ja kehittää palveluja sisällöllisesti nykyistä vaikuttavammiksi.

Tutkimuksen päätehtävä on tukea palvelujen kehittämistä ja uuteen malliin siirtymistä. Tämä edellyttää, että tutkimushanke tukee myös kokeilujen laadukasta toteutusta, vertaisoppimista ja kokeiluille asetettujen tavoitteiden saavuttamista toimintatutkimuksen ja/tai kehittävän arvioinnin keinoin. Tarkoituksena on muodostaa tutkimukseen perustuva kuva siitä, mitkä kokeiluista toimintamalleista kannattaa ottaa laajempaan käyttöön vuonna 2019. Tähän sisältyy myös tieto toimeenpanon edellyttämistä mahdollisista rakenteellisista ja säännösmuutostarpeista. Kokeilualueita on valittu 9, joista maakunnallisia järjestäjä - tuottaja-mallin kokeiluja on 3 ja yksittäisen tai useamman kunnan alueella toteutettavia asiakaslähtöisen palvelun tuottamismallin kokeiluja 6. Lisäksi pääkaupunkiseudulta voidaan valita mukaan yksi kokeilualue. Päätös valituista alueista löytyy TEM:n [verkkosivulta](#). Kokeilun sisältöjä tarkennetaan yhdessä kokeilualueiden kanssa syksyllä 2016. Kokeilualueista ja kokeilujen sisällöistä kerrotaan tarkemmin erikseen järjestettävässä tilaisuudessa, johon tutkimusrahoitusta hakevien edellytetään osallistuvan (aika ja paikka hakuilmoitukseen).

Kokeilut ovat sisällöltään, kohderyhmiltään ja painotuksiltaan osittain erilaisia. Joitakin toimintamalleja ja palveluja voidaan kokeilla tai kehittää kaikissa kokeiluissa. Laadukkaiden kokeilujen toteutus edellyttää, että kokeiluja tuetaan työhypoteesien muotoilussa, toteutuksen metodeissa ja tarkistus- pisteiden määrittelyssä, mikä voi tapahtua esimerkiksi kokeilijoille tarjottavien tilaisuuksien muodossa. Kokeilujen kehittävä arviointi mahdollistaa palautteen saamisen jo kokeilun aikana ja vertaiskehittämisen. Arvioinnin laadun parantaminen voi lisäksi edellyttää osallistujien satunnaistamista ja vertailuryhmien määrittelyä kokeilujen ulkopuolelta. Kokeilua koskevaa indikaattoritietoa ei saada suoraan yhdestä tilastojärjestelmästä, vaan esimerkiksi kustannusvaikuttavuuden selvittäminen edellyttää tietojen yhdistämistä ja analysointia. Kokeilussa on mahdollista poiketa julkisia työvoima- ja yrityspalveluja, työttömyysturvaa, aktiivista sosiaalipolitiikkaa, tietojen luovuttamista, kotoutusta sekä mahdollisesti myös koulutusta koskevasta lainsäädännöstä. Kokeilujen sisältöjen ja tarvittavien säännösmuutosten täsmennyttä kokeilun arvioinnissa huomioitavia näkökulmia ja tutkimuskysymyksiä konkretisoidaan mm. säännösmuutosten vaikutusten arvioinnin osalta.

Tarjoajalta toivotaan seuraavanlaisia toteutusmuotoja ja menetelmiä:

- Tulosten ja prosessien arviointi kehittävän arvioinnin työkaluin vaiheittain toteuttaen
- Tutkimus tukee kokeilualueita kokeilujen toteutuksessa (yhteistyössä VNK:n Kokeilutoiminnon ja Kuntaliiton kanssa)
- Tutkimusmenetelmiä ja lähestymistapaa ei rajata, mutta tutkimuksessa tulisi käyttää sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia menetelmiä
- TEM:n tilastoaineisto on tutkimuksessa käytettävissä. Tilastotietoa maksetuista työttömyys- etuuksista ja toimeentulotuesta työttömyyden perusteella olisi joiltakin osin tutkimuksessa käytettävissä (tietotarve tarkennetaan)
- Kokeilujen toteuttajien edellytetään tuottavan omalta osaltaan joitakin seurannassa ja arvioinnissa tarvittavia tietoja (indikaattoritieto, itsearviointeja, tarkentuu sisältöjen täsmennyttä).

Työssä käytetään osallistavia metodeja (esim. fasilitoituja työpajoja) Toteutuksessa hyödynnetään seuraavia TEAS-tutkimuksia: selvitys työttömyyden laajoista kustannuksista yhteiskunnalle (tilasto- tutkimus) ja Palkkatuen ja starttirahan muutosten arviointitutkimus, sekä Vaikuttavuus, aluejärjestelmä, asiakaslähtöisyys ja kustannustehokkuus aluehallintouudistuksessa (VAAKA) –tutkimus.

STM:n toteuttaman Osatyökykyisille tie työelämään (OTE) -kärkihankkeen toimenpiteitä on tarkoitus toteuttaa osin samoilla alueilla kuin työllisyys- ja yrittäjyyspalvelujen alueellisia kokeiluja. Kokeiluihin valituista alueista osa on ilmoittanut kiinnostuksensa OTE-hankkeiden toteuttamiseen.

Tutkimuskysymyksiä:

1. Arvio kokeilulle asetettujen tavoitteiden toteutumisesta, arviointikokonaisuuksina / tarkastelunäkökulmina:
 - a) Palvelukokonaisuuksien kehittäminen (palvelujen järjestäminen ja tuottaminen - kriittiset menestystekijät tulee tunnistaa kaikissa arviointikokonaisuuksissa / näkökulmissa)
 - Mitkä kokeilluista toimintamalleista ovat sellaisia, että ne kannattaa ottaa maakuntamalliin siirtäessä käyttöön laajemmalla alueella tai koko maassa? (
 - Mitä/millaisia ohjausrakenteita palvelurakenteeseen tarvitaan?
 - b) Uudet työpaikat, kuntien elinvoimaisuuden lisääminen
 - Millä kokeilun toimenpiteillä/toimintatavoilla/palveluilla onnistutaan luomaan uusia työpaikkoja ja uutta yrittäjyyttä (lukumäärä, toimiala, henkilöstömäärä)?
 - Miten kokeiluilla on kyetty edistämään toimivien yritysten kasvua (millä toimenpiteillä, volyymit)?
 - Miten toimijoiden palveluilla tuetaan kasvua, yrittäjyyttä sekä alueiden elinvoimaisuutta?
 - c) Henkilöasiakkaalle tarjottavat palvelukokonaisuudet
 - Mikä on asiakaslähtöisyyden merkitys ja sisältö tarjottavissa palveluissa, verrattuna aiempaan tilanteeseen?

- Mitkä kokeillut toimenpiteet ovat vähentäneet/voivat vähentää työttömyydestä julkiselle taloudelle aiheutuvia kokonaiskustannuksia? (Tarpeena tehdä kustannusanalyysi työttömyyden perusteella maksetusta työmarkkinatuesta ja toimeentulotuesta kokeilualueilla.)
 - Millaisia kustannusten seurannan ja seurantaindikaattoreiden kehittämistarpeita kokeilun toteuttamisessa nousee esille? (Tavoitteena vähentää työttömyydestä julkiselle taloudelle aiheutuvia kokonaiskustannuksia)
- d) Osallistujakokemukset
- Asiakaskokemukset (esim. asiakastyytyväisyys, asiakkaan osallistuminen, asiakkaan toimintatapojen muutos)?
 - Kokeilun toteuttajien ja verkostokumppanien kokemukset (sisäinen ja ulkoinen verkosto)

2. Kokeilun tuottama lisäarvo:

- Mitä kokeilu opettaa siitä mikä toimii ja tähän liittyen, mitä kokeilusta on otettavissa laajemmin käyttöön (esim. asiakaslähtöisyyteen liittyen)?
- Missä määrin kokeilut ovat onnistuneet ketterässä kehittämisessä ja erilaisten yhteiskunnallisten hyötyjen (ml. asiakaslähtöisyys) tuottamisessa?
- Missä määrin kokeiluissa on opittu esim. uusia tapoja toimia, uusia näkökulmia, toimeenpanon edellytyksiä? Paljonko on kyetty keräämään uuden asian levittämiseen tarvittavia resursseja (esim. verkostot, julkisuus ja uusi raha)?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Kokeilu on osa TEM:n vastuulla olevien kärkihankkeiden toimeenpanoa (Kärkihankkeet Työvoimahlintoa uudistetaan työllistymistä tukevaksi, Kilpailukyvyn vahvistaminen elinkeinoelämän ja yrittäjyyden edellytyksiä parantamalla).

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

Politiikkatoimien arviointia

1.4 Maahanmuuttajat ja innovaatiotalous

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 100 000

Aikajänne: 01/2017 – 12/2017

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Selvityksen tarkoituksena on saada kattava kuva eri maissa käytössä olevista malleista luoda lisäarvoa maahanmuutosta ja ihmisten liikkuvuudesta kasvua. Etenkin tulee selvittää keinoja hyödyntää maahanmuuttajien osaamis- ja innovaatiopotentiaalia sekä kansainvälisiä verkostoja kasvun ja uusien työpaikkojen luomisessa Suomeen. Tavoitteena on selvittää mallien vaikutuksia maahanmuuttajien työllistymiseen, yrittäjyyden vahvistamiseen ja osaamisen hyödyntämiseen yritysten kasvussa ja kansainvälistymisessä.

Hanke tukee seuraavia hallituksen Työllisyys ja kilpailukyky -painopisteen kärkihankkeita ja toimenpiteitä:

Kärkihanke 1. Kilpailukykyyn vahvistaminen elinkeinoelämän ja yrittäjyyden edellytyksiä parantamalla, toimenpide 1: Vauhditetaan yritysten kansainvälistä kasvua Team Finland -toimintamallia uudistamalla

Hanke kartoittaa muissa maissa käytössä olevia malleja ja hyviä käytäntöjä maahanmuuttajien osaamisen kanavoimiseksi yritysten kasvun ja kansainvälistymisen vahvistamiseksi. Hankkeessa tutkitaan millaisilla välineillä maahanmuuttajien osaamista ja verkostoja on hyödynnetty yritysten kansainvälisessä liiketoiminnassa. Hankkeessa tunnistetaan malleja, joissa olemassa olevia innovaatioympäristöjä, start up -yhteisöjä ja ammatillisia verkostoja ja yhteisöjä on avattu maahanmuuttajille ja joissa tuetaan yritysten ja maahanmuuttajien yhteiskehittämistä. Parhaita käytäntöjä voidaan jatkossa hyödyntää maahanmuuttajien kytkemiseksi Team Finland -toimintaan ja Team Finland -kasvuohjelmiin, jotta maahanmuuttajien osaaminen saadaan kanavoitua yrityksiin niin, että se vahvistaa elinkeinoelämää.

Toimenpide 6: Yrittäjyyspaketin vahvistaminen

Hanke kartoittaa kansainvälisesti hyviä käytäntöjä, joilla tunnistetaan maahanmuuttajien yrittäjyyspotentiaali ja heidän osaamisensa kytkeminen yritysten kansainvälistymiseen. Hanke selvittää kansainvälisten osaajien (talent attraction) houkuttelun hyviä käytäntöjä, mm. start up -yritysten työntekijöiden oleskelulupakäytäntöjä. Hankkeen avulla löydetään parhaita malleja, joilla vahvistetaan suomalaisten yritysten mahdollisuuksia kilpailla ulkomaalaisista osaajista. Hankkeen kautta löydetään malleja, joilla maahanmuuttajien yrittäjyyspotentiaali voidaan saada käyttöön.

Kärkihanke 3. Paikallista sopimista edistetään ja työllistämisen esteitä puretaan, toimenpide 9: Hallitus edistää Suomen työllisyyttä ja julkistaloutta vahvistavaa, huoltosuhdetta kohentavaa sekä talou-

den kansainvälistymistä edistävää työvoiman maahanmuuttoa

Hanke kartoittaa hyviä käytäntöjä kansainvälisten osaajien houkuttelussa. Näiden mallien pohjalta kehitetään suomalaiseen yhteiskuntaan sopivia malleja kansainvälisten osaajien houkutteluun, jotta suomalaiset yritykset voivat pärjätä globaalissa kilpailussa osaajista.

Tutkimuskysymyksiä:

Millaisia malleja muissa maissa on seuraaviin asioihin:

Maahanmuuttajien

- nopea työllistyminen ja sen tukeminen koulutuksen avulla
- osaamisen ja kulttuurituntemuksen hyödyntäminen yritysten vientitoiminnassa
- kytkeytyminen innovaatioiden edistämisen prosesseihin ja palveluihin
- pääsyä start up -yhteisöihin
- osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen
- yrittäjyyden tukeminen
- verkostojen ja osaamisen hyödyntäminen kansainvälisten investointienhoukuttelussa
- osaamisen hyödyntäminen kehitysyhteistyössä
- kansainvälisten tutkinto-opiskelijoiden kytkemiseen elinkeino- ja innovaatiotoimintaan
- kansainvälisten osaajien houkuttelu

Millaisia malleja, verkostoja ja yhteistyömuotoja alueilla ja valtakunnallisilla toimijoilla on maahanmuuttajien osaamisen kanavoimiseksi yritysten kasvun ja kansainvälistymisen tueksi?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Selvitys tukee erityisesti Työllisyys ja kilpailukyky –painopisteen kärkihankkeita 1 ja 3.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

Meta-analyysi

2. OSAAMINEN JA KOULUTUS

2.1. Nais- ja miesenemmistöisten koulutusalojen segregaaation purkaminen

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 250 000

Aikajänne: 1/2017–6/2019

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Sukupuolen mukainen jako (työmarkkinoiden segregatio) on yksi merkittävistä miesten ja naisten välisen palkkaeron syistä ja pahimmillaan myös työllistymisen este. Sukupuolten työnjako on Suomessa jyrkempää kuin EU -jäsenmaissa keskimäärin, eikä kokonaiskuva ole olennaisesti muuttunut viimeisten vuosikymmenten aikana Suomen työmarkkinoilla miehet ja naiset työskentelevät pääosin eri aloilla, ammateissa ja tehtävissä (ml. esimies- ja johtotehtävät). Muutosta on tapahtunut lähinnä naisten kouluttautuessa moniin miesvaltaisiin korkeaa koulutusta vaativiin asiantuntijatehtäviin, kuten lääkäreiksi ja juristeiksi. Miesten määrä ei ole kasvanut monissa suurissa ammattiryhmissä, kuten sosiaali- ja terveysalalla sekä opetustehtävissä. Stereotyyppisiä sukupuolirooliodotuksia on pitkään pidetty yhtenä keskeisenä syynä segregaatiolle.

Koulutusta ja ammattia koskevien toiveiden ja valintojen perusteet syntyvät pitkän ajan kuluessa ja osittain jo varhaislapsuudessa. Käsitukset niin kutsutuista naisten töistä ja miesten töistä muokkautuvat varhain. Oppilaitosten viestintä, opinto-ohjaus ja opiskelijavalintamenettelyt sekä työelämän rekrytointikäytännöt ja toimintakulttuuri voivat osaltaan vahvistaa tai purkaa työelämän segregaatiaa. Erityisesti nuoriin vaikuttavat myös omien vanhempien ja ystävien esimerkit ja laajemmin, koko nuoria ympäröivä kulttuuri.

Tutkimushankkeen tavoitteena on tukea nais- tai miesenemmistöisten koulutusten, toimialojen ja työpaikkojen kehittämistä molempien sukupuolten kannalta houkuttelevammiksi sekä opinto-ohjauksen että ammatinvalinnan ohjauksen kehittämistä. Tutkimushanke tukee koulujen tasa-arvosuunnittelun ja opinto-ohjauksen kehittämistä sekä ammatinvalinnan ohjauksen ja ammatteja koskevan viestinnän kehittämistä työ- ja elinkeinoministeriön hallinnon alalla.

Tutkimustulokset tukevat myös ao. ammattialojen kehittämistä siten, että nais- ja miesenemmistöistä koulutusaloista, työpaikoista ja työtehtävistä voidaan tehdä molempien sukupuolten kannalta houkuttelevampia. Tutkimus tukee politiikkatavoitteiden muotoilua sekä toimenpiteitä julkisen hallinnon, koulujen ja oppilaitosten, työpaikkojen ja työmarkkinajärjestöjen omilla teema-alueilla ja yhteistyössä. Työmarkkinakeskusjärjestöt ovat pitäneet tutkimushankkeen toteuttamista erittäin tärkeänä. Tutkimus tuottaa osaltaan tietoa myös nuorten vanhemmille ja tukee kansalaiskeskustelua.

Tutkimuksen yleistavoitteena on tuottaa tietoa stereotyyppisistä ammattikäsitteistä ja niiden syntymisestä nuorten maailmassa ja siitä, miten käsitykset ammateista yhdessä (stereotyyppisten) sukupuolirooliodotusten kanssa vaikuttavat koulutus- ja urasuunnitteluun. Tutkimus rajataan erityisesti perusopetusiässä oleviin nuoriin. Pääpainon tulee olla kouluympäristöä laajemmin nuorten elämänpiirissä olevien vaikutusten selvittämisessä.

Juhani Saloniuksen Samapalkkaisuusohjelman kokonaisarviointi 2007-2010 suositteli stereotyyppisen informaation määrän ja vaikutusten selvittämistä segregaaation purkamiseksi. Esa Longan ohjelman kokonaisarviointi 2010- 2014 esitti suosituksen uudelleen. Myös hallituksen tasa-arvo-ohjelman 2016 -2019 tavoitteena on koulutuksen ja työelämän segregaaation lieventäminen. Tutkimus tukee osaltaan tasa-arvonäkökuilmiöiden huomioimista osana hallituksen osaamisen ja koulutuksen kärkihankkeiden toteuttamisessa.

Tutkimuskysymyksiä:

- 1) Millaisia ovat nuorten käsitykset ammateista? Miten (sukupuoli) stereotyyppiset käsitykset ammateista vaikuttavat nuorten koulutus- ja ammattitöihin ja opintopolkujen suunnitteluun? Tutkimus toteutetaan metatutkimuksella, jota syvennetään laadullisella, esimerkiksi haastatteluihin perustuvalla tutkimuksella. Metatutkimuksena lähdeaineiston rajoissa selvitetään myös, ovatko käsitykset muuttuneet n. 20 vuoden tarkastelujaksolla ja mitkä ovat selvimmät muutokset vaikuttaneet syyt. Ammattikäsitteiden tarkempi analyysi voidaan rajata muutamaan keskeiseen alaan. Tarkasteluun otetaan tarkemmin ainakin sosiaali- tai terveysala, yksi miesvaltainen ala (esim. tekniikan ala, teollisuus tai liiketoiminnan johto) sekä yksi ala, jolla sukupuolijakauma on tasainen. Mahdollisuuksien mukaan tarkasteluun otetaan myös ala, jonka mies- ja naisvaltaisudessa on tapahtunut tutkimuskysymyksen kannalta merkittäviä muutoksia.
- 2) Mitkä tekijät nuorten elämänpiirissä vaikuttavat nuorten ammattikuvien ja käsitysten syntymiselle ja millä tekijöillä on ja on ollut merkittävin vaikutus? Millä tavalla esim. työstä ja työelämästä saadut kokemukset (ml. harjoittelu) vaikuttavat koulutustöihin ja käsityksiin ammateista? Millainen merkitys koulutus- ja ammatinvalinnan tueksi toteutetuilla palveluilla ja viestinnällä on (esim. ammatinvalintapalvelut verkossa) on käsityksille ammateista sekä koulutus- ja ammattitöihin? Tutkimus toteutetaan metatutkimuksella, jota syvennetään laadullisella, esimerkiksi haastatteluihin ja viestinnän analyysiin perustuvalla tutkimuksella.

Hankkeelta edellytetään tutkimukseen perustuvia toimintasuosituksia:

- 1) Tietoa ja konkreettisia toimintaehdotuksia (sukupuoli) stereotyyppisten ammattikäsitteiden ja sukupuolirooliodotusten purkamiseksi ammatinvalinnan ohjauksessa ja oppilaitosten ja koulujen toiminnassa (ml. opinto-ohjaus, yhteistyö vanhempien kanssa sekä koulutusaloja koskeva viestintä).

- 2) Suosituksia työelämän ja ammattikuvien ja niitä koskevan viestinnän kehittämiseksi siten, että segregatiota voidaan purkaa. Suositukset kohdistetaan keskeisille hallinnonaloille, oppilaitoksille ja keskeisille työelämätoimijoille.
- 3) Arvio erilaisten segregatian purkamisen politiikkatavoitteiden vaikuttavuudesta.

Tutkimushankkeen tulee tuottaa tutkimusraportti, politiikkasuosituksia sekä konkreettisia toimitasuosituksia opintojen- ja ammatinvalinnan ohjauksen ja koulutuksia ja ammatteja koskevan viestinnän kehittämiseen. Konkreettiset toimitasuositukset voivat sisältää myös avoimesti verkkoon tuotettavaa materiaalia.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Tutkimushanke toteuttaa osaltaan Samapalkkaisuohjelmaa ja tukee hallituksen tasa-arvoohjelmaa. Tutkimus tuottaa tietoa asetettujen politiikkatavoitteiden ja toimenpiteiden muotoiluun eri hallinnonaloilla ja uudelleen arviointiin.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Tilannekuva-analyysi
- Toimintavaihtoehtojen vertailu
- Poliittikkatoimien arviointia

2.2. Äidinkielen ja uskonnon muuttuvat koulutustarpeet

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 300 000

Aikajänne: 1/2017–12/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Suomeen tuli vuonna 2015 yhteensä 32 400 turvapaikanhakijaa. Heistä alaikäisiä oli 8 500, joista yksin maahan tulleita 2 800. Kansainvälistä suojelua hakevien määrän ennakoitaan olevan varsin suuri myös vuonna 2016. Turvapaikanhakijamäärän kasvu vaikuttaa välittömästi muun muassa esi- ja perusopetuksen sekä varhaiskasvatuksen tarpeeseen. Jo nyt on todettu, että nykyinen järjestelmä ja rahoitus eivät kaikilta osin pysty vastaamaan tilanteeseen.

Lisääntynyt turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuttajien määrä peruskouluikäisissä oppilaisissa lisää opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen tarvetta sekä resurssitarvetta erityisopetukseen, suomi ja ruotsi toisena kielenä -opetuksen sekä oman äidinkielen ja uskonnon opetukseen. Kunnan velvollisuus järjestää esi- ja perusopetusta koskee kaikkia kunnan alueella asuvia lapsia, myös kansainvä-

listä suojelua hakevia.

Opettajatarve-ennakoinnissa havaitut kasvutarpeet opettajien määrissä on pääosin huomioitu ehdotuksissa yliopistojen opettajankoulutustavoitteiksi tulevalla sopimuskaudella. Tällä hetkellä tietopohja suomi/ruotsi toisena kielenä ja oman äidinkielen ja uskonnon opettajista ja heidän kelpoisuuksistaan on puutteellinen. Lisäksi tulee selvittää, onko opetettavien oman äidinkielen ja uskonnon valikoimissa puutteita.

Taustatiedot tutkimukselle saadaan opettajien osalta Tilastokeskuksen "Opettajat Suomessa"- julkaisusta, joka ilmestyy syksyllä 2016.

Tietotarpeessa selvitettävät, opettajatarpeiden ennakointia varten hyödylliset tiedot on seuraavassa lueteltu asiakohdittain (kaikissa lisäksi mukana alueellinen tarkastelu esim. maakuntatasolla, tai suurimmat kunnat erotellen –myös arvioitaessa tulevaa kehitystä 3-5 vuoden aikavälillä):

Oman äidinkielen ja uskonnon opetus:

- mitkä kielet/uskonnot opetustarjonnassa
- mitä suuruusluokkaa eri kielet oppilasmäärinä ja -ryhmäkokoina
- opetustarjonnan laajuus
- koulutuksen järjestäjän mahdollisia arvioita tulevasta kehityksestä - kielet ja määrät

Suomi/ruotsi toisena kielenä opetus:

- S2/R2 - oppilasmäärä- ja -ryhmäkokotietoja eri oppilaitosmuodoissa, opetustarjonnan laajuus eri oppilaitosmuodoissa, alueellinen tilanne
- koulutuksen järjestäjän arvioita tulevasta kehityksestä
- opettajatiedonkeruun tietojen täydentäminen/täsmäntäminen ko. opettajaryhmien osalta (esim. puuttuvien kelpoisuustietojen osalta)
- yliopistojen nykyinen peruskoulutustarjonta ko. opettajaryhmille, tulevaisuuden suunnitelmat tarjonnassa esim. 3-5 vuoden aikavälillä, arvioita peruskoulutuksen resurssitarpeista

Täydenniskoulutus:

- mitä täydenniskoulutusta nyt em. opettajaryhmille saatavilla: mille ryhmille kohdennettu, sisällöt, toteuttaja, laajuus, toistuvuus/kertaluonteisuus, rahoituspohja, kustannukset, täydentävää vai kelpoisuuden tuottavaa, järjestämistapa, alueellinen tilanne
- arvioita tulevista täydenniskoulutustarpeista esim. 3-5 vuoden aikavälillä: koulutuksen järjestäjät, oppilaitosjohto, potentiaaliset osallistujat, täydenniskoulutuksen toteuttajat näkemyksiä eri ryhmistä

Tutkimushanke vastaa opetus- ja kulttuuriministeriön "Maahanmuuttajien koulutuspolut ja integrointi – kipupisteet ja toimenpide-esitykset" raportissa esiin nostettuihin selvitystarpeisiin.

Tutkimuskysymyksiä:

- Miten opetustarjonta vastaa tällä hetkellä määrältään ja laadultaan havaittuun tarpeeseen?
- Miten opettajankoulutus- tai täydennyskoulutus vastaa tällä hetkellä määrältään ja laadultaan tarpeeseen (erityisesti oman äidinkielen ja uskonnon sekä suomi/ruotsi toisena kielenä opetuksen suhteen)?
- Minkälaisia täydennyskoulutustarpeita lisääntynyt maahanmuutto aiheuttaa?
- Onko opetustarjonta nykyisellään laadukasta ja alueellisesti riittävää?

Tutkimushankkeen tulee tuottaa tutkimusraportti, johon sisältyy kattava tilastollinen tarkastelu, sekä konkreettisia toimintasuosituksia oman äidinkielen ja uskonnon sekä suomi/ruotsi toisena kielenä opettajien, valikoiman ja täydennyskoulutustarpeiden suhteen. Konkreettiset toimintasuositukset voivat sisältää myös avoimesti verkkoon tuotettavaa materiaalia.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Tutkimushanke tukee hallituksen kotouttamista koskeva toimintasuunnitelmaa ja syventää tietämystä siinä esitetyistä toimenpide-ehdotuksista. Lisäsi tutkimushankkeesta saatavaa tietoa voidaan hyödyntää "Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016–2019" seurannassa.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

Tilannekuva-analyysi

3. HYVINVOINTI JA TERVEYS

3.1 Ikääntyneiden ruokapalvelut ja mahdollisuudet tukea kotona asumista

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 200 000

Aikajänne: 3/2017-12/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Iäkkäiden määrä kasvaa Suomessa nopeasti. Tulevaisuudessa tarvitaan ruokapalveluja ja muita palveluja, jotka tukevat iäkkäiden hyvinvointia ja mahdollisuuksia asua mahdollisimman pitkään kotona. Iäkkäiden ihmisten hyvä ravitsemustila ylläpitää terveyttä, toimintakykyä ja elämänlaatua sekä nopeuttaa sairauksista toipumista ja voi siten pienentää sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksia. Hyvän ravitsemuksen turvaamisen lisäksi ruokailuun liittyvät psykososiaaliset ja kulttuuriset tekijät ovat tärkeä osa hyvinvointia.

Suomessa on lapsille, nuorille ja työssäkäyville erilaisia ruokapalveluja (mm. päiväkotijärjestelmät, työpaikkaruokailun tukijärjestelmät), mutta iäkkäiden ihmisten kohdalla ei vastaavia yleisiä järjestelmiä ole. Kuitenkin on annettu suosituksia siitä, että esimerkiksi julkisten ruokapalvelujen käyttöä tulisi mahdollistaa myös iäkkäille. Yksittäisissä kunnissa on kokeiluja esimerkiksi ylimääräisen kouluruoan jakamisesta eläkeläisille, mutta kattavaa tietoa olemassa olevista käytännöistä ei ole. Onko mahdollista, että tulevaisuudessa eri ikäryhmät voisivat aterioida yhdessä? Mitä toimintatavanmuutoksia tarvitaan, jotta kotona asuvien iäkkäiden yhdessä syöminen lisääntyisi?

Iäkkäiden ravitsemussuositukset (2010) esittävät, että iäkkäillä tulisi olla tarjolla laadukkaita, helpposti saavutettavia ja kustannuksiltaan edullisia ruokapalveluja sekä kauppapalveluja ja muuta tarvittavaa tukea. Iäkkäiden ihmisten ravitsemustilaa ja syödyn ruoan määrää tulisi seurata. Iäkkäät ja heidän omaisensa ovat mukana ruokailun suunnittelussa ja toteutuksessa. On epäselvää, miten nämä tavoitteet toteutuvat ja mitkä tekijät edistävät tai estävät niiden toteutumista.

Iäkkäiden kasvava määrä ja heterogeeniset tarpeet luovat myös uusia liiketoimintamahdollisuuksia. Nämä voivat liittyä perinteisten tuoteinnovaatioiden lisäksi myös erilaisten palvelukonseptien kehittämiseen, joilla tuetaan esimerkiksi syömisestä sosiaalisuutta, ruoan jakamista ja ruokahävikin vähentämistä sekä iäkkäiden ihmisten osallisuuden tukemista. Tärkeää on, että toiminta on sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä.

Poikkihallinnollisessa selvityksessä, joka toivotaan toteutettavan laajana konsortiona, pyydetään tekemään selvitys nykykäytännöistä ja arvioimaan esimerkiksi haastattelu- tai kyselyin kuntien käytäntöjä, käytössä olevat ruokapalvelut sekä iäkkäiden ihmisten tarpeita ja toiveita kehittää kotona

asuvien ruokapalveluita. Hankkeessa tulee myös selvittää esimerkiksi kirjallisuuskatsauksena minkälaisia toiminta- ja ratkaisumalleja on käytössä muissa maissa.

Selvityksen tuloksena syntyy ehdotuksia uusista toimintatavoista, toimenpiteistä ja indikaattoreista.

Tutkimuskysymyksiä:

- A. Miten iäkkäiden hyvinvointia voidaan parantaa ravitsemusta ja ruokapalveluita parantamalla?
- Mitkä ovat iäkkäiden ihmisten omasta mielestään keskeisiä tekijöitä, jotka edistävät/estävät (haittaavat) tätä tavoitetta?
 - Millaisia iäkkäiden hyvinvointia kodeissa parantavia, hyvää ravitsemusta turvaavia ja ruokailutilanteita kehittäviä ruokapalveluja on tarjolla ja miten niitä tulisi kehittää? Esimerkkejä Suomesta ja muista EU-maista.
 - Miten ruokapalvelusta saadaan kehitettyä edelleen tapahtuma, jonka iäkkäät ihmiset kokevat miellyttävänä tapahtumana?
 - Miten voidaan luoda toimintamalleja eri ikäryhmien yhteisruokailulle tai yhteisille ruokailuhetkille?
- B. Mitkä voisivat olla indikaattoreita seurata kotona asuvien ruokapalvelujen kehittymistä?
- Miten parantaa iäkkäiden ravitsemuksen seurantaa?
 - Miten iäkkäiden ravitsemussuositukset toteutuvat?
 - Onko indikaattoreita, joilla voisi mitata, missä määrin iäkkäät ihmiset syövät hänelle kotiin toimitetun ruuan?
- C. Millaisia liiketoimintamahdollisuuksia tai tuoteinnovaatiota on tarjolla?
- Missä olisi kehittämisen mahdollisuuksia/ongelmia, joihin voisi löytää uusia ratkaisuja ja innovaatioita?
 - Miten huomioida ruokapalveluiden kestävyys?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hankkeen tulokset tulevat edistämään hallitusohjelman tavoitteita ikäihmisten kotihoidon ja kotiin saatavien palvelujen kehittämisestä sekä kansanterveyden parantamisesta. Hankkeen tuotokset voivat myös tukea kärkihankkeita, jotka liittyvät ikäihmisten kotihoidon kehittämiseen, terveyden edistämiseen ja suomalaisen ruoantuotannon kannattavuuteen. Hanke myös tukee ruokapoliittisen selonteon tavoitteita (uusi selonteko valmisteilla).

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa, mukaan lukien tilannekuva-analyysit,
- Toimintavaihtoehtojen vertailua

3.2. Maakunnan ja kuntien toiminta, työnjako ja yhteistyö vammaisten ja ikääntyneiden asumispalveluissa ja asumisessa

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 220 000

Aikajänne: 2/2017–2/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen: Uudessa sote-uudistuksessa maakunnalla on sosiaali- ja vammaishuollon asumispalveluihin liittyvät tehtävät ja kunnassa ovat asumiseen, kaavoitukseen/maankäyttöön ja lähipalveluihin liittyvät perustehtävät. Tässä hankkeessa selvitetään, miten työnjako ja yhteistyö saadaan toimimaan ikääntyneiden ja erityisryhmien asumispalveluissa ja asumisessa. Vammaisten ja ikääntyneiden asumisessa tarvitaan sosiaalihuollon asumispalveluja, kuten asumispalveluyksiköjä (palvelutalo, ryhmäkoti, hoivakoti). Erityisesti tarvitaan tavallisen asuntokannan parempaa hyödyntämistä. Siksi esimerkiksi asuntojen korjaamisen edistäminen, esteettömyyden ja saavutettavuuden parantaminen sekä asuinalueiden kehittäminen viihtyisiksi, yhteisölliseksi ja turvalliseksi, ovat keinoja, jotka tukevat vammaisten ja ikääntyneiden kotona asumista ja myötävaikuttavat näin vähentämällä asumispalvelujen ja laitoshoidon tarvetta.

Tutkimuskysymyksiä:

- Miten nykyisissä sote-kuntayhtymissä hoidetaan erityisryhmien asumispalveluihin liittyvät kysymykset sijaintikunnan kanssa, esim. kaavoitus- ja tonttikysymykset, ARA-hankkeiden edistäminen? Kokemuksia, haasteita ja hyviä käytäntöjä tulisi kartoittaa esim. Eksotesta ja Kainuun kuntayhtymästä sekä kehitysvammahuollon kuntayhtymistä.
- Mikä on kunnan rooli tällä hetkellä erityisryhmien asumisessa ja asumispalveluissa, mitkä tehtävät jäävät kuntaan sote-uudistuksen jälkeen ja mitkä toimintamallit edistävät yhteistyötä alueellisen toimijan kanssa?
- Millaisia kansainvälisiä toimintamalleja on aluehallinnon/maakunnan ja kunnan yhteistyöstä ja tehtävänjaosta ikääntyneiden ja erityisryhmien asumispalveluissa ja asumisessa? Millaisia toimintamalleja ja yhteistyökäytäntöjä maakunnan ja kuntien välille kannattaa muodostaa, jotta sosiaalihuollon asumispalvelut ja erityisryhmien asuminen voidaan toteuttaa asiakaslähtöisesti ja tulevaisuusorientoituneesti, mutta samalla kustannustehokkaasti?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Liittyy sote/maakuntauudistuksen toteutukseen.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

Politiikkatoimien arviointia (ex ante ja toteutuksen aikainen)

3.3 Yksinelävien asema yhteiskunnassa

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 250 000

Aikajänne: 2/2017 – 5/2018

Tietotarpeen kuvaus ja perustelut:

Suomessa on yli miljoona yksinelävää, ja asuntokunnista reilut 40 % on yhden hengen talouksia. Yhteiskuntapolitiikka ja toimintakulttuuri pohjautuvat kuitenkin yhä vahvasti ydinperheajatteluun ja kahden aikuisen tuloilla eläviin kotitalouksiin.

Yksin asuvissa painottuvat iäkkäät naiset, keski-ikäiset miehet ja alle 30-vuotiaat. Vaikka yksin asuminen ei sinänsä ole yksilön hyvinvoinnin kannalta ongelma, yksin elävät kokevat monia hyvinvoinnin puutteita keskimäärin muissa kotitaloustyypeissä eläviä enemmän (Kauppinen et al. 2014).

Yksin asuvia yhdistää muusta elämäntilanteesta riippumatta ainakin kaksi tekijää. He ovat haavoittuvampia sosiaalisille riskeille kuten sairastumiselle tai työttömäksi joutumiselle. Tässä suhteessa yksin asuvien tilanne on samankaltainen yksinhuoltajien ja muiden yhden tulonsaajan talouksien kanssa. Toinen yksin asuvia yhdistävä tekijä on mittakaavaetujen puuttuminen. Useamman henkilön kotitaloudet saavat mittakaavaetua kulutuksessaan, kun esimerkiksi kaikkia kestokulutushyödykkeitä ei tarvitse hankkia jokaiselle talouden jäsenelle erikseen.

Jotta yksinelävien asema voitaisiin ottaa päätöksenteossa nykyistä paremmin huomioon, tarvitaan kattavampaa tietoa yksin asuvien eri osaryhmien tilanteista eri puolilla maata. Tämä edellyttää sekä tilastollisten aineistojen analyysyä että laadullista tiedon keräämistä ja tuottamista yksin asuvien kokemuksista ja tarpeista. Lisäksi tarvitaan oikeudellista yksin asuvien aseman tarkastelua, laskelmia yksin asuvien asemasta verotus- ja tulonsiirtojärjestelmässä sekä tietoa heidän asemastaan palvelujärjestelmässä; mm. kohdennetun tuen tarpeista. Asuntopolitiikassa tärkeää on kohtuullisen vuokra- ja hintatason asuntojen saatavuuden sekä yhteisöllisten asumismuotojen edistäminen. Myös kansalaisjärjestöjen roolin vahvistamista erityisesti psykososiaalisen hyvinvoinnin edistäjänä olisi hyvä systemaattisesti pohtia.

Yksin elävien hyvinvoinnin näkökulmasta on tehty useita erillisselvityksiä (Kauppinen et al 2014, Saari 2016), mutta poikkisektoraalista, myös mm. asumisen, kaupungistumisen, taloudellisen

aseman, etuuskien ja palvelujen sekä verotuksen huomioivaa, laajaa selvitystä yksinelävien asemasta yhteiskunnassa ei ole tehty.

Nyt käynnistettävässä selvityksessä huomioidaan erilaiset yksinelämisen muodot ja tehdään konkreettisia toimenpide-ehdotuksia kunkin asumismuodon aseman parantamiseksi. Esimerkkeinä uusperheen arki yhteiskunnassa (mm. lapsilisien jakaminen, lapsen koulumatkat kahden kodin välillä). Miten lisätä neutraalisuutta eri asumismuotojen kesken (esim. kotitalousvähennys)? Miten huomioida laitoksissa ja tukiasunnoissa asuvan väestönsosan sosiaaliset suhteet, perhe, puolison asuminen? Miten huomioida paremmin yksin kotona asuvien iäkkäiden asema? Miten voisimme tukea sosiaalisia suhteita ja yhteisöllisyyttä yhteiskunnassa esim. asunto- ja liikennepolitiikalla?

Tutkimuskysymykset:

Selvityksen toivotaan rakentuvat kolmeen eri hankekokonaisuuteen:

- A. Yksinelävien asuminen ja eläminen yhteiskunnassa. Miten yksinelävien asema voitaisiin ottaa paremmin huomioon asunto-, liikenne- ja muussa yhteiskuntapolitiikassa? Millaista on yksin eläminen eri asumismuodoissa ja eri puolilla maata ja mitä erityisiä haasteita siihen liittyy? Mitä eri hallinnonalat ja -tasot voivat tehdä yksinelävien aseman parantamiseksi? Entä kansalaisjärjestöt ja yritykset?
- B. Mitä voimme oppia muiden maiden politiikkatoimista ja toimenpiteistä yksinasuvien aseman parantamiseksi?
- C. Miten yksinasuvien taloudellista asemaa voisi parantaa? Miten huomioida eri yksinelävien osaryhmien asema ja verotuksen, etuuskien, ja palvelujen yhdenvertaisuus ydinperheajatteluun nähden? Minkälaisia konkreettisia toimia voisi tehdä yksinasuvien aseman parantamiseksi?

Poikkihallinnollisessa selvityksessä, joka toivotaan toteutettavan laajana tutkimuskonsortiona, pyydetään laatimaan ei osa-alueille rohkeita toimenpide-ehdotuksia ja poliikkatoimia kustannuslaskelmineen. Toimenpide-ehdotusten vastuutahot tulee nimetä eivätkä ehdotetut toimenpiteet saa lisätä merkittävästi niiden toimintamenoja.

Mahdolliset linkit valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hallitusohjelman kohdassa Edistetään terveyttä ja hyvinvointia sekä vähennetään eriarvoisuutta on kirjaus: tehdään selvitys yksinelävien asemasta yhteiskunnassa.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Ennakointitietoa ja taustoitusta (ml. olemassa olevan tiedon meta-analyysit)
- Strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa ml. tilannekuva-analyysit
- Toimintavaihtoehtojen vertailua

3.4 Kuntoutusjärjestelmän kokonaisuudistus

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 200 000

Aikajänne: 01/2017–12/2017

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

PM Sipilän hallituksen ohjelma sisältää kuntoutusjärjestelmän kokonaisuudistuksen toimeenpanon. Tätä varten STM asettaa kuntoutuksen uudistamiskomitean ajalle 1.9.2016 - 30.9.2017. Työ tulee olemaan laaja ja vaatii tuekseen paljon tietoa.

Kuntoutus ei ole Suomessa yhtenäinen järjestelmä, vaan kuntoutuksen kokonaisuus muodostuu useista eri aikoina käynnistyneistä osajärjestelmistä. Kuntoutuksesta säädetään palvelu- ja vakuutusjärjestelmien laeissa. Kuntoutusmenot olivat vuonna 2013 yhteensä arviolta 1,9 miljardia euroa. Palveluihin käytettiin noin 1,5 miljardia euroa ja kuntoutuksen aikaiseen toimeentuloturvaan noin 380 miljoonaa euroa.

Kokonaisuudistus koskettaa yhteiskunnan monia sektoreita ja toimintoja, sillä kuntoutus ei ole yksittäinen toimenpide, vaan prosessi. Siksi kuntoutuksen ja kuntoutumista edistävien toimintakäytäntöjen tulee toteutua osana hoidon ja hoivan, osallisuuden, koulutuksen, työllistymisen, työssä jatkamisen ja työhön paluun prosesseja. Kuntoutuksella saadaan säästöjä paitsi hoito- ja hoivamenoihin myös työkyvyttömyys- ja työttömyysmenoihin.

Uudistuksessa on syytä arvioida myös kuntoutuksen käsitteiden tarkoituksenmukaisuutta ja rajanvetoja. Tavoitteena on yhdenvertainen, kustannustehokas ja ohjattava järjestelmä, jolla pidennetään työuria. Lisäksi tavoitteena on tukea ja vahvistaa kuntoutujan arjessa, työssä ja opiskelussa pärjäämistä, kotona asumista ja aktiivista osallistumista. Uudistus tarvitsee tuekseen tarvitaan tilannekuva-analyysseja, vaikuttavuusarviointeja ja toimintavaihtoehtojen vertailua.

Komitean tehtävänä on arvioida kuntoutuksen lainsäädännön ja rahoituksen muutostarpeet sekä tehdä ehdotus uudistetuksi kuntoutusjärjestelmäksi ja sen edellyttämiksi säädösmuutoksiksi siten, että kuntoutuksesta vastaavien toimijoiden vastuunjako on selkeä ja asiakaslähtöinen kuntoutus toimii saumattomasti.

Tavoitteen saavuttamiseksi on uudistettava toimintakykyyn ja työelämään liittyvän kuntoutuksen lakisääteiset edellytykset, kuntoutukseen pääsyn perusteet ja ohjautuminen, oikeusturva sekä palvelujen ja etuuksien yhteensovittaminen.

Tällä haulla haetaan tutkimusryhmää, -laitosta tai tutkimuskonsortiota, joka kykenee komitean ohjauksessa selvittämään em. uudistuksiin liittyviä kiireellisiä tehtäviä vuonna 2017. Selvitettäviä asioita voivat olla esimerkiksi kokonaisuudistuksen valmisteluun liittyvien eri osa-alueiden nykytila- ja muutostarveanalyysit sekä kokonaisuudistukseen liittyvien alustavien esitysten vaikutusarviointit. Valittavan hanketoimijan on hyödynnettävä myös soveltuvaa kansainvälistä seuranta-, arviointi- ja tutkimustietoa kuntoutusjärjestelmistä.

Komitean työ käynnistyy syyskuussa 2016, ja tutkimustarpeet voidaan tarkentaa lopullisesti syksyn 2016 kuluessa. Selvityksen on tarkoitus vastata kysymykseen mitä tietoa kuntoutusjärjestelmän kokonaisuudistus vaatii ja miten tämä tieto tuotetaan. Hankkeen toteuttaminen edellyttää tiivistä yhteistyötä ja vuorovaikutusta kuntoutuksen uudistamiskomitean kanssa, joka ohjaa selvitystehtäviä ja täsmentää tutkimuskysymyksiä.

Hankkeen päätulosten väliraportointi tulee tehdä komitean toimikauden aikana syyskuuhun 2017 mennessä ja lopullisen hankeraportin tulee olla valmis joulukuussa 2017.

Hanketarjouksessa toimijan tulee tiiviisti dokumentoida oma aikaisempi tutkimus- ja selvitys-toiminta kuntoutuksen alalla (erityisesti sellaiset tehtävät ja hankkeet, jotka liittyvät näihin alustaviin tutkimuskysymyksiin). Tarjouksessa tulee olla alustava suunnitelma, siitä millä tutkimus- ja arviointimenetelmillä toimija aikoo selvittää kuntoutuksuuudistukseen liittyviä tehtäviä sekä miten arvioidaan erilaisten toimenpidevaihtoehtojen vaikutuksia. Eri selvitystehtävien osalta on esitettävä millaisia aineistoja hyödynnetään ja kerätään, ja millä menetelmillä niitä analysoidaan (metodologia).

Tutkimuskysymyksiä:

- Tietokartoitukset palvelujen nykyisistä resursseista ja niiden kohdentumisesta
- Analyysit muutostarpeista ja niiden toteuttamisen keinoista
- Kuntoutuksen kustannusvaikutusten arviointi eri osajärjestelmissä
- Sote-ratkaisun ja valinnanvapausmallin sovittaminen kuntoutuspalveluihin ja niihin ohjautumiseen
- Muissa maissa omaksutut hyvät toimintamallit
- Eri ikäryhmien ja työttömien kuntoutuksen kehittäminen osana muuttuvia palvelurakenteita
- Muut kokonaisuudistuksen valmistelua tukevat selvitykset, vaikuttavuusarvioinnit ja vertailut

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Uudistus on osa hallitusohjelman Hyvinvoinnin ja terveyden strategista painopistealuetta. Työ linkitetään sote -rakenneuudistukseen sekä rahoitus- ja valinnanvapausuudistukseen ja myös Hyvinvoinnin ja terveyden kärkihankkeiden kanssa.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen säädösvalmistelua ja toimeenpanon valmistelua tukevaa tietoa
- Ennakointitietoa ja taustoitusta, mukaan lukien olemassa olevan tiedon meta-analyysit,
- Toimintavaihtoehtojen vertailua ja
- Kustannusanalyysijä.

3.6 Terveyden kannalta riittämättömän liikunnan yhteiskunnalliset kustannukset

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 150 000

Aikajänne: 1/2017-1/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Hallitusohjelman mukaisesti edistetään kansanterveyttä, kansalaisten liikkumista ja terveellisiä elämäntapoja. Terveyden edistämistyön ja varhaisen tuen vahvistaminen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon painopisteen siirtäminen ennaltaehkäisevään toimintaan näkyvät hallitusohjelmassa kattavasti. Hallitusohjelman kärkihankkeen "Liikutaan tunti päivässä" tavoitteena on, että jokainen peruskoululainen liikkuisi suositusten mukaisesti.

Valtaosa suomalaisista ei liiku terveytensä kannalta riittävästi ja istuu liikaa. Riittämätön fyysinen aktiivisuus ja liikunta sekä heikko fyysinen kunto alentavat työ- ja toimintakykyä, heikentävät tuottavuutta ja kilpailukykyä sekä lyhentävät työuria. Maailman terveysjärjestö WHO:n arvioiden mukaan riittämätön fyysinen aktiivisuus on merkittävä ennenaikaisen kuoleman ja kroonisten sairauksien riskitekijä.

Fyysisen aktiivisuuden edistäminen edellyttää yhteiskunnan laaja-alaista sitoutumista. Vuonna 2015 voimaan tulleen liikuntalain (390/2015) lähtökohtana on, että kaikkien hallinnonalojen tulee osallistua liikunnan edistämiseen oman toimivaltansa rajoissa. Erityinen haaste on vahvistaa liikunnan asemaa osana sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita. OKM ja STM ovat asettaneet yhteisen monisektorisen ohjausryhmän edistämään liikuntaa koskevaa poikkihallinnollista yhteistyötä.

Suomen väestön ikääntyessä julkisen talouden kestävyys ja erilaisten yhteiskunnallisten kustannusten määrä ovat erityisiä huolen aiheina. Jo pitkään on keskusteltu elintapojen, kuten liikunnan, mahdollisesta roolista kustannusten kasvun hillitsijänä. Liikunnan terveyttä edistävästä ja sairauksia ehkäisevistä vaikutuksista on olemassa kattava ja pitkäaikainen tutkimusnäyttö. Sen sijaan tutkimusnäyttö väestön riittämättömään liikuntaan liittyvistä yhteiskunnallisista kustannuksista on vielä heikko. Suomessa aihepiiriin tutkimus on lapsen kengissä, ja myös kansainvälinen tutkimus aiheesta on vähäistä ja tutkimusasetelmiltaan vakiintumatonta. Liikunnan yhteiskunnallisten kustannusvaikutusten tutkimiseen liittyy useita haasteita, joista merkittävimpiä ovat ilmiön määrittelemättömyys ja moninaisuus, menetelmälliset haasteet, soveltuvien tutkimusaineistojen puute sekä poikkitieteellisen (liikunta-terveys-talous) tutkimusyhteistyön ja tutkimuksen puute.

Tutkimuksen päätavoitteena on selvittää, onko vähäisellä liikunnalla ja runsaalla istumisella yhteyttä suoriin ja epäsuoriin yhteiskunnallisiin kustannuksiin sekä kuinka suuria mahdolliset kustannukset ovat. Lisäksi tutkimuksen tavoitteina on:

- Määritellä kattavasti se, mitä liikunnan yhteiskunnallisilla kustannuksilla tarkoitetaan.
- Koota yhteen aiempi kansallinen ja kansainvälinen tutkimustieto fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan yhteyksistä yhteiskunnallisiin kustannuksiin ja niiden mahdollisesta suuruudesta.
- Kehittää liikunnan kustannusanalyysitutkimuksen metodologiaa ja sen luotettavuutta monia-

laisessa liikunta-, terveys-, talous- ja terveystaloustieteellisessä yhteistyössä.

- Luoda ehdotus mallista, jolla liikunnan ja fyysisen aktiivisuuden/passiivisuuden kustannuksia voidaan tulevaisuudessa tutkia toistettavin seuranta-asetelmin, väestöpohjaisten rekisteriaineistojen avulla.

Tutkimuskysymyksiä:

- Onko yksilön fyysisellä kunnolla yhteyttä yhteiskunnallisiin suoriin (kuten terveydenhuollon kustannukset) ja epäsuoriin kustannuksiin (kuten sairauspoissaolot, ennenaikainen eläkkeelle siirtyminen ja eläkemenot)? Millaisia nämä yhteydet ovat?
- Onko yksilön fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan määrällä yhteyttä yhteiskunnallisiin suoriin (kuten terveydenhuollon kustannukset) ja epäsuoriin kustannuksiin (kuten sairauspoissaolot, ennenaikainen eläkkeelle siirtyminen ja eläkemenot)? Millaisia nämä yhteydet ovat?
- Onko yksilön istumisen ja muun paikallaanolon määrällä yhteyttä yhteiskunnallisiin suoriin (kuten terveydenhuollon kustannukset) ja epäsuoriin kustannuksiin (kuten sairauspoissaolot, ennenaikainen eläkkeelle siirtyminen ja eläkemenot)? Millaisia nämä yhteydet ovat?

Muuta huomioon otettavaa:

- Tutkimuksessa tulee tarkastella erikseen yhteyksiä eri sukupuolten näkökulmista.
- Tutkimushanke tulee toteuttaa monialaisessa liikunta-, terveys- ja taloustieteellisessä yhteistyössä.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

- OKM:n kärkihanke: Liikutaan tunti päivässä
- Terveyttä ja hyvinvointia edistävä ohjausryhmä
- STM:n kärkihanke: "Edistetään terveyttä ja hyvinvointia sekä vähennetään eriarvoisuutta"

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

Kustannusanalyysyjä ja toimenpiteitä taustoittavaa tietoa.

4. BIOTALOUS JA PUHTAAT RATKAISUT

4.1. Kiertotalouden ja materiaalitehokkuuden edistäminen –kokonaisuus

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): Hankekokonaisuus 400 000

Tarjoaja voi tehdä ehdotuksen koko 4.1 –teeman tietotarpeesta tai osasta niitä. Osahankkeita voidaan hakea erillisenä tai yhdistellä osahankkeita yhteen. Molemmissa tapauksissa osahankkeilla tulee jo hakuvaiheessa olla yksilöity tutkimussuunnitelma sisältäen mm. henkilökohtaisten työpanosten kohdentamisen osahankkeeseen.

OSAHANKE A: Jäteveden sisältämän fosforin talteenotto ja kierrättäminen: Taloudelliset ja lainsäädännölliset ohjauskeinot eri maissa ja niiden soveltuminen Suomeen

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 70 000

Aikajänne: 2/2017-8/2017

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Hallitusohjelman yhtenä tavoitteena on lisätä ravinteiden talteenottoa erityisesti Itämeren ja muiden vesistöjen kannalta herkillä alueilla siten, että vähintään 50 prosenttia lannasta ja yhdyskuntajätevesilietteestä saadaan kehittyneen prosessoinnin piiriin vuoteen 2015 mennessä. Kehittyntä prosessointia on mm. valmistaa lietteestä lannoitevalmisteita, joita käyttämällä jätevedestä erotettu fosfori saadaan kierrätettyä.

Puhdistamolietepohjaiset lannoitevalmisteet luokitellaan maanparannusaineiksi, joiden käytölle on säädetty rajoituksia. Maatalouden ympäristökorvausjärjestelmässä, johon suuri osuus viljelijöistä on sitoutunut, on ehtoja, jotka myös omalta osaltaan ohjaavat puhdistamolietepohjaisten lannoitevalmisteiden käyttöä. Kun eri ravinteiden ja maanparannusominaisuuksien välillä puhdistamolietepohjaisissa lannoitevalmisteissa on laadullinen ja määrällinen epäsuhta ja kun sääntely ja ehdot perustuvat eri tavalla eri tekijöihin, tekee niiden yhteisvaikutus lietepohjaisten lannoitevalmisteiden käytöstä fosforilannoituksen näkökulmasta varsin pientä.

Jätevedestä erotettujen kierrätysfosforituotteiden käyttöä louhitun mineraalifosforin korvaajana voidaan edistää ohjauskeinoilla. Kierrätysfosforin tuotteistamisella parannetaan varastoitavuutta ja markkinoitavuutta vaikka toistaiseksi sen hinta on poikkeuksetta suurempi kuin louhitusta mineraalifosforista tehtyjen lannoitevalmisteiden.

Fosforin talteenoton ja kierrätyksen menetelmien olisi oltava otettavissa käyttöön, jos niihin kohdennetaan ohjauskeinoja. Ohjauskeinoilla on myös mahdollista vaikuttaa vientikelpoisten fosforin talteenoton ja kierrätyksen menetelmien innovointiin.

Fosforinpoiston tehostamisella jätevedenpuhdistusprosessissa lisätään kierrätettävissä olevan fosforin määrää ja vähennetään rehevöittävää ravinnekuormitusta purkuvesiin. Yhdyskuntalietteen hyödyntämisen edistämällä ja uusien teknologioiden kehittämällä on siten merkitystä myös Suomen lähialueilla tapahtuvaan toimintaan ja tätä kautta Itämeren hyvän tilan saavuttamiseen.

EU:n etenemissuunnitelmaan kohti resurssitehokasta Eurooppaa (COM(2011) 571) liittyen järjestettiin kuuleminen (COM(2013) 517) fosforin kestävästä käytöstä. Kuulemista ei laadittu erityistä fosforia koskevaa lainsäädäntöä silmälläpitäen. Tiedonannossa kuulemisesta on todettu, että EU:ssa louhitun fosfaatin täydellinen korvaaminen kierrätetyllä fosforilla ei ole kannattavaa eikä tarpeen lähitulevaisuudessa, mutta kierrätyksen lisääminen voisi vakauttaa tarvittavan kaivosfosfaatin määrää. Kuulemisen vastausten yhteenvedossa SWD(2014) 263 on todettu, että jäteveden kierrätysfosforin markkinat olisi vapautettava, lainsäädännölliset ohjauskeinot olisi analysoitava tarkemmin ja ohjauksessa olisi suosittava vapaaehtoisuutta. Joissain EU jäsenvaltioissa ollaan kieltämässä puhdistamolietteen käyttöä biologisen käsittelyn jälkeen maataloudessa ja samalla harkitaan jäteveden fosforin kierrättämisen säätämistä muulla tavoin pakolliseksi pitkällä siirtymäajalla. Sveitsissä tämä fosforin kierrätyspakkopäätös on jo tehty.

Tutkimuskysymyksiä:

- Kansallinen ja kansainvälinen fosforitase – tarjonnan ja kysynnän kohtaaminen ja kokoluokka. Mikä on asian relevanssi ja potentiaali toimintavarmuuden ja yritystoiminnan kannalta ja sen tehostamistarve sekä jo olemassa olevan lainsäädännön mahdollistama fosforin talteenotto ja kierrätys tässä asiayhteydessä?
- Yhteenveto fosforin kierrätyksen edistämisen keinoista muiden maiden lainsäädäntöratkaisuissa ja sen yhtymäkohdat ja soveltuvuudet Suomen lainsäädäntöön
- Lietteen käyttö vs. jätevedestä/lietteestä erotetun spesifisen fosforiyhdisteen käyttö: Nykyisen tekniikan tason kypsyys ja tuotteiden ominaisuudet markkinoiden ja käytön kannalta sekä niiden tehostamisen mahdollisuudet ohjauskeinoilla

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hallitusohjelman Biotalous ja puhtaat ratkaisut -kärkihanke "Kiertotalouden läpimurto, vesistöt kuntoon" ja sen alatoimenpide, jossa koekohteessa jätevesilietteen sisältämät ravinteet jalostetaan lannoitevalmisteeksi.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Ennakointitietoa ja taustoitusta
- Poliittikkatoimien arviointia

OSAHANKE B: Kiertotalouden taloudelliset ohjaukeinot

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 230 000

Aikajänne: 2/2016 – 6/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Suomessa kiertotalous nähdään yhtenä kasvun ja investointien moottorina. Hallituksen pyrkimyksenä on nostaa Suomi kiertotalouden mallimaaksi vuoteen 2025 mennessä. EU:n kiertotalouden toimintaohjelmassa kiertotalouden toimintaympäristön kehittäminen sekä ohjaukeinojen uudistaminen ovat keskeisesti esillä. Kiertotalouden kansallisen toimintaohjelman (julk. 21.9.2016) tavoitteena on puolestaan konkreettisten, mittavien hankkeiden ja toimintaympäristön kehittämisen keinoin vauhdittaa kiertotaloutta ja näin vahvistaa yritystoimintaa ja innovointia sekä parantaa suomalaisten toimijoiden kilpailukykyä.

Kiertotalouteen siirtymisessä pyrkimyksenä on vastata luonnonvarojen niukkuuden ja kasvavien ilmasto- ja ympäristöhaittojen haasteeseen vähentämällä materiaalien käyttöä, korvaamalla uusiutumattomia luonnonvaroja uusiutuvilla, säilyttämällä materiaalit talouden kierrossa mahdollisimman pitkään sekä minimoimalla päästöt ja kuormitus ympäristöön.

Kiertotalouden tavoitteiden saavuttamiseksi on noussut esiin tarve arvioida myös taloudellisen ohjauksen mahdollisuuksia. Tällä hetkellä taloudellista ohjausta hyödynnetään kiertotalouden vauhdittamisessa varsin rajallisesti ja paljolti arvoketjun loppupäähän painottuen. Tarvitaankin kattava, myös eri maiden kokemuksia hyödyntävä tutkimus ja kokonaisarvio taloudellisen ohjauksen mahdollisuuksista kiertotalouden vauhdittamisessa huomioiden arvoketjun kaikki vaiheet, tuotesuunnittelusta tuotantoon ja kulutukseen, kiertotalouden palvelujen (esim. korjaus, huolto, yhteiskäyttö jne.) tarjontaan ja kierrätykseen sekä kierrätettyjen materiaalien saatavuuden parantamiseen ja niiden markkinoiden vauhdittamiseen.

Suomessa käytössä ollut jätevero on lisännyt jätteiden hyödyntämistä, mutta samalla sen veropohja on supistunut. Pääosa kaatopaikalle sijoitettavasta jätteestä on kuitenkin edelleen verotonta, ja jätteen sijoittaminen kaatopaikalle vähenee vain jäteverollisen jätteen osalta. Selvityksessä tuleekin arvioida jäteveron uudistamisen tarpeellisuutta ja vaihtoehtoja.

Kiertotalouden taloudellisen ohjauksen vaikutusta rinnakkaisiin politiikka-alueisiin kuten ilmastopoliittikkaan ja jakamistalouteen tunnetaan niin ikään heikosti. Myös näiden mahdollisten synergioiden ja ristiriitojen tunnistaminen olisi hyödyllistä politiikan suunnittelulle.

Hankkeessa tulee tunnistaa kiertotalouden vauhdittamisessa potentiaaliset taloudelliset ohjaukei-

not, selvittää näihin liittyviä kansainvälisiä kokemuksia ja soveltuvuutta Suomen oloihin sekä arvioida kyseisten ohjauskeinojen vaikutuksia ja vaikuttavuutta kiertotalouden taloudellisten, ympäristöllisten ja yhteiskunnallisten tavoitteiden kannalta.

Hankkeen tulosten tulee tukea kansallista päätöksentekoa ja erityisesti kiertotalouteen liittyvien politiikkatoimien määrittelyä. Niiden tulisi tukea myös teemaan liittyvää yhteistyötä muiden mm. EU-jäsenmaiden kanssa.

Esimerkkejä hankkeessa tarkasteltavista ohjauskeinoista ovat mm. arvonlisävero, päästö- ja resursiverot, valmisteverot, kulutusverot, erilaiset ml. kiertotaloutta tukevat T&K toimintaan kohdistuvat verotuet sekä jätehuollon ja tuottajavastuun maksut ja taksat. Hankkeessa tulee arvioida myös eri toimien mahdollinen päällekkäisyys jo olemassa olevien ohjauskeinojen kanssa (ml. päästökauppa).

Hankkeessa tulee arvioida ohjauskeinojen vaikuttavuutta ja vaikutuksia sekä näiden mitattavuutta. Hankkeessa tulee mahdollisuuksien mukaan tehdä määrälliset arviot ohjauskeinojen kustannusten kohdentumisesta, työllisyys-, ympäristö- ja kilpailukykyvaikutuksista sekä vaikutuksista julkiseen talouteen. Hankkeen lopputulos on hyvin perustellut ehdotukset kiertotalouden edistämiseksi.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mitkä ovat taloudellisen ohjauksen mahdollisuudet kiertotalouden edistämässä?
- Millaisella taloudellisella ohjauksella kiertotaloutta voidaan vauhdittaa arvoketjun eri vaiheissa?
- Mikä vaikutus näillä ohjauskeinoilla on kiertotalouden tavoitteiden kannalta (yritystoiminta, innovointi, materiaalitehokkuus, uusiutuvien vs. uusiutumattomien luonnonvarojen käyttö, päästöjen ja ympäristökuormituksen vähentäminen)?
- Kuinka nämä ohjauskeinot suhteutuvat olemassa olevaan ohjaukseen (päällekkäisyydet, arvio yhteisvaikutuksesta)?
- Mitä kasvu-, ympäristö-, kilpailukyky- ja työllisyysvaikutuksia näillä ohjauskeinoilla on ja mikä on niiden vaikutus julkiseen talouteen? Miten kiertotalouden taloudelliset ohjauskeinot kytkeytyvät keskeisiin rinnakkaisiin politiikka-alueisiin kuten ilmastopolitiikkaan sekä ns. jakamistalouteen (yhteistyötalous)?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hallituksen toimintasuunnitelma (pyrkimyksenä nostaa Suomi kiertotalouden mallimaaksi vuoteen 2025 mennessä), EU:n kiertotalouden toimintaohjelma (jossa kiertotalouden toimintaympäristön kehittäminen sekä ohjauskeinojen uudistaminen ovat keskeisesti esillä) ja 21.9.2016 julkaistava kiertotalouden kansallinen toimintaohjelma.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Kiertotalous -toimintaohjelmien toimeenpanoa tukevaa tietoa
- Poliittikkatoimenpiteiden arviointia

OSAHANKE C: Miten kansallinen materiaalitehokkuusohjelma on toteutunut ja miten olisi jatkossa edistettävä materiaalitehokkuutta osana kiertotaloutta?

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 100 000

Aikajänne: 1/2017-8/2017

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Pääministeri Sipilän toimintasuunnitelmassa hallitusohjelman kärkihankkeiden ja reformien toimeenpanemiseksi (päivitys huhtikuu 2016) mukaan: "Suunnataan kansallista materiaalitehokkuusohjelmaa ja muita julkisia kehittämistoimenpiteitä parantamaan eri alojen materiaali- ja raaka-ainevirtojen parempaa keskinäistä hyödyntämistä (ns. teolliset symbioosit) ja kierrätysmateriaalien markkinapaikkojen syntyä. Ohjelman päivitys 12/2017." Jotta kansallinen materiaalitehokkuusohjelma voisi mahdollisimman tehokkaasti edistää tätä tavoitetta, ovat TEM, YM ja MMM yhdessä todenneet nykyisen ohjelman vaativan päivitystä ja sen tueksi TEAS-tutkimuksen.

Kansallisen materiaalitehokkuusohjelman hankkeita rahoittavat työ- ja elinkeinoministeriö (momentti 32.60.28), ympäristöministeriö, maa- ja metsätalousministeriö sekä Sitra. TEM:n, YM:n ja MMM:n kansliapäälliköt raportoivat vuosittain ohjelman kahdeksan toimenpiteen etenemisestä. Toimenpiteet ovat: "1) Käynnistetään kokoava tutkimusohjelma materiaalitehokkuuden tutkimuksen edistämiseksi, 2. Toteutetaan teollisia symbiooseja vauhdittava kansallinen toimintamalli kolmivuotisena hankkeena, 3) Kehitetään toimintamalli resurssiviisaan alueellisen yhteistyön vahvistamiseen, 4) Käynnistetään tuettu materiaalikatselemushanke viideksi vuodeksi, 5) Kokeillaan materiaalitehokkuussopimusmenettelyä materiaaliviisauden vauhdittajana, 6) Toteutetaan ympäristölupien keventämis- ja selkeyttämishanke, 7) Ennakoidaan kv. materiaalitehokkuuspolitiikkaa ja vaikutetaan EU:n materiaalitehokkuuspolitiikan muotoutumiseen ja 8) Vahvistetaan EU:n Life-ohjelman rahoitusta suomalaisiin materiaalitehokkuushankkeisiin".

Materiaalitehokkuusohjelma uudistetaan vuoden 2017 lopulla ja tämän taustaksi tarvitaan tutkimuksellista tietoa. Selvitykseen sisältyy ohjelman vaikuttavuuden arvioinnin ja eri toimijoiden työnjaon toimivuuden lisäksi kokonaisvaltaisempi tarkastelu, miten toimintaympäristön muutokset sekä uudet mahdollisuudet vaikuttavat materiaalitehokkuuden edistämiseen osana kiertotaloutta. Keskeisimpiä käynnissä oleva prosesseja tästä näkökulmasta ovat EU:n kiertotaloustiedonanto ja YK:n Agenda 2030 kestävä kehityksen toimintaohjelman kansallinen toteuttaminen. Lisäksi selvitykseen sisältyy erityinen arvio, kuinka kustannustehokkaasti ja vaikuttavasti työ- ja elinkeinoministeriön (momentti

32.60.28) lähinnä Motivan toteuttamat hankkeet ovat edistäneet materiaalitehokkuusohjelman toteutumista ja miten momentin käyttöä sekä materiaalitehokkuutta edistäviä välineitä pitäisi tulevaisuudessa mahdollisesti kehittää.

Tutkimuskysymyksiä:

- Kuinka kansallinen materiaalitehokkuusohjelma on toteutunut, ja mikä on ollut toimeenpanon vaikuttavuus?
- Onko toimeenpanossa ilmennyt ongelmia tai hidasteita, ja kuinka niitä voitaisiin jatkossa vähentää?
- Kuinka materiaalitehokkuutta tulisi jatkossa edistää osana kiertotaloutta, huomioiden EU:n kiertotalouspaketin ja kansallisen kiertotalouden toimintaohjelman tavoitteet sekä toimenpiteet, ja kuinka kytkennät kiertotalouden eri teemoihin tulisi huomioida?
- Kuinka kytkentä biotalouteen ja cleantechiin tulisi huomioida materiaalitehokkuuden edistämisessä? Kuinka materiaalitehokkuutta tulisi edistää osana YK:n Agenda 2030-tavoitteiden (erityisesti tavoitteet 8.4. ja 12.1-12.8.) toteuttamista?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Toimintasuunnitelma strategisen hallitusohjelman kärkihankkeiden ja reformien toimeenpanemiseksi 2015–2019 (päivitys 2016), valtioneuvoston periaatepäätös kasvun uusien kärkien cleantechin ja biotalouden vauhdittamisesta (8.5.2014), Agenda 2030 – maailman uudet kestävän kehityksen tavoitteet (UM).

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

Kansallisen ohjelman toteuttamisen arviointia.

4.2 Erätalouteen liittyvän yritystoiminnan nykytila ja kehittämisedellytykset

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 100 000

Aikajänne: 2/2017 - 2/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Suomen kala- ja riistakannat tarjoavat erinomaiset mahdollisuudet luonnon virkistyskäyttöön. Kalastusta harrastaa maassamme noin 1,5 miljoonaa ja metsästäystä noin 300 000 henkilöä. Lisäksi

maassamme vierailee myös muiden maiden kalastajia ja metsästäjiä matkailijoina.

Suuri harrastajamäärä on antanut hyvät edellytykset kalastukseen ja metsästyksen liittyvien tuotteiden ja palveluiden kehittämiseksi. Suomessa on runsaasti eräalan yrityksiä ja moni niistä toimii myös kansainvälisillä markkinoilla. Viime vuosina eräala on kehittynyt nopeasti ja erityisesti elämyspalveluihin ja erilaisiin teknisiin välineisiin on tullut uusia tuotteita ja palveluita.

Eräalan potentiaali työllistäjänä ja taloudellisen lisäarvon tuottajana on tunnustettu hallinnossa. Maa- ja metsätalousministeriö on päättänyt käynnistää erätalouteen (vapaa-ajankalastus ja metsästys) liittyvän liiketoiminnan kehittämisen strategisen suunnittelun. Tiedon puute ja sen löytyminen pirstaleisena eri lähteissä vaikeuttaa suunnittelua ja erätalouden toimintaedellytysten kehittämistä. On tarve saada yritystoiminnan nykytilanteesta konkreettinen kuvaus tunnusluvuilla sekä kuvata arvoketjut ja kartoittaa toiminnan kehittämisen mahdollisuudet ja esteet. Konkreettisia tunnuslukuja tarvitaan muun muassa yritysten lukumäärästä, liikevaihdosta, työllisyysvaikutuksista ja yritysten kansainvälisyydestä.

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen ohjelman mukaan huolehditaan suomalaisen elämänmuotoon kuuluvien metsästyksen ja kalastuksen mahdollisuuksista. Strategisen suunnittelun tavoitteena on toimeenpanna osaltaan tämä hallitusohjelman kirjaus. Eränkävynnin mahdollisuudet paranevat ja kehittyvät tuotteiden ja palveluiden kehittymisen myötä. Samalla lisääntyvät kala- ja riistavaroista saatavat hyvinvointivaikutukset niin yhteiskunnallisella kuin myös yksilön tasolla.

Tutkimuskysymyksiä:

- Erätalouden arvoketjut (vapaa-ajankalastus ja metsästys ml. suurpetokuvaus)
- Erätalouden yritystoiminnan kuvaus
- Erätalouden taloudelliset tunnusluvut (yritysten lukumäärä, liikevaihto, työllistävyys, kansainvälisyys)
- Erätalouden liiketoiminnan kehittymisen mahdollisuudet ja esteet

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Kärkihanke 5, toimenpide 1

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Tilannekuva-analyysi
- Ennakointi- ja taustatietoa, mukaan lukien olemassa olevat tiedot

4.3 Kansallinen ilmastonmuutoksen haavoittuvuus- ja riskiarviointi

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 100 000

Aikajänne: 3/2017-3/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Ilmastolain (609/2015) 8§:n mukaan kansallisen ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelman tulee sisältää riski- ja haavoittuvuustarkastelu. EU:n pelastuspalvelumekanismista tehdyn päätöksen mukaan jäsenmaiden on kehitettävä riskienarviointia sekä katastrofien riskienhallintasuunnittelua kansallisella tai asianmukaisella paikallisella tasolla, koska kasvavat ja uudet riskit edellyttävät uudenlaista valmiutta ja varautumista. Myös YK:n katastrofiriskien vähentämistä koskevassa Sendain toimintakehyksessä (2015) korostetaan riskien ennakoinnin ja hallinnan merkitystä.

Ennakoivalla ja uusinta tietoa hyödyntävällä arvioinnilla tunnistetaan ja ymmärretään paremmin ilmastonmuutoksen riskejä ja keskeisiä haavoittuvuuksia, vahvistetaan yhteiskunnan, toimialojen ja alueiden ilmastokestävyyttä sekä suunnataan toimia riskejä ja haavoittuvuutta lisäävien kehityskulujen estämiseen tai lieventämiseen. Yhtenäinen kansallinen riskiarviointi tarjoaa kustannustehokkaan sopeutumistyön perustan mahdollistaen sopeutumiskykyä vahvistavien toimien järkevän kohdentamisen ja priorisoinnin.

Kansallisessa sopeutumistyössä on tehty alustavia toimialakohtaisia sekä joitain alueellisia ja paikallisia ilmastonmuutoksen vaikutusarvioiteja, mutta kokonaisvaltaista kansallista riski- ja haavoittuvuusarviointia ei ole toistaiseksi vielä tehty. EU:n pelastuspalvelumekanismiin mukainen ensimmäinen kansallinen riskienarviointi valmistui vuonna 2015 sisäministeriön johdolla ja hallinnonalojen yhteistyönä. Työssä tunnistettiin tarve kehittää kansallista riskinarviointia yhtenäisempään suuntaan, mutta toimintamalli tämän toteuttamiseksi puuttuu.

Ennakoivalla ja uusinta tietoa hyödyntävällä kansallisella riskiarvioinnilla tuetaan sekä sään ääri-ilmiöihin ja luonnononnettomuuksiin varautumista, ilmastonmuutokseen sopeutumista sekä vahvistetaan näiden toimien synergioita ja poistetaan mahdollisia päällekkäisyyksiä ja ristiriitaisuuksia. Yhdyskuntien turvallisuuden ja toimivuuden kannalta sää- ja vesioloissa tapahtuvien muutosten sekä näihin liittyvien ääri-ilmiöiden huomioon ottaminen on yhä tärkeämpää.

Hankkeessa suunnitellaan ja tehdään ilmastolain mukainen kansallinen riski- ja haavoittuvuusarviointi, sovittaen se yhteen EU:n pelastuspalvelumekanismiin kansallisen riskiarvioinnin kanssa sekä laaditaan toimintamalli arvioinnin toteuttamiseksi jatkossa. Arvioidaan uusimman tutkimustiedon perusteella kansallisesti merkittävimmät ilmatoriskit ja haavoittuvuudet sekä varautumisen että sopeutumisen lähtökohdista. Ennakoidaan mahdollisia muutostarpeita vertaamalla tuloksia esimerkiksi sää- ja vesiolojen mitoitus- ja suunnitteluohjeisiin turvallisen ja kestävä alueiden käytön sekä

rakentamisen alueella.

Tutkimuskysymyksiä:

- 1) Mitkä ovat uusimman tutkimustiedon perusteella merkittävimmät kansalliset ilmatoriskit ja haavoittuvuudet varautumisen ja sopeutumisen näkökulmasta?
- 2) Miten kansallinen riski- ja haavoittuvuusarviointi tulee jatkossa järjestää, että se on ennakkoiva, uusinta tietoa käyttävä ja parhaiten tukee sekä varautumistyötä (mm. EU:n pelastuspalvelumekanismi) että sopeutumistoimia (Kansallinen ilmastonmuutokseen sopeutumis-suunnitelma)?
- 3) Miten haavoittuvuus- ja riskiarviointiaineistoja sekä suunnitteluohjeita tulisi kehittää, mm. tarvittavat ilmastoparametrit, taloudelliset vaikutusarviointit, paikkatietoaineistot?

Tuloksena syntyy kansallinen haavoittuvuus- ja riskiarviointi, toimintamalli kansallisen haavoittuvuus- ja riskiarvioinnin järjestämiseksi jatkossa ja ehdotus riski- ja haavoittuvuusaineistojen järjestämiseksi ja kehittämiseksi.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hankkeella toimeenpannaan ilmastolakia (609/2015) sekä valtioneuvoston periaatepäätöstä kansallisesta ilmastonmuutokseen sopeutumis-suunnitelmasta 2022. Hanke kytkeytyy EU:n pelastuspalvelumekanismiin kansalliseen toimeenpanoon sekä Yhteiskunnan turvallisuusstrategian päivitykseen ja toimeenpanoon. Hankkeella tuetaan YK:n katastrofiriskien vähentämistä koskevan Sendain toimintakehyksen (2015) kansallista toimeenpanoa. Hanke tukee myös hallitusohjelman mukaisia, turvallisuuteen liittyviä kivijalkahankkeita.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Tilannekuva-analyysi,
- Toimintavaihtoehtojen vertailu

4.4. Ilmaan joutuvien päästöjen haittakustannusmalli

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 150 000

Aikajänne: 01/2017-01/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Uusimpien tutkimustulosten perusteella ilmansaasteiden arvioidaan aiheuttavan vuosittain Suomessa noin 1 600 ennen aikaista kuolemantapausta. Valtaosa ilmansaasteiden kielteisistä terveysvaikutuksista on peräisin haitallisia aineita sisältävistä hiukkasista tai typenoksideista. Ilmansaasteiden aiheuttamassa kuolemantapauksessa elinikä on lyhentynyt keskimäärin 16 vuotta.

Puolet Suomen pienhiukkaspitoisuuksista on ulkomailta tulevia kaukokulkeumia ja puolet aiheutuu kotimaisista päästölähteistä. Pienhiukkaspäästöjen terveyshaitoille altistumiseen vaikuttavat päästölähteen määrä, sijainti ja korkeus. Terveyshaittaa aiheuttavat eniten pienhiukkaspäästöjen kaukokulkeumat sekä liikenteen ja puun pienpolton pienhiukkaspäästöt. Kotimaiset pienhiukkaslähteet jakautuvat määrän osalta seuraavasti: pienpoltto (46 %) ja muu energiantuotanto (16 %), liikenteen pakokaasut (12 %), katupöly (10 %), turvetuotanto (9 %) ja teollisuus (7 %).

Tällä hetkellä Suomessa ei ole kuitenkaan käytössä haittakustannusmallia, jolla voitaisiin euromääräisesti arvioida eri strategioiden ja toimien vaikutuksia ilmaan johdettavien päästöjen pienenemiseen ja aiheutuviin terveyshyötyihin. Myös eri päästölähteiden välinen vertailu on vaikeaa.

Tällaisia malleja on käytössä laajasti muun muassa UK:ssa (<https://www.gov.uk/guidance/air-quality-economic-analysis>) ja Saksassa (<http://www.umweltbundesamt.de/publikationen/methodological-convention-20-for-estimates-of-0>). Euroopan ympäristötoimisto on julkaissut koko Eurooppaa koskevia haittakustannusarvioita jäsenmaittain (Costs of air pollution from European industrial facilities 2008–2012, EEA Technical report, NO 20/2014), mutta näitä arvioita on kuitenkin vaikea hyödyntää sellaisenaan Suomessa, koska Suomen olosuhteet poikkeavat selvästi Keski-Euroopan tilanteesta. Lisäksi mallinnukseen liittyvät epävarmuudet tulisi selvästi dokumentoida Suomen osalta.

Tutkimuskysymyksiä:

- Minkä tasoisia haittakustannuksia päästöittäin olisi perusteltua käyttää Suomessa päätöksenteon ja vaikutustenarviointien pohjana?
- Miten edellä esitetyt haittakustannukset eroavat päästölähteittäin (mm korkeat vs. matalat päästölähteet)? Onko haittakustannuksissa eroja riippuen siitä onko päästölähde taajaan asutulla alueella vai haja-asutusalueella?
- Miten kansainväliset tai muissa maissa kehitetyt haittakustannuksia arvioivat mallit ja oletuk-

set soveltuvat käytettäväksi Suomessa?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hanke tukee 'Biotalous ja puhtaat ratkaisut' painopisteen kärkihankkeen 'Hiilettömään, puhtaaseen, uusiutuvaan energiaan kustannustehokkaasti' toimeenpanoa ja siinä erityisesti hallituksen keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelman ja uuden energia- ja ilmastostrategian valmistelua. Ilmasto- ja ilmansuojelutoimenpiteiden oikeaksi kohdentamiseksi hankkeen avulla saadaan tietoa päästöjen yhteiskunnalle, ihmisten terveydelle ja ympäristölle aiheuttamista kustannuksista (haittakustannukset, ulkoiskustannukset). Näiden perusteella voidaan arvioida, mihin päästöjen vähentämiseen kannattaa investoida.

Hanke tukee myös Edistetään terveyttä ja hyvinvointia sekä vähennetään eriarvoisuutta - kärkihankkeen toimeenpanoa ja siinä erityisesti poikkihallinnollisen päätöksenteon ja valmistelun vahvistamista (HyTE-vaikutusten tunnistaminen).

Hanke tukee myös valtionalouden tarkastusviraston suositusta, jonka mukaan tarpeelliset ministeriöt, työ- ja elinkeinoministeriön johdolla, laativat pienhiukkasten Suomessa aiheuttamien terveysvaikutusten kokonaiskustannusarvion. Tämän lisäksi strategioita valmisteltaessa haittakustannukset tulee ottaa huomioon.

Hanke liittyy mm. YM:n tutkimusteemaan: ["Ilmastonmuutos ja ilmansuojelu"](#).

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

Politiikkatoimien arviointia, kustannusanalysejä.

4.5 Päästökauppadirektiivin uudistamisen vaikutukset Suomen teollisuuteen, energiantuotantoon ja kansantalouteen

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 100 000

Aikajänne: 01/2017–09/2017

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Komissio antoi heinäkuussa 2015 ehdotuksen päästökauppadirektiivin uudistamisesta päästökauppakaudelle 2021-2030. Direktiivi uudistusta käsitellään parhaillaan Euroopan parlamentissa ja neuvostossa. Ratkaisut tehtäneen 2017-2018. Tarvitaan arvioita neuvotteluissa esillä olevien ehdotus-

ten vaikutuksista, jotta Suomi voi osallistua neuvotteluihin mielekkäällä tavalla ja edistää ratkaisuja, joilla turvataan etenkin Suomen energiaintensiivisen vientiteollisuuden kilpailukykyä.

Päästökauppa on EU:n ilmastopolitiikan keskeinen ohjauskeino. Sen tavoitteena on edistää kustannustehokkaita päästövähennyksiä ja vähähiilisiä investointeja EU:ssa. Päästökauppasektorin päästövähennystavoitteen kustannusten jakautuminen jäsenvaltioiden ja toimialojen välillä määräytyy direktiiviuudistuksen myötä. Teollisuudelle ilmaiseksi jaettavien päästöoikeuksien määrään vaikuttavat säännöt ovat direktiiviuudistuksen keskiössä.

Suomen kannalta keskeisiä neuvottelukysymyksiä ovat säännöt, jotka vaikuttavat päästöoikeuksien ilmaisjakoon teollisuudelle. Ilmaisjako vaikuttaa Suomen energiaintensiivisen vientiteollisuuden kustannusrakenteeseen ja kilpailukykyyn. Juuri Suomelle tärkeitä ovat metsäteollisuuden sekä yhdistetyn sähkön- ja lämmöntuotannon kohtelu.

Uudistuksen pääpiirteet on määritelty EU:n 2030 ilmasto- ja energiapolitiikan kehyksessä. Päästökauppasektorin vähennystavoite on -43 % vuoden 2005 tasosta. Jotta tähän päästäisiin, päästöoikeuksien kokonaismäärää vuosittain leikkaavan lineaarisen kertoimen olisi oltava nykyisen 1,74 % sijaan 2,2 %. Neuvotteluissa on ehdotettu kunnianhimoisempiakin kertoimia.

Huutokaupattavien päästöoikeuksien osuus päästöoikeuksien kokonaismäärästä vaikuttaa teollisuudelle ilmaiseksi jaettavien päästöoikeuksien määrään. Komission ehdotuksen (57 % päästöoikeuksien kokonaismäärästä) lisäksi neuvotteluissa on esitelty vaihtoehtoisia tapoja laskea huutokaupattavien päästöoikeuksien määrä. Korkeaan huutokauppaosuuteen sisältyy ilmaisjaon kannalta riski, että monialainen korjauskerroin otetaan käyttöön, jos huutokauppaosuuden ulkopuolelle jäävien päästöoikeuksien määrä ei muuten riitä sääntöjen mukaiseen ilmaisjakoon.

Korkean hiilivuotoriskin toimialat saisivat komission ehdotuksen mukaan 100 % ilmaisjakosääntöjen mukaan lasketusta määrästä, ja matalan hiilivuotoriskin toimialat saisivat 30 % ilmaisjakosääntöjen mukaan lasketusta määrästä. Neuvotteluissa on esillä myös porrastettu hiilivuotoluettelo, jossa toimialat jaettaisiin kahta useampaan ryhmään ja ilmaisjaon määrä vaihtelisi arvioidun hiilivuotoriskin mukaan. Avaintoimialojen sijoittuminen hiilivuotoluettelossa vaikuttaa merkittävästi suomalaisten toiminnanharjoittajien ilmaisjaon määrään. Suomelle keskeisiä toimialoja ovat metsä-, metalli- ja kemian teollisuuden toimialat.

Päästöoikeuksien ilmaisjako perustuu tehokkaimpien laitosten mukaan laskettuihin vertailuarvoihin ja tuotantotietoihin. Vertailuarvot voidaan määritellä uudelleen laskennallisilla tasakiristyksillä ottaen toimialan todellinen kehitys jossain määrin huomioon. On myös esitetty, että vertailuarvot laskettaisiin kokonaan uudelleen laitoksilta kerättyjen tietojen perusteella. Lisäksi on esitetty vaihtelevia näkemyksiä tuotantotietojen huomioon ottamisesta. Sekä vertailuarvojen määrittelyä että tuotantotietojen käsittelyä arvioitaessa tulee ilmaisjaon määrän lisäksi ottaa huomioon eri vaihtoehdoista koituva hallinnollinen taakka sekä viranomaisille että toiminnanharjoittajille.

Monialaisella korjauskertomella leikataan kaikkea ilmaisjakoa tasaisella prosenttiosuudella, jos ilmaisjakoon käytettävissä olevien päästöoikeuksien määrä muuten ylittyisi. Toteutuessaan monialainen korjauskerroin koskisi kaikkia ilmaisjaon piirissä olevia toimialoja ja laitoksia. Monialaisen korja-

uskertoimen käyttöönoton todennäköisyyteen ja suuruuteen vaikuttavat tuotannon määrä, päästö-oikeuksien kokonaismäärä ja ilmaisjakosäännöt.

NER300-rahoitusinstrumentin kokoa kasvatetaan ja käyttötarkoitusta laajennettaisiin niin, että sillä voidaan rahoittaa myös teollisuuden vähähiilisiä innovaatioita. Komissio haluaa kohdistaa innovaatorahastoa erityisesti aivan uusiin ja kehitysvaiheessa oleviin teknologioihin. Myös Suomi voisi hyötyä tämän rahaston tarjoamista rahoitusmahdollisuuksista.

Järjestelmän yksinkertaistamista pienten laitosten osalta kannatetaan laajalti. Valtaosa ehdotuksista koskee päästökaupan tarkkailua, raportointia ja todentamista, joista säädetään komission päätöksissä. Lisäksi keskustellaan ehdoista, joilla laitoksia voitaisiin jättää päästökauppasektorin ulkopuolelle.

Tarvitaan analyysejä esillä olevien ehdotusten vaikutuksista Suomen teollisuuteen, energiantuotantoon sekä kansantalouteen.

Tutkimuskysymyksiä:

- Miten direktiivi uudistuksen eri vaihtoehdot ilmaisjaon määrään vaikuttaviksi säännöiksi muuttaisivat suomalaisten toiminnanharjoittajien odotettavissa olevaa ilmaisjakoa?
- Miten ilmaisjaon muutokset vaikuttaisivat Suomen energiaintensiivisen vientiteollisuuden kustannuksiin ja kilpailukykyyn? Millaisia vaikutuksia direktiivi uudistuksella voisi olla sähkön ja kaukolämmön hintaan Suomessa?
- Millaisia vaikutuksia direktiivi uudistuksen eri vaihtoehdoilla olisi Suomen energiantuotantoon ja kansantalouteen?
- Mitkä toimialat ja teknologiat voisivat hyötyä innovaatorahaston tarjoamasta rahoituksesta? Missä vaiheessa innovaatiotukea tarvittaisiin?

Osa tutkimuskysymyksistä täsmentyy myöhemmin direktiivineuvottelujen edetessä. Tarkoitus on, että kysymyksiin voidaan reagoida suhteellisen lyhyellä varoitusajalla ja niin, että selvitystyö kokonaisuutena palvelee Suomen tietotarpeita neuvotteluprosessin aikana. Keskeisten neuvottelukysymysten tarkentuminen direktiivineuvottelujen aikana suuntaavat tietotarvetta. Selvitystyö olisikin mahdollisesti aiheellista jakaa esimerkiksi laajempaan pääraporttiin ja pienempiin, nopealla aikajännteellä tehtäviin selvitystehtäviin.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Päästökaupan kehittäminen EU-tasolla liittyy hallitusohjelman energiatarpeisiin ja tukee niiden saavuttamista päästökauppasektoriin kohdistuvan ohjausvaikutuksen kautta. Päästökauppadirektiivin mukainen innovaatorahasto saattaa osaltaan auttaa edistämään Hiilettömään, puhtaaseen, uusiutuvaan energiaan kustannustehokkaasti –kärkihankkeen tavoitteita tarjoamalla rahoituskanavan esimerkiksi kehittyneiden biopoltoaineiden ja biotalouden edellyttämille investoinneille. Samaan aikaan hallitusohjelman korostama teollisuuden kilpailukykyyn tukeminen ja ylimääräisten kustannus-

ten välttäminen edellyttävät tasapainoisten ratkaisujen edistämistä direktiivineuvotteluissa.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Tilannekuva direktiiviudistuksen keskeisistä neuvottelukysymyksistä ja niiden keskinäisistä riippuvuussuhteista;
- keskeisten vaihtoehtojen ex ante arviointi teollisuuden, kansantalouden ja energiantuotannon näkökulmista, sekä
- vaihtoehtojen kustannusanalyysit.

5. DIGITALISAATIO, KOKEILUT JA NORMIEN PURKAMINEN

5.1 Innovatiiviset julkiset hankinnat hallitusohjelman biotalouden ja puhtaiden ratkaisujen kärkihankkeiden tavoitteiden edistämiseksi

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 200 000

Aikajänne: 3/2017 -4/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Suomen julkisten hankintojen yhteenlaskettu arvo on 35 miljardia euroa vuodessa, joka on yli 15 prosenttia bruttokansantuotteesta. Viime eduskuntavaalien alla politiikkakeskusteluun nousi innovatiiviset julkiset hankinnat, ja hallitusohjelmassa on asetettu tavoite, että viisi prosenttia kaikista julkisista hankinnoista on innovatiivisia hankintoja. Tällä tarkoitetaan yksinkertaistettuna sitä, että julkisissa hankinnoissa hankintakriteereinä ei ole yksinomaan hinta vaan laatu ja palvelun yhteiskunnallinen vaikuttavuus. EU:n uudet hankintadirektiivit sekä uudistuva kansallinen hankintalaki mahdollistavat tulevaisuudessa entistä paremmin innovatiivisten julkisten hankintojen toteuttamisen.

Hankkeen tavoitteena on tunnistaa konkreettisten hanke-esimerkkien ja pilottien kautta uusia toimintatapoja ja -malleja, joilla julkiset hankintayksiköt voivat tehokkaasti edistää biotalous ja puhtaat ratkaisut painopistealueelle asetettuja vaikuttavuustavoitteita (ympäristöhyödyt, liiketoiminnan kasvu, uudet työpaikat ja kauppataseen tasapainottaminen). Hanke tukee valittujen esimerkkihankkeiden toteuttamista tuomalla asiantuntemusta ja näkemystä innovatiivisten hankintojen toteuttamiseen ja niissä havaittavien ongelmien ratkaisemiseen. Lisäksi hankkeessa selvitetään ja pilotoidaan uusiin hankintamalleihin liittyvien riskien hallintamenettelyitä. Selvityksen ja demonstraatioiden pohjalta saadaan uutta tietoa ja näkemystä yhteiskunnallisten vaikuttavuustavoitteiden edistämisestä julkisten hankintojen avulla. Tietoa voidaan hyödyntää strategisen hallitusohjelman toimintasuunnitelman päivityksessä sekä hankintojen toteuttamisessa.

Pilotoitavat kohteet valitaan biotalousministeriryhmän tai -kansliapäällikköryhmän ohjauksen mukaisesti ja hankintayksiköiden mukaan lähtö varmistetaan etukäteen siten, että asia koordinoidaan valtioneuvostotasolla sisällyttämällä ja resursoimalla mahdollisuuksien mukaan pilotoitavat kokonaisuudet hankintayksikön ja valtion väliseen tulossopimukseen. Potentiaalisia ja vaikuttavuudeltaan suurimpia tapausesimerkkejä voisivat olla esim. biopolttoaineiden käytön lisääminen lentoliikenteessä tai jäänmurtajissa, innovatiivisten jätteenpalveluiden hankinta, vastuullisesti tuotettujen elintarvikkeiden käytön edistäminen esim. varuskuntien ruokahankinnoissa sekä vientireferenssien ja yksityisen ja julkisen sektorin kumppanuuksien edistäminen.

Uusiin hankintoihin liittyvien riskien hallintaa tarkastellaan erityisesti ns. riskitakuumenettelyä, joka madaltaisi julkisten hankkijoiden kynnystä innovatiivisiin ja ympäristön kannalta kestäviin hankintoihin. Riskitakuumenettelyn perusteluna on käytetty sitä, että vaikka julkisissa hankinnoissa on merkittävä markkinapotentiaali innovatiivisten ratkaisujen käyttöönottoon, uudet resurssiviisaat tuotteet

ja palvelut eivät aina toimi toivotulla tavalla. Nykyinen hankintakulttuuri ja sen perustana olevat hankintasäädökset korostavat riskien minimointia ja eivät täten tue innovatiivisia hankintoja. Hankkeessa selvitetään mahdollisuudet Suomeen soveltuvan riskitakuumenettelyn käyttöönotolle ja tunnistetaan potentiaaliset vastuutahot. Selvityksessä kartoitetaan ja hyödynnetään parhaita kansainvälisiä käytäntöjä.

Tutkimuskysymyksiä:

- Millaisilla uusilla toimintamalleilla voidaan edistää biotalouden ja puhtaiden ratkaisujen kärkihankkeille asetettujen yhteiskunnallisten vaikuttavuustavoitteiden (ympäristöhyödyt, liiketoiminnan kasvu, uudet työpaikat ja kauppataaseen tasapainottaminen) saavuttamista julkisten hankintojen avulla?
- Mitkä ovat keskeiset pullonkaulat innovatiivisten hankintamenettelyiden toteuttamisessa valituissa hanke-esimerkeissä ja miten niihin liittyvät ongelmat ja haasteet voidaan käytännössä ratkaista sekä hallita niihin liittyviä riskejä?
- Millaisia kansainvälisiä hyviä käytäntöjä on olemassa innovatiivisten julkisten hankintojen toteuttamisessa ja niihin liittyvien riskien hallinnassa? Millaisia riskitakuumenettelyitä on olemassa ja miten ne soveltuvat Suomeen?
- Millaisia kriteereitä voidaan soveltaa innovaatiokumppanin valintaan ja miten niitä voidaan arvioida?
- Millainen vaikuttavuus on ollut aikaisemmin toteutetuilla toimenpiteillä, joilla on pyritty edistämään innovatiivisia julkisia hankintoja (esimerkiksi Motivan kestävien hankintojen neuvontapalvelu, TEKESin huippuostajat –ohjelma ja kaupunkialueiden kanssa solmittujen kasvusoimusten vaikutus innovatiivisiin hankintoihin)? Voidaanko olemassa olevia tai syntyviä verkostoja hyödyntää innovatiivisten hankintojen edistämässä tai pilotoinnissa (esim. HINKU-kunnat ja Smart & Clean pääkaupunkiseutu)?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Liittyy hallitusohjelman tavoitteeseen nostaa innovatiivisten hankintojen osuus 5 prosenttiin kaikista julkisista hankinnoista sekä hallitusohjelman toimintasuunnitelman biotalouden ja puhtaiden ratkaisujen sekä työllisyyden ja kilpailukyvyn painopistealueiden vaikuttavuustavoitteiden edistämiseen.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

Toimintavaihtoehtojen vertailua

5.2 MyData:n vaikutukset julkisen hallinnon organisaatioiden toimintaan

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 70 000

Aikajänne: 01/2017–07/2017

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

MyData-tutkimushanke tukee ja edesauttaa hallituksen kärkihankeen ”Digitalisoidaan julkiset palvelut” toteutusta. Yhtenä kärkihankeen toimenpiteenä vahvistetaan periaatetta, että tietoa ky-sytään vain kerran ja hyödynnetään monipuolisesti. Samalla vahvistetaan kansalaisen oikeutta omiin tietoihin. Kansalaisen oikeudesta omiin tietoihin keskeisenä ajatuksena on mahdollistaa ns. myData-lähestymistapaa julkisen hallinnon hallussa oleviin tietoihin. MyData-lähestymistavassa kansalainen voisi esimerkiksi jakaa, vaihtaa, tai myydä omia henkilötietojaan valtuuttamansa palvelun hyödynnettäväksi. MyData-lähestymistavan soveltaminen julkisen sektorin hallussa oleviin tietovarantoihin edistää uusien liiketoimintamahdollisuuksien syntyä yksityiselle sektorille palveluille, joissa hyödynnetään ja/tai jatkojalostetaan henkilöön liittyviä omia tietoja.

Tutkimuskysymyksiä:

- Tutkimuksessa tavoitteena on selvittää, millaisia vaikutuksia, mukaan lukien taloudellisia vaikutuksia, myData-tyyppisellä henkilötietojen jakamisella kolmansille osapuolille olisi viranomaisten toimintaan? Esimerkiksi väestökisterikeskus nettobudjetoituna virastona saa tänä päivänä huomattavan osuuden toimintameno- ja rahoituksestaan henkilötietojen myynnistä.
- Tutkimuksessa tulisi arvioida omien tietojen jakamisen mahdollistamisen vaikutuksia suhteessa viranomaisen nykyisiin resursseihin ja tietojärjestelmiin.
- Tutkimuksessa tulisi arvioida erilaisten skenaarioiden kautta julkiselle sektorille vaihtoehtoisia rahoitusmalleja myData-tyyppisen toiminnan järjestämiseksi.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hallituksen kärkihanke: Digitalisoidaan julkiset palvelut

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Ennakointitietoa ja kustannusanalyysitietoa
- Toimintavaihtoehtojen vertailua

5.3 Vaikutusten arvioinnin tehostaminen automaattisen tiedonhankinnan ja data-analytiikan avulla

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 250 000

Aikajänne: 2/2017-2/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Hankkeessa arvioidaan massadatan toimivuutta ja mahdollisuuksia vaikutusten arvioinnissa. Tarkasteluun sisältyvät sekä automaattinen tiedonhankinta (ml. tiedonlouhinta) että data-analytiikka. Tarkastelun kohteena on viime vuosina kehitettyjen sekä käytössä olevien digitaalisten tiedonkeruunettelyjen mahdollisuudet ja suhde aiemmin yleisesti käytettyihin.

Suunnitelmien ja ohjelmien vaikutusten arviointi perustuu perinteisesti erilaisiin selvityksiin. Taustaineistot ovat tyypillisesti yksittäisiä ja yksityiskohtaisia ympäristöselvityksiä ja inventointeja sekä niihin pohjautuvia mallinnuksia. Erilaisia vaikutustenarviointimalleja on kehitetty asiantuntemukseen ja aineistoihin pohjautuen. Tyypillistä olevaan rekisteritietoon pohjautuville selvityksille on, että se perustuvat kahdesta kolmeen vuotta vanhaan tilanteeseen, mikä nopeutuneiden yhteiskunnallisten heilahdusten/muutosten aikana on monessa tapauksessa päätöksenteon tarpeisiin nähden liian hidaista. Automatisointia ja joukkoistamista hyödyntämällä voidaan laajentaa aineiston kattavuutta sekä helpottaa johtopäätösten tekemistä. Data-analytiikan kehittäminen nopeuttaa aineiston käsittelyä ja luokittelua, olennaisen tiedon tunnistamista ja suuntaa yksityiskohtaisten tarkastelujen valintaa. Hankkeella avataan mahdollisuuksia uudenlaisen tutkimusmetodiikan laajalle käyttöönotolle.

Selvitys vastaa vaikutusten arviointien laatuun kohdistettuun kritiikkiin luo edellytyksiä arviointien uusille toteuttamistavoille. Luotettava vaikutusten arviointi on perusehto kestäväälle päätöksenteolle. Yhdenmukaiset arviointimenettelyt valtionhallinnossa edistävät vertailtavuutta. Hallitusohjelmassa korostuu prosessien sujuvoittaminen, esimerkiksi kaavoituksessa. Vaikutusten arvioinnin merkitystä korostaa myös lainsäädännön arviointineuvoston perustaminen.

Hankkeen tuottamien menettelyjen käyttöalueita ovat mm. alueiden käytön suunnittelu, lähiympäristön kehittäminen ja rakennussuunnittelu, rakennettu ympäristö, yhteiskuntataloudellisten vaikutusten arviointi, tilannekuvien laatiminen, palvelurakenneselvitykset, kävelyn ja pyöräilyn edellytysten parantaminen sekä kansainvälisten sopimusten ja energia- ja ilmastotavoitteiden raportointi.

Tutkimuskysymyksiä:

- Miten massadataa on käytetty vaikutusten arvioinnissa ja miten data-analytiikkaa on hyödynnetty kansallisesti ja kansainvälisesti julkishallinnossa ja yksityissektorilla?
- Miten validiteetti ja reliabiliteetti on otettu huomioon ja varmistettu?

- Miten parhaiden menettelyjen tuloksia voidaan siirtää systemaattisesti lainsäädännön valmistelun ja muun julkisen päätöksenteon arviointiprosessiin Suomessa?
- Miten massadatala ja data-analytiikalla voidaan edistää arviointimenettelyjen sujuvuutta ja yhdenmukaisuutta?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

- Hallitusohjelma: prosessien sujuvoittaminen
- Vaikutusten arvioinnin lisääntynyt merkitys poliittisen päätöksenteon perustana

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Ennakointitietoa ja taustoitusta, mukaan lukien olemassa olevan tiedon meta- ja tilannekuva-analyysit
- Toimintavaihtoehtojen vertailua
- Poliittikkatoimien arviointia

6. REFORMIT

6.1 Sote- ja maakuntauudistuksen toteutuksen tuki

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 600 000

Tarjoaja voi tehdä ehdotuksen koko 6.1 –teeman tietotarpeesta tai osasta niitä.

OSAHANKE A. Sote- ja maakuntauudistuksen toimeenpano

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 220 000

Aikajänne: 2/2017 - 12/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Hankkeen toivotaan tuottavan systemaattista ja vertailukelpoista tietoa hallitusohjelman mukaisesti toteutettavan sote- ja maakuntauudistuksen valmistelusta ja toimeenpanosta. Sen tavoitteena on tuottaa kokonaiskuva uudistuksen alueellisesta valmistelusta ja tätä tukevista kansallisista toimista ennen maakuntien toiminnan käynnistymistä v. 2019 sekä uudistuksen etenemisen suunnasta. Siinä arvioidaan maakuntien perustamiseen liittyvää valmistelua sekä valmisteluprosessin näkökulmasta että siitä, miten eri vaiheet eli esivalmistelu, väliaikaishallinto ja 1. vaalien jälkeinen valmistelu tukevat maakuntien perustamista ja niiden toiminnan käynnistämistä sekä järjestämisvastuun siirtymistä eri tehtävissä 1.1.2019. Osahankkeen tavoitteena on tuottaa valmistelua tukevaa arviointitietoa koko hankkeen keston ajan.

Eryistä huomiota hankkeessa on kiinnitettävä alueellisen valmistelun, valmisteluprosessien ja toimeenpanon valmistelun johtamisen arviointiin, sillä uudistuksessa alueellisten toimijoiden asemaa ja merkitystä muutoksen johtajina on korostettu. Yhtä lailla merkityksellinen on kansallinen muu valmistelu sekä uudistuksen kansallinen toimeenpano ja johtaminen. Lisäksi huomiota tulee kiinnittää alueiden toimijoiden ja valtion toimijoiden väliseen yhteistyöhön, vuorovaikutukseen ja viestintään uudistuksen valmistelussa.

Uudistus koskettaa mittavaa määrää julkishallinnon organisaatiota hallinnon eri tasoilla. Alueellisen valmistelun etenemisen näkökulmasta oleellista on myös selvittää, millä tavoin eri organisaatiot ovat mukana suunnitteluvaiheessa ja maakuntien perustamisen valmistelussa ja millaisia välittömiä vaikutuksia uudistuksella on näiden toimijoiden toimintaan. Lisäksi tulisi selvittää, miten keskeiset sidosryhmät, asukkaat, henkilö- ja yritysasiakkaat sekä eri organisaatioiden henkilöstö on otettu ja miten ne tulisi ottaa mukaan näin mittavien hallinnonuudistusten suunnitteluun. Edellä mainittujen tekijöiden arvioinnin kautta on mahdollista selvittää myös esimerkiksi sitä, miten uudistuksen toi-

meenpanoa tulisi uudistuksen eri vaiheissa kansallisesti tukea ja millaisin keinoin ja millaisia hyviä käytäntöjä alueilla on muun muassa eri asukasryhmien mukaan otosta alueelliseen valmisteluun. Toimeenpanon tueksi on välttämätöntä selvittää asukkaiden ja henkilöstön näkemyksiä ja kokemuksia uudistuksesta. Eri osissa Suomea ja eri väestö- ja asiakasryhmissä saattaa olla erilaisia näkemyksiä, huolenaiheita ja myös väärinkäsityksiä uudistuksesta. Uudistuksen maakunnallisessa valmistelussa on jo joissain maakunnissa otettu käyttöön hyviä käytäntöjä eri asukasryhmien mukaan otosta valmisteluun.

Hankkeesta saatavaa tietoa voidaan tehokkaasti hyödyntää koko valmistelun ajan uudistuksen kansallisessa ja alueellisessa valmistelussa sekä maakuntien suunnitellessa asukkaiden ja sidosryhmien osallistumisen menetelmiä vuodesta 2019 eteenpäin.

Tutkimuskysymyksiä:

- Miten uudistuksen esivalmistelu, väliaikaishallintovaihe sekä ensimmäisten vaalien jälkeinen vaihe ovat käynnistyneet ja miten toimeenpano on edennyt? Onko valmisteluvaiheissa edetty uudistuksen tavoitteiden ja lainsäädännön tavoitteiden suuntaisesti, ja miten johtaminen on tukenut valmistelua?
- Ovatko uudistuksen valmistelussa ja täytäntöönpanossa esi- ja valmisteluvaiheissa huomioitu kaikki ne tehtävät, jotka ovat välttämättömiä, jotta maakunnat voivat aloittaa toimintansa 2019 alkaen? Onko valmistelu ja täytäntöönpano tehtävien osalta vaiheistettu oikein?
- Millaista on uudistuksen liittyvä vuorovaikutus ja viestintä alueilla ja toisaalta alueiden ja kansallisten toimijoiden välillä?
- Mitkä ovat uudistuksen kriittisiä tekijöitä alueilla?
- Millaisia ovat uudistuksen välittömät vaikutukset eri toimijoiden ja organisaatioiden näkökulmasta (esim. kunnat, kuntayhtymät, valtion aluehallinto)?
- Miten eri sidosryhmien (ml. asukkaat, henkilö- ja yritysasiakkaat sekä henkilöstö) näkökulmat ja osallistuminen on otettu huomioon ja miten ne tulisi huomioida uudistuksen valmistelussa ja toimeenpanossa?
- Millä menetelmillä eri ryhmien osallistumista ja vaikuttamista on tuettu ja millaisia ovat kokemukset onnistumisesta ja eri menetelmien käytöstä?
- Miten tuloksia voidaan hyödyntää 2019 lähtien uusissa maakunnissa asukkaiden osallistamisessa?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

- Hallitusohjelman mukaisen sosiaali- ja terveydenhuollon ja maakuntauudistuksen toimeenpanon valmistelu

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Toimintavaihtoehtojen vertailua
- Poliittikkatoimien toteutuksen aikaista arviointia

OSAHANKE B.Sote- ja maakuntauudistuksen yhteistyötarpeet

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 150 000

Aikajänne : 2/2017-12/2017

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Sote- ja maakuntauudistus luo uusia rajapintoja ja yhteistyötarpeita maakunnan ja kuntien välille useiden eri tehtävien hoitamiseen liittyen. Näitä ovat esimerkiksi hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen, lasten, nuorten ja perheiden palvelukokonaisuudet, työllisyyden hoitoon ja kotouttamiseen liittyvät palvelut sekä opetus- ja nuorisotoimeen liittyvät tehtävät.

Myös maakunnan ja valtion välille syntyy uudenlaisia rajapintoja ja yhteistyömuotoja. Yhteistyön toteuttaminen näillä uusilla rajapinnoilla edellyttää rakenteita, toimintamalleja ja ohjauskeinoja. Osassa maakuntia näiden pohtiminen on jo aloitettu. Esimerkiksi ELY-keskusten ja TE-toimistojen palveluiden (jatkossa ns. kasvupalvelu) järjestäminen ja tuottaminen jakautuu maakuntiin, kuntiin, yksityiselle sektorille ja valtiolle. Keskeistä on, miten muutoksessa varmistetaan palveluiden sujuvuus ja saumaton yhteistyö valtion, maakunnan ja kunnan sekä yksityisten toimijoiden välillä. Yhteistyön toteuttaminen näillä uusilla rajapinnoilla edellyttää rakenteita, toimintamalleja ja ohjauskeinoja. Samanaikaisesti on myös selvitettävä, miten valtion eri hallinnonalojen yhteistyö saadaan toimimaan siten, että poikkihallinnollisuus ja hallinnonalojen yhteistyö suhteessa maakuntiin toimii tarkoituksenmukaisesti.

Monituottajamallin myötä syntyy rajapintoja myös yksityisten toimijoiden ja erityisesti maakuntien välille. Palveluiden järjestämisen ja tuottamisen suunnittelun ja toimeenpanovaiheen näkökulmasta on tärkeää tunnistaa ajoissa kriittiset kohdat, joihin on kiinnitettävä erityishuomiota. Monituottajamallin yksityiskohdat voivat vaihdella palveluittain.

Sote-järjestämislakiluonnoksen mukaan maakunta vastaa siitä, että palvelutapahtumat ovat yhteen sovitettuja kokonaisuuksia ja riippumatta siitä, mikä toiminnallinen yksikkö on palvelujen järjestäjä tai toteuttaja. Samanlaista saumatonta palveluketjua tavoitellaan myös kasvupalveluissa. Maakunnan sosiaali- ja terveydenhuollon palvelustrategiassa on otettava huomioon asiakkaan valinnanvapauden piirissä olevien palvelujen ja muiden sosiaali- ja terveystalvelujen sovittaminen yhteen siten, että asiakkaiden tarvitsemat palvelut muodostavat tarpeen mukaisen kokonaisuuden. Tämä on erityisen tärkeää sen monia palveluja käyttävän väestönosan kohdalla, jonka palvelut muodostavat suuren osan palveluiden kustannuksista. Työikäiset monien palveluiden käyttäjät tarvitsevat usein sekä sosiaali- että terveydenhuollon että TE-keskusten palveluita. Maakunta vastaa siitä, että palve-

lut integroidaan eli sovitetaan yhteen toimiviksi asiakaslähtöisiksi palvelukokonaisuuksiksi ja -ketjuiksi. Tämä koskee kaikkia maakunnan järjestämisvastuun piirissä olevia palveluita ja sosiaali- ja terveyspalveluissa niin perustason kuin erityistason palveluja. Palveluntuottajien on noudatettava maakunnan määrittelemiä palvelukokonaisuuksia ja -ketjuja. Tuottajien on osaltaan varmistettava, että palvelujen integraatio toteutuu ja toimittava integraation edellyttämässä yhteistyössä muiden palvelun tuottajien kanssa. Maakunnan tehtävänä on seurata integraation toteutumista.

Hankkeessa kootaan vuoden 2017 aikana maakuntien ja kuntien rajapintayhteistyöhön liittyvä valmistelu ja siinä jo tuotetut rakenteet, toimintamallit ja ohjauskeinot. Lisäksi tarvitaan katsaus, jonka avulla tarkastellaan millaiset yhteistyön rakenteet, toimintamallit ja ohjauskeinot ovat tutkitusti toimivia mukaan lukien strategisen johtamisen, tietojohtamisen, toimeenpanon, seurannan sekä taloudellisen arvioinnin näkökulmat. Tavoitteena on tunnistaa erilaisten toteutustapojen edellytyksiä, esteitä, mahdollisuuksia ja uhkia ministeriöiden maakuntien ja kuntien käyttöön.

Tutkimuskysymyksiä:

A. Mitkä yhteistyömallit ovat toimivia?

- Minkälaisia rakenteita, toimintamalleja ja ohjauskeinoja maakunnissa ja kunnissa on suunniteltu ja otettu käyttöön rajapintayhteistyöhön?
- Pystytäänkö aiemmista käytännöistä löytämään tutkimuksella todennettuja käyttökelpoisia ja toimivia rakenteita tai toimintamalleja ja ovatko jotkut niistä siirrettävissä uuteen rakentamiseen?
- Mitä edellytyksiä, esteitä, mahdollisuuksia ja uhkia rajapintayhteistyön rakenteiden, toimintamallien ja ohjauskeinojen käyttöönottoon ja käyttöön liittyy organisaatioiden sisällä ja niiden välillä?
- Miten tiedolla johtamista voidaan käyttää valtion ja maakuntien välisessä vuoropuhelussa?

B. Miten turvataan monitoimijamallissa asiakkaan saumattomat palveluketjut?

- Missä palveluissa kysymys on tärkeä?
- Miten turvataan asiakkaiden saumattomat palveluketjut sekä sote- että kasvupalveluissa tilanteessa, jossa nykyinen tehtävänhoito (järjestäminen, tuottaminen) jakautuu kuntien, maakuntien, valtion sekä yksityisen ja kolmannen sektorin kesken?
- Miten varmistetaan palvelujen saatavuus ja asiakkaiden yhdenvertainen kohtelu kunta-maakunta-valtio ketjussa?
- Miten varmistetaan laatutekijät monituottajamallin niissä palveluissa, jotka edellyttävät saumatonta kokonaisuutta?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Sote- ja maakuntauudistuksen toimeenpanon tuki

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa
- Toimintavaihtoehtojen vertailua
- Poliittikkatoimien arviointia ex ante

OSAHANKE C. Sote- ja maakuntauudistuksen ohjaus

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 150 000

Aikajänne: 2/2017-3/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Sote- ja maakuntauudistuksen myötä ohjausjärjestelmä muuttuu olennaisesti, kun järjestämisen ja tuottamisen eriyttäminen erillisille oikeushenkilöille sekä monituottajamalli otetaan käyttöön. Jotta järjestäjän ja tuottajan erottaminen toimisi ja järjestäjä voisi myös ohjata järjestämistä vastuunsa mukaisesti, tarvitaan selvitystä siitä, miten päätösvalta ja ohjausjärjestelmä tulisi rakentaa. Ohjausjärjestelmä on uudistumisen tavoitteiden näkökulmasta keskeinen tekijä sekä kunnilta maakunnan vastuulle siirtyvissä että valtiolta maakunnille siirtyvissä palveluissa. Maakuntauudistuksen yhteydessä aiemmin julkisesti järjestettyjä ja tuotettuja palveluita avataan nykyistä laajemmin markkinoille, joilla yksityisiä toimijoita on erityisesti valtiolta maakunnille siirtyvissä palveluissa toistaiseksi vähän.

Keskeistä on pohtia, miten uudistus toteutetaan niin, että varmistetaan palveluiden sujuvuus ja toimivat palveluketjut. Tavoitteena on turvata kaikilla alueilla asiakkaille riittävät ja laadukkaat palvelut kansallisen palveluarkkitehtuurin tukemana. Tässä hankekokonaisuudessa toivotaan ohjausjärjestelmää selvittävän kahdesta näkökulmasta. Ensinnäkin järjestämisen tuottamisen vastuun eriyttämisen näkökulmasta. Toisena näkökulmana on investointien ohjaus. Erityisesti tarvitaan analyysia riskeistä, joita syntyy uudistuksen yhteydessä palveluiden järjestämisen ja tuottamisen jakautuessa maakuntiin, kuntiin, yksityiselle sektorille ml. järjestöille ja valtiolle.

Useat kunnat ovat aiemmin erottaneet tuottaja- ja tilaajatoiminnot (tilaaja-tuottajamalli) ja siten hallituksen linjauksien kaltaisesta järjestelmästä on saatavissa kokemuksia. Kunnan sisäiset tilaaja-tuottaja-mallit ovat yleensä olleet osa laajempaa toimintamallien uudistamista, mutta kokemukset niistä ja niihin liittyvästä sopimuksellisesta ohjauksesta ovat olleet ristiriitaisia ja useimmat kunnat ovat luopuneet mallista. Mallista saaduista kokemuksista on olemassa paljon tutkimuksia. Niiden

analyysistä voidaan saada viitteitä siitä, mitkä tekijät voivat muodostua haasteellisiksi myös maakuntauudistuksen toimeenpanossa ja mitä hyviä puolia malliin liittyy.

Maakuntauudistuksen yhteydessä sote-palveluiden järjestämisvastuu siirtyy kunnilta itsehallinnollisille maakunnille ja julkisten yritys- ja TE-palveluiden (jatkossa ns. kasvupalvelu) järjestämisvastuu siirtyy valtiolta maakunnille. Kasvupalveluja voivat jatkossa tuottaa kuntien omistamat tai yksityiset yritykset sekä kolmannen sektorin toimijat.

Kasvupalvelu yhdistää osaavan työvoiman, yrittäjyyden ja yritysten kehittämisen tavoitteet ja toimenpiteet asiakaslähtöiseksi palvelukokonaisuudeksi. Kasvupalvelulla tavoitellaan tehokkaan työnvälityksen lisäksi yritysten ja toimialojen uusien osaamisalueiden jalostumista uusiksi työpaikoiksi ja yrittäjyydeksi. Lisäarvoa haetaan yhtäältä yritysten osaamis- ja liiketoimintatarpeiden sekä työnhakijoiden osaamisprofiilien vahvemmasta ja oikea-aikaisesta tunnistamisesta sekä toisaalta tarvetta ja tarjontaa tehokkaammin yhteen sovittavasta palveluratkaisusta/toimintamallista. Uudistuksen yhteydessä erityistä huomiota tullaan kiinnittämään yksityisen palvelutuotannon potentiaaliin ja uusien liiketoimintamahdollisuuksien luomiseen ja hyödyntämiseen.

Sosiaali- ja terveystaloudessa maakunnan omasta (muusta kuin markkinoilla tapahtuvasta yhtiöitetävistä) palvelujen tuotannosta vastaa maakunnan palvelulaitos. Maakunnan ja sen palvelulaitoksen välisestä suhteesta säädettäisiin maakuntalaissa. Maakunta perustaa palvelulaitoksen ja perustamisasiakirjassa määritellään julkisen vallan käyttö maakunnan ja sen palvelulaitoksen välillä. Lisäksi säädetään mm. maakuntavaltuuston asemasta ja tehtävistä suhteessa palvelulaitokseen.

Hankkeen toinen ohjausta koskeva näkökulma on sosiaali- ja terveystalouden investointien ohjaus. Sosiaali- ja terveystalouden järjestämistä koskevan lakiehdotuksen (16 §) mukaan maakuntien on sovittava laajakantoisia ja merkittäviä investointeja koskevasta investointisuunnitelmasta. Lain 19 §:n perusteella maakunnat voivat toteuttaa vain sellaiset investoinnit, jotka sisältyvät valtioneuvoston hyväksymään investointisuunnitelmaan. Laajakantoisella investoinnilla tarkoitetaan vähintään 30 miljoonan euron hankkeita. Taloudellisesti ja toiminnallisesti merkittävällä investoinnilla tarkoitetaan investointia tai hanketta, joka on elinkaareltaan useita vuosia ja jolla on vaikutuksia usean maakunnan toimintaan, vaikka hanke olisikin investointikustannukseltaan myös alle 30 miljoonan euron. Investoinnilla tarkoitetaan myös ICT-investointeja, jotka voivat sisältää palveluhankintoja, investointeja teknisiin koneisiin ja laitteisiin sekä asiantuntijapalveluja. Valtioneuvoston päätöksenteo maakuntien investointisuunnitelmasta tapahtuisi julkisen talouden suunnitelmaa koskevan päätöksenteon yhteydessä.

Maakuntien tuotanto- ja omistusrakenteesta johtuen merkittävät toimitiloihin kohdistuvat hankkeet toteutetaan valtakunnallisen, maakuntien yhdessä omistaman toimitilaosakeyhtiön kautta. Tämä tarkoittaa, että ne tulisivat esitetyiksi maakunnan käyttötaloudessa vuokra- tai muina kustannuksina. Lisäksi osa maakuntien investoinneista todennäköisesti toteutettaisiin maakuntien tytäryhteisöjen toimesta. Kaikkia näitä hankkeita pidetään kuitenkin lähtökohtaisesti maakunnan investointeina.

Tutkimuskysymyksiä:

A. Mitä vaikutuksia järjestäjän ja tuottajan eriyttämisellä on?

- Millaista tietopohjaa, osaamista ja kyvykkyyksiä järjestäjä-tuottajamalli edellyttää valtiolta ja maakunnilta?
- Mitä aiemmassa tutkimuksessa on tuotu esiin järjestäjän ja tuottajan eriyttämisestä erityisesti päätösvallan näkökulmasta?
- Millaisella päätösvallan jaolla ja ohjausjärjestelmällä toimintaa siten, että järjestäjä tosiasiassa kykenisi ohjaamaan toimintaa järjestämisvastuunsa mukaisesti? Yleisen tarkastelun lisäksi erityisesti maakunnan palvelulaitoksen ohjaamisen tarkastelu.
- Miten aiemmin lähinnä kunnissa sovellettu järjestäjä-tuottajamalli voidaan ottaa käyttöön kasvupalveluissa?
- Millaisia toimenpiteitä tarvitaan markkinoiden avaamiseksi ja liiketoimintaedellytysten luomiseksi ja miten varmistetaan markkinoiden toimivuus erityisesti kasvupalveluissa ja miten liiketoimintaedellytyksiä voidaan niissä parantaa?
- Miten uudistuksen yhteydessä voidaan parantaa kasvupalveluiden laatua ja kustannustehokkuuden kärsimättä?

B. Miten rakennetaan toimiva investointien ohjaus?

- Millaisia ovat muissa maissa saadut kokemukset sote-rakentamisen ja erityisesti sairaalainvestointien ohjauksen ja koordinaation toimivuudesta?
- Investointitarpeiden kehityssuunnat sosiaali- ja terveyssektorilla? Minkä tyyppisiin investointeihin tarpeet kohdistuvat (esim. toimitilat/rakennuskanta, ICT-järjestelmät, koneet ja laitteet)?
- Maakunnittaiset erot kehityssuunnissa, tarpeissa ja tavoitteissa?
- Miten sote-rakentamisen kansallinen ohjaus ja koordinaatio tulisi järjestää ottaen huomioon myös sote-uudistukselle asetetut tavoitteet?
- Mikä on yksityisen ja kolmannen sektorin rooli sote-investoinneissa?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Sote- ja maakuntaudistuksen toimeenpanon tuki

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Ennakointitietoa ja taustoitusta
- Strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa

OSAHANKE D. Yrityspalveluiden sähköisten järjestelmien käyttö ja kehittäminen

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 80 000

Aikajänne: 2/2017 – 2/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Maakuntaudistuksen yhteydessä vastuu aiemmin valtion vastuulla olleen yritysrahoituksen ja julkisten työvoima- ja yrityspalveluiden (ns. kasvupalvelut) järjestämisestä siirtyy itsehallinnollisille maakunnille. Samalla palvelun toteutuksessa on suunniteltu siirryttävän järjestäjä-tuottajamalliin, jossa palvelun tuottajat valitaan kilpailutuksen perusteella. Kun palveluiden järjestämis- ja tuottamisvastuu jakaantuu nykyistä useammalle toimijalle, on tärkeää että käytössä olevat digitaaliset järjestelmät mahdollistavat palvelun jatkuvuuden ja tietojen välittymisen yli organisaatioiden rajojen (valtio, maakunta, kunta ja yksityiset palveluntarjoajat).

Uudistuksen tueksi tarvitaan tietoa siitä, miten valtakunnalliset kaikkikanavaiset palvelut (kuten Yritys-Suomi digitaalisine työtiloineen, Yritys-Suomi-puhelinpalvelu ja chat sekä jatkossa Suomi.fi:n kanssa yhteistyössä toteutettava yrityksen näkymä jne.) on tarkoituksenmukaista järjestää. Yrityspalveluja on tarve myös yhteen sovittaa työvoimapalveluiden kanssa laajemmaksi palvelukokonaisuudeksi asiakastarvetta vastaavasti.

Lisäksi tarvitaan tietoa digitaalisia palveluita koskevan yhteistyön järjestämisestä muiden yrityspalveluita tarjoavien tahojen (esim. Tekes, Finnvera) kanssa. TEM-konsernissa on rakennettu yhteistyön tukemiseksi konsernin toimijoille yhteistä asiakastietovarantoa (ATV), asiakkuudenhallintajärjestelmää (CRM) sekä sähköiset organisaatorajat ylittäviä työtiloja yhteisine tietokantoineen.

Selvityksessä on pohdittava myös mikä on digitaalisen palvelutarjonnan minimitaso sekä sitä koskeva palvelulupaus, ja miten maakuntien itsehallinnon puitteissa järjestetty palvelutarjonta rakentuu ja miten näin muodostuvaa palvelukokonaisuutta seurataan vaikuttavuuden, laadun ja kustannusten näkökulmasta.

On tarpeen tarkastella millä ehdoilla ja kustannuksilla olisi mahdollista rakentaa yhteinen sähköinen palvelualusta, joka mahdollistaisi kaikkien julkisten yrityspalvelutoimijoiden (valtio, maakunta ja kuntatasot) ja yksityisten palveluntarjoajien yhteistyön. Kansallinen palveluarkkitehtuuri tarjoaa sähköistä infra digitaalisten palveluiden järjestämiseen (palveluyäly, tunnistaminen, viestinvälityspalvelu, roolitieto jne.). Kansallisessa palveluarkkitehtuurissa on linjattu, että kansalaisten ja yritysten palvelut kuvataan yhdenmukaisesti kansalaisen ja yrityksen näkyymiin. Maakuntaudistuksen myötä joudutaan pohtimaan miten varmistetaan asiakkaille kattavaa ja vertailukelpoista tietoa palvelu tarjoavista tahoista. Valinnanvapauden myötä tarvitaan ratkaisuja eri toimijoiden välisille digitaalisille rajapinnoille.

Sähköisten järjestelmien tarkastelu tulee toteuttaa ottaen huomioon kasvupalveluiden järjestämistä koskevat linjaukset.

Tutkimuskysymyksiä:

- Miten yrityspalveluiden kansallisten kaikkikanavaisten palveluiden ja järjestelmien kehitys- ja ylläpitotehtävät järjestetään?
- Miten varmistetaan, että digitaaliset palvelut toteutetaan kustannustehokkaasti ja asiakaslähtöisesti?
- Mitä vastuita ja velvoitteita järjestämisvastuussa oleville maakunnille kaikkikanavaisten palveluiden tarjonnassa asetetaan?
- Miten sähköisten järjestelmien (ml. jaetun tiedon, työtilat ja työpöydät) avulla mahdollistetaan julkisten ja yksityisten yrityspalvelutoimijoiden yhteistyö?
- Miten asiakkaiden yksityisyyden suoja ratkaistaan useiden julkisten ja yksityisten toimijoiden yhteisissä sähköisissä järjestelmissä?
- Miten taataan yhteiset palvelumallit, kun palveluntuottajia on monia ja eri tahoilta?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Maakuntaudistuksen toimeenpanon suunnittelu ja tuki

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa
- Toimintavaihtoehtojen vertailua

6.2 Lohkoketjuteknologian hyödyntämisen mahdollisuudet ja hyödyt

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 100 000

Aikajänne: 1/2017-9/2017

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Lohkoketjuteknologian hyödyntämisellä tavoitellaan tilannetta, jossa tietokanta on kaikkien sitä tarvitsevien osapuolten käytössä varmennettuna, läpinäkyvänä, juotettuna ja hajautettuna. Tietoja ei voida muuttaa jälkiä jättämättä. Tekniikan hyödyntämisen avulla toimintaa voidaan digitalisoida poistamalla palveluprosesseista eri välittäjätahot, jotka hidastavat tietojen siirtoa ja aiheuttavat kustannuksia varsinaiselle palvelutuotannolle.

Maakunta ja SoTe-uudistuksessa muutetaan nykyistä julkishallinnon tuotantorakennetta sellaiseksi, jossa palveluketjuun osallistuu useita toimijoita, jotka vastaavat palvelun osaprosesseista ja laskuttavat toinen toisiaan tehtyjen sopimusten mukaisesti. Tämä nostaa välitys- ja transaktiotapahtumien määrää, mikä tulee lopulta julkishallinnon maksettavaksi palvelutuotannon kustannusten muodossa.

Välittämisen lisäksi hallinnon ja eri osapuolten keskitetyt tai omat tietovarastot aiheuttavat kustannuksia. Tietovarantojen tai asiakashallinnan tietojärjestelmien ylläpidossa on merkittäviä kiinteitä kustannuksia, toimittajariippuvuuksia ja muutuskustannuksia.

Hankkeessa tulee selvittää maakuntakontekstissa, miten tiedon välityksen ja tietovarantojen kustannuksia voidaan hillitä uudella, lohkoketjuteknologiaan nojautuvalla, toimintatavalla. Analyysin pohjalta tulee tehdä ehdotuksia julkisen hallinnon toiminnan kehittämiseksi.

Tutkimuskysymyksiä:

- Voitaasiinko maksuliikennettä ja sopimushallintaa tehostaa ja automatisoida lohkoketjuteknologialla?
- Voidaanko lohkoketjuteknologiaan perustuen toteuttaa potilaaseen/asiakkaaseen liittyvien tietojen hajautettu ylläpito ja käyttö laskutuksen yhteisenä pohjaerittelynä palveluketjussa?
- Millä mekanismeilla ja missä määrin tietovarastoinnin kustannuksia voidaan alentaa käyttämällä teknologiaa ja sen mahdollistamia toimintamalleja?
- Mitkä ovat maakunnan ja sen palvelutuottajan välisen laskutuksen tehostamis- ja automatisointimahdollisuudet lohkoketjuteknologian käytöllä?
- Miten palveluprosessien tarvitsemien tietojen ja prosesseissa syntyvien tietojen välitys tehostuu osapuolten välillä lohkoketjuteknologian käytöllä?
- Miten lohkoketjuteknologialla voidaan toteuttaa tietojen varmentaminen ja turvallisuus asiakastietojen osalta?

Analyysin tuloksena syntyy tutkimusraportti ja/tai erilliset kokonaisarkkitehtuurikuvaukset, toteutettujen kansainvälisten ja kansallisten vastaava teknologiaa hyödyntävien toimintamallien analysointi, kuvaus toimintaympäristöstä ja prosesseista, joita selvitys koskee, eri toimintatapojen toiminnallinen vertailu valituissa prosesseissa ja eri toimintatapojen kustannusvertailu valituissa prosesseissa

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hallituksen Digitalisaatio kärkihanke, hallituksen Maakunta ja SoTe-uudistus kärkihanke

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

Toimintavaihtoehtojen vertailu

6.3 Kuntien lakisääteisten tehtävien kuntakohtainen vaihtelu sote- ja maakuntauudistuksen jälkeen

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 80 000

Aikajänne: 1/2017 – 9/2017

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Kuntalain 7 §:n (410/2015) mukaan kunta hoitaa itsehallinnon nojalla itselleen ottamansa sekä sille laissa säädetyt tehtävät. Uusia tehtäviä tai velvollisuuksia kunnalle voidaan antaa vain lailla säätämällä.

Valtiovarainministeriö asetti huhtikuussa 2015 työryhmän valmistelemaan kuntien itsehallinnollisten tehtävien kartoitusta ja sen toteutusta. Työn tavoitteena oli muodostaa kokonaiskuva itsehallinnollisten tehtävien sisällöstä ja laajuudesta sekä kuntakohtaisesta vaihtelusta. Lisäksi tavoitteena oli selvittää tehtävien yhteys kuntien lakisääteisiin tehtäviin. Työryhmän loppuraportti julkaistiin marraskuussa 2015 (Valtiovarainministeriö 40/2015).

Työryhmän julkaiseman raportin mukaan valtaosa kuntien kaikista tehtävistä on lakisääteisiä tehtäviä. Muiden kuin lakisääteisten tehtävien osuus kuntien tehtävistä on noin 10–20 prosenttia. Työryhmän johtopäätöksissä todetaan, että raja lakisääteisten ja itsehallinnollisten tehtävien välillä on epäselvä ja myös lakisääteisiin tehtäviin sisältyy paljon toimintavapautta. Kuntien lakisääteisiin tehtäviin sisältyy merkittävästi kuntien harkintavaltaa ja toimintavapautta siitä, kuinka laajasti kunta tehtävät järjestää tai ottaako kunta tehtävän ylipäättään järjestettäväkseen. Harkintavaltaa on erityisesti opetus-, liikunta-, kulttuuri- ja nuorisotoimen tehtävissä.

Kuntien lakisääteisistä tehtävistä on olemassa kattava kokonaiskuva valtiovarainministeriössä vuosina 2012 ja 2015 tehtyjen kartoitusten ansiosta (Valtiovarainministeriö 2/2013; Valtiovarainministeriö 30/2015). Käynnissä oleva sote- ja maakuntauudistus on suurin Suomessa tehty hallinnon uudistus ja palvelujen järjestämistä vastuun siirto. Sosiaali- ja terveydenhuollon sekä muiden kuntien lakisääteisten tehtävien siirto kunnilta maakunnille edellyttää kuntien roolin ja tehtävien uudelleenmäärittelyä. Myös kuntatalouden perusteet muuttuvat uudistuksen seurauksena – kuntien tehtäväkentän ja rahoitusrakenteen muuttuessa kuntien käyttötalouden rakenne ja taloudellinen liikkumavara muuttuvat.

Sote- ja maakuntauudistuksen toimeenpano, tulevaisuuden kuntaan liittyvä valmistelu sekä kuntien talouteen liittyvä valtakunnallinen sekä kuntakohtainen valmistelu edellyttävät nykyistä yksityiskohtaisempaa kuvaa kuntien tehtävistä ja niihin liittyvästä alueellista, kuntakokoryhmittäisestä sekä

kunnittaisesta vaihtelusta.

Tehtävien selvittäminen kytkeytyy uudistuksen lisäksi myös kuntien rahoitusperiaatteeseen liittyvän kokonaiskuvan tarkentamiseen sekä tulevaisuuden kunnan rahoitusjärjestelmien valmisteluun. Lisäksi tarkempi kuva tehtäviin liittyvistä sisältö ja laatuvaihteluista edesauttavat myös kunnissa tapahtuvaa palvelujen ja talouden suunnittelua. Selvityksessä kartoitetaan sellaiset kuntien lakisääteiset tehtävät, joissa kunnat yleisimmin omin päätöksin laajentavat tehtävien sisältöä ja palvelutasoa. Tehtävien sisällön ja palvelutason laajennukset voivat kohdistua esimerkiksi palvelujen saatavuuteen liittyviin määräaikoihin, ryhmäkokoihin tai henkilöstönormitukseen. Tehtävien sisällön ja palvelutason erot voivat ilmetä myös tehtäviin liittyvien taloudellisten panostusten kuntakohtaisena vaihteluna kuntien käyttötaloudessa.

Selvitys rajataan sote- ja maakuntauudistuksen voimaantulon jälkeisiin kuntien tehtäviin. Tästä syystä selvityksen kohteena ovat kuntien opetus-, liikunta-, kulttuuri- ja nuorisotoimen sekä muut tehtävät.

Tavoitteena on, että selvitys hyödyttäisi valtakunnallisen päätöksenteon lisäksi myös kuntien palvelutoiminnan suunnittelua ja siihen liittyvää päätöksentekoa. Selvitystyö kohdistuisi lähtökohtaisesti kuntien käyttötalouteen. Kuntien investointeihin liittyvä tarkastelu jäisi tämän selvityksen ulkopuolelle ja mahdolliseksi jatkoselvitykseksi.

Tutkimuskysymyksiä:

Selvityksen kautta tuotetaan tietoa muun muassa:

- selvitykseen valittujen lakisääteisten tehtävien ja palvelujen kuntakohtaisista, kuntakokoryhmitäisistä ja alueellisista vaihteluista ja eroista;
- lakisääteisten tehtävien tason ja laajuuden vaihtelun kuntataloudellisesta merkityksestä;
- palvelujen tasoon ja laajuuteen liittyvästä päätöksenteosta kunnissa;
- palvelujen tuottamistapojen mahdollisesta vaikutuksesta lakisääteisten palvelujen tasoon ja laajuuteen;
- kuntakohtaisen vertailutiedon saatavuudesta ja käytössä olevasta tietopohjasta;
- tulevaisuuden kunnan talouden liikkovarasta palveluiden tuottamisessa sekä mahdollisesti siihen liittyvästä kuntien palvelujen ja käyttötalouden eriytymiskehityksestä.

Lisäksi selvityksessä tulee tuottaa päivitetty arvio kuntien lakisääteisten ja itsehallinnollisten tehtävien suhteesta sote- ja maakuntauudistuksen jälkeisessä tilanteessa.

Työn aluksi tulee tehdä rajaus siitä, mitä kuntien tehtäviä ja niihin liittyviä palveluita kartoitukseen sisällytetään. Lähtökohtana on, että kartoitustyö on tarkoituksenmukaista kohdistaa merkittävimpiin kuntien jäljelle jääviin lakisääteisiin tehtäviin, joissa tiedetään kuntakohtaista vaihtelua olevan ja joiden kuntakohtaisista eroista ei ole saatavilla ajantasaista tietoa. Tehtävien valinnassa painotetaan lisäksi tehtävien taloudellista merkitystä.

Tavoitteena on tuottaa selvitystyön kautta kattava määrällinen ja laadullinen aineisto sekä niiden pohjalta analyysi kunkin selvityskunnan tilanteesta selvitykseen valittujen tehtävien ja palveluiden osalta. Työskentelymetodeja voivat olla esimerkiksi haastattelut, kunnan toimittaman tilasto- ja

<p>muun aineiston läpikäynti, tilinpäätöstiedot sekä kuntakohtaiset kyselyt. Kartoitusta voidaan täydentää kaikkiin kuntiin kohdistuvalla kyselyllä ja muulla tausta-aineistolla (esimerkiksi muut vertailuaineistot ja käynnissä olevat vertailuhankkeet). Selvitystyön lopputuloksena tuotetaan loppuraportti palvelutasovaihtelusta, kuntakokoryhmittäinen analyysi sekä tutkijoiden arviot ja johtopäätökset selvityksestä erityisesti sote- ja maakuntauudistukseen ja tulevaisuuden kunnan valmisteluun liittyen.</p>
<p>Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:</p> <ul style="list-style-type: none">- Sote- ja maakuntauudistuksen valtakunnallinen toimeenpano sekä maakunnissa tapahtuva valmistelu;- Tulevaisuuden kunnan määrittely valtakunnallisesti sekä kunnissa tapahtuva valmistelu;- Kuntien tehtäviin ja talouteen liittyvän tilannekuvan ylläpito sekä rahoitusjärjestelmiin liittyvä kehitystyö.
<p>Tietotuotannon pääasialliset muodot:</p> <ul style="list-style-type: none">- Ennakointitieto ja taustoitus- Strategian toimeenpanoa tukeva tieto, mukaan lukien tilannekuva-analyysi ja toimintavaihtoehtojen vertailu

<p>6.4 Kansalaisten julkisen hallinnon asiointi</p> <p>Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 500 000</p>
<p>OSAHANKE A. Julkisen hallinnon asiointi vertailumaissa</p> <p>Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 100 000 Aikajänne: 2/2017-6/2017</p>
<p>Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:</p> <p>Julkisen hallinnon keskeiset palvelukanavat ovat sähköinen asiointi, puhelinpalvelu ja käyntiasiointi. Käyntiasiointi on vähentynyt ja se on vähentymässä edelleen voimakkaasti. Sähköinen asiointi on puolestaan voimakkaasti lisääntynyt. Pääministeri Juha Sipilän hallitusohjelmaan on kirjattu tavoitteet julkisten palvelujen digitalisoinnista.</p> <p>Digitaalisilla palveluilla pystytään nykyistä paremmin turvaamaan palvelujen saatavuus maan eri</p>

osissa ja erilaisten asiakasryhmien kesken. Palvelujen digitalisoinnissa on huomioitava myös ne kansalaiset, jotka eivät ole tottuneet tai jotka eivät kykene käyttämään digitaalisia palveluita.

Tutkimuksen tarkoituksena on kerätä selvitys- ja vertailutietoa 3-5 maasta, joiden hallintojärjestelmä- ja rakenne ovat lähellä Suomen mallia. Tutkimuksen tuloksia käytetään Suomen julkisen sektorin asiakaspalvelun tuotantomalleja kehitettäessä. Tutkimustehtävänä on

1. selvittää miten kansalaisten asiointi julkisissa palveluissa on järjestetty valituissa vertailumaissa ja
2. analysoida eri mallien tai niiden osien sovellettavuus Suomen oloihin.

Tutkimuksessa kerätään pohjatietoa valittujen maiden julkisten palveluiden järjestämisestä, jota täydennetään tarpeiden mukaan kyselyillä ja haastatteluilla. Erityisen huomion kohteena ovat kysymykset siitä, millaisia ratkaisuja on tehty eri palvelukanavien (sähköinen asiointi ja siihen liittyvä tuki, puhelinpalvelu ja käyntiasiointi) osalta, millaisia tavoitteita näille ratkaisuille on asetettu, miten niiden toteutumista seurataan ja mitä tuloksia ratkaisulla on saavutettu.

Selvityksen tausta-aineistona voidaan hyödyntää alan tutkimusta, olemassa olevia tietokantoja kuten OECD:n innovaatioportaali OPSI:a (<https://www.oecd.org/governance/observatory-public-sector-innovation/>) tai Euroopan komission julkaisemia sähköisen hallinnon tietokortteja https://joinup.ec.europa.eu/community/nifo/og_page/egovernment-factsheets. Euroopan Unionin jäsenmaiden kehittämistyöstä löytyy keskitetysti tietoa myös EU-jäsenmaiden laatukonferenssien sivuilta <http://www.eipa.eu/en/pages/show/&tid=138> ja European Public Sector Awards –kilpailun sivuilta <http://www.epsa2015.eu/>.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

- Hallitusohjelman reformit: maakuntaudistus ja tulevaisuuden kunta
- Kärkihanke: Digitalisoidaan julkiset palvelut

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Ennakointitietoa ja taustoitusta
- Toimintavaihtoehtojen vertailua
- Strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa

OSAHANKE B. Sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakasmaksujen muutosten vaikutukset

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 200 000

Aikajänne 1/2017-6/2017

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Asiakasmaksulainsäädännön kokonaisuudistus. Hallituksen sosiaali- ja terveydenhuollon ja aluehallintouudistuksen linjaukset 5.4.2016. Asiakasmaksulainsäädännön kokonaisuudistus tarvitsee tuekseen kansainväliseen kirjallisuuskatsaukseen perustuvaa perustietoa eri maiden käytännöistä sekä selvitystä toimeentulotuesta korvattujen asiakasmaksujen määrästä ja euromääräisestä summasta. Selvitys tulee kattaa mm. eri maksukattojen yhdistämisen palvelujen rahoittajien kannalta kustannusneutraalilla tavalla ja arvioi ehdotuksen vaikutuksista eri asiakasryhmiin.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mikä on asiakasmaksujen osuus ja merkitys sosiaali- ja terveyspalvelujen rahoituksessa eri maissa? (pohjautuen esimerkiksi kansainväliseen kirjallisuuskatsaukseen)
- Mitkä ovat asiakasmaksujen vaikutukset palveluiden käyttöön sekä palveluiden käyttäjien toimeentuloon eri asiakas- ja tuloryhmissä? Erityisesti arvio vaikutuksista, jos maksuja korotettaisiin merkittävästi nykytasosta
- Mitkä ovat tulosidonnaisten maksujen alueelliset erot nyt ja tulevaisuudessa?
- Minkälainen voisi olla simulointimalli, jossa voitaisiin tarkastella maksuperusteiden vaihtoehtojen muutosten vaikutuksia?

Selvityksen tekijöiltä edellytetään valmiutta arvioida tulevaan sote-järjestelmään rakennettavien maksuperusteiden kokonaistaloudellisia vaikutuksia ja vaikutuksia palveluiden käyttöön ja palvelujen käyttäjien asemaan. Selvitystehtävä tarkentuu valmistelun edetessä.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hallitusohjelma. Sote-reformi. Hallituksen sosiaali- ja terveydenhuollon ja aluehallintouudistuksen linjaukset 5.4.2016

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa, mukaan lukien tilannekuva-analyysit
- Toimintavaihtoehtojen vertailua

OSAHANKE C. Asiakasprosessit ja palveluiden saavutettavuus

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 200 000

Aikajänne 2/2017–12/2017

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Mielenterveys- ja päihdeasiakkaat tarvitsevat erityisen paljon sote-palveluja iäkkäiden, lastensuojelun asiakkaiden, vammaispalvelujen asiakkaiden ja pitkäaikaissairauksia sairastavien ohella (Oulun kaupungin asukkaita koskeva selvitys 2013). Mielenterveys- ja päihdesuunnitelman 2009-2015 -ohjelmakauden aikana palvelujen määrä, sisältö, rakenne ja koordinaatio eivät kehittyneet väestön tarvetta vastaavalle tasolle.

Mielenterveyden häiriöt ja päihdehaitat ovat yliedustettuja alimmissa sosiaaliryhmissä. Naiset haavevat palveluihin suhteessa enemmän kuin miehet, ja vakavat haitat ja itsemurhat kasautuvat miehille. Palvelujärjestelmän pitäisi osaltaan pystyä vähentämään eri väestöryhmien välisiä hyvinvointi- ja terveyseroja. Esimerkiksi helppoja palveluihin pääsyn tapoja ja etsivän työn keinoja voisi hyödyntää nykyistä enemmän niiden tavoittamiseen, jotka herkimmin jäävät palvelujen ulkopuolelle.

Mielenterveys- ja päihdeongelmien ehkäisyssä, hoidossa, kuntoutuksessa ja haittojen ehkäisyssä tarvittava palvelu- ja henkilökuntarakenteen sekä viranomaisyhteistyön muodot poikkeavat osittain palvelujen valtavirrasta. Palvelujen tarjoaminen asiakaslähtöisesti, kustannustehokkaasti ja vaikuttavasti edellyttää juuri näiden asiakasryhmien tarpeisiin sopivia ratkaisuja.

Sote-uudistus tarjoaa mahdollisuuden korjata mielenterveys- ja päihdepalvelujärjestelmässä olevia puutteita. Esimerkiksi tarvitaan rakenteita sosiaali- ja terveydenhuollon ja muiden viranomaisten palvelujen yhteensovittamiseen, esimerkkeinä opetus- ja koulutussektori, nuorisotyö, työelämä, asuminen, poliisi ja syyttäjälaitos.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän sisällä mielenterveys- ja päihdepalvelujen erillisyyden vuoksi mielenterveys- ja päihdeongelmaisten somaattinen terveyden- ja sairaanhoito toteutuu huonommin kuin muulla väestöllä, ja näiden integraatiota olisi lisättävä. Myöskään avopalvelupainotteisuuden lisääminen ja kalliin laitoshoidon ja -asumisen ja tahdosta riippumattoman hoidon vähentäminen eivät onnistu, ellei luoda monipuolista palvelujärjestelmää, jossa on monimuotoisia mielenterveys- ja päihdepalveluja, toimivia asumista tukevia palveluja ja kuntouttavaa asumista.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mitkä ovat toimivia koti- ja ulkomaisia malleja mielenterveys- ja päihdeasiakkaiden tavoittamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin?
- Minkälaisia, toimivia, koti- ja ulkomaisia malleja on mielenterveys- ja päihdeasiakkaiden sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen integraatiosta?
- Onko löydettävissä kansainvälistä tietoa erityisesti monituottajamalleista?
- Mitkä ovat koti- ja ulkomaisia malleja mielenterveys- ja päihdeasiakkaiden sote-palvelujen ja muiden sektorien koordinaatiosta (asuminen, koulutus, työllisyys, osallisuus yhteiskuntaan)?
- Minkälaiset piirteet palvelujärjestelmässä pienentävät sosioekonomisten ryhmien ja sukupuolten välistä eroa mielenterveys- ja päihdepalvelujen käytössä?
- Mitkä ovat palvelujen vaikutukset sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksiin sekä epäsuoriin ja aineettomiin kustannuksiin?
- Mitkä voisivat olla mielenterveys- ja päihdetyön avainindikaattoreita uudessa sote-järjestelmässä?
- Mitkä ovat tulevan päivystysuudistuksen ja siihen liittyvän sosiaalipäivystyksen uudistuksen vaikutukset paljon palveluja tarvitsevien mielenterveys- ja päihdeasiakkaiden tavoittamiseen ja palvelujen saamiseen?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Sote-uudistus, sote-uudistuksen ja itsehallintoalueiden muodostamisen tukemista koskevat selvitykset. Hallitusohjelma ja hallituksen linjaukset sairaalaverkon ja yhteispäivystyspalvelujen uudistamisesta, terveydenhuoltolain ja sosiaalihuoltolain muuttaminen sekä valtioneuvoston asetukset kiireellisen hoidon perusteista ja päivystyksen erikoisalakohtaisista edellytyksistä.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa, mukaan lukien tilannekuva-analyysit
- Poliittikkatoimien arviointia

6.5 Alueidenkäytön ja rakentamisen ohjauksen uudet roolit maakuntauudistuksessa

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 200 000

Aikajänne: 02/2017 – 06/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Maakuntauudistus merkitsee toteutuessaan suuria muutoksia alueidenkäytön suunnittelua koskevista tehtävistä vastaavien viranomaisten tehtäviin, rooleihin ja yhteistyöhön. Maakunnan suunnittelu ja maakuntakaavoitus siirtyvät maakuntien liitoista maakuntiin. Kuntien alueidenkäytön suunnittelun edistämistehtävät siirtyvät ELY-keskuksista maakuntiin, mikä on merkittävä muutos erityisesti kunta-valtio -suhteen näkökulmasta. Liikennejärjestelmäsuunnittelu sekä merkittävä osa ELY-keskusten liikennetehtävistä on siirtymässä maakuntiin. Maakunnista on näin ollen muodostumassa alueidenkäytön suunnittelun ja liikennejärjestelmäsuunnittelun kokonaisuuden kannalta erittäin keskeinen toimija. Syksyn 2016 aikana valmistellaan maakuntauudistuksen edellyttämät muutokset maankäyttö- ja rakennuslakiin. Edellä mainitut muutokset heijastuvat monin tavoin alueidenkäytön suunnittelujärjestelmän toimivuuteen ja kehittämistarpeisiin. Ne edellyttävät eri toimijoiden tehtävien ja roolien arviointia, kehittämistä ja osin myös muuttamista nykytilanteeseen nähden. Muutokset avaavat mahdollisuuksia uudistaa nykyisiä toimintatapoja ja yhteistyömuotoja hyvinkin merkittävästi. Ne esimerkiksi parantavat mahdollisuuksia integroida maakunnan tason alueidenkäytön suunnittelu ja liikennejärjestelmäsuunnittelu nykyistä kiinteämmin toisiinsa.

Toisaalta uudistukseen liittyy useita haasteita ja kehittämistarpeita erityisesti kuntien alueidenkäytön suunnittelun ja sen edistämistehtävien näkökulmasta. Keskeisiä näkökulmia ovat muun muassa:

- Valtion ja maakuntien suhde alueidenkäytön suunnittelua koskevissa tehtävissä
- Maakuntien ja kuntien suhde alueidenkäytön suunnittelussa ja sen edistämisessä
- Maakuntien ja kuntien sekä niiden suunnittelutarpeiden erilaisuuden tunnistaminen
- Maakuntien ja kaupunkien suhde kaupunkiseutujen suunnittelussa
- Kuntien rakennustoimen järjestämisen edistämistehtävät ja niiden kehittäminen maakunnassa
- Hankkeessa selvitetään ja arvioidaan maakuntauudistuksen vaikutuksia ja toimintatapojen kehittämistarpeita näkökulmina mm. eri toimijoiden tehtävät ja roolit, yhteistyön muodot ja järjestäminen sekä niihin liittyvät haasteet ja kehittämistarpeet. Hankkeessa tuetaan eri toimijoiden toimintatapojen kehittämistyötä selvityksin ja viranomaisyhteistyön kehittämistoimilla. Keskeisiä osapuolia ovat ympäristöministeriö, maakuntien liitot, ELY-keskukset ja kunnat.
- Hankkeessa tarkastellaan maankäyttö- ja rakennuslain mukaisen alueidenkäytön suunnittelujärjestelmän uudistamisen keskeisiä elementtejä, joita ovat muun muassa menetelyjen sujuvuus ja avoimuus, suhde muuhun sääntelyyn, alueiden ja suunnittelutarpeiden erilaisuus sekä kansainvälinen kehitys.

Tutkimuskysymyksiä:

Maakuntaudistuksen toimeenpanon, vaikutusten ja haasteiden näkökulmasta:

- Nykytilanteen kartoitus kaikilla hallinnon tasoilla: Mitkä ovat nykyiset tehtävät, voimavarat, osaaminen, toimintatavat ja yhteistyömuodot? Huomiota kiinnitetään myös maakuntien liittojen ja ELY-keskusten välisiin alueellisiin eroihin. Mitkä ovat muuttuvat/uudet tehtävät suhteessa käytettävissä oleviin voimavaroihin ja osaamiseen?
- Mikä on alueidenkäytön suunnittelussa ja sitä koskevassa viranomaisyhteistyössä tarvittavan valtion viranomaisen ympäristöasiantuntemuksen tarve ja miten sen käyttöön saaminen voidaan varmistaa tulevaisuudessa?
- Muuttuvat roolit ja niiden vaikutukset: Mitkä ovat valtio-kunta -suhteen, valtio-maakunta -suhteen sekä maakunta-kunta -suhteen oleelliset muutokset ja niiden keskeiset vaikutukset alueidenkäytön suunnitteluun? Mikä on jatkossa ministeriöiden ja aluehallintoviranomaisen suhde maakuntaan ja kuntiin? Miten yhteistyö ja vastuut järjestetään käytännön kaavahankkeissa?
- Miten varmistetaan alueidenkäytön suunnittelua koskeva yleisen edun ja laillisuuden valvonta? Mikä on valtion viranomaisen rooli tulevassa järjestelmässä? Ovatko alueidenkäytön suunnittelun valvontakeinot ja puuttumismahdollisuudet riittäviä uudessa tilanteessa kansainvälisten veloitteiden, esimerkiksi kv-sopimusten näkökulmasta?
- Mitkä ovat maakuntaudistuksen myötä muuttuvien eri viranomaisten roolien, tehtävien, toimintatapojen ja hankkeessa tarkasteltavien ratkaisumallien vaikutukset muun muassa talouteen, viranomaisiin, ympäristöön ja kansalaisten asemaan?
- Miten kuntien rakennustoimen järjestämisen edistämistehtävät ja niiden kehittäminen tulisi järjestää maakunnassa?

Edellä mainittuihin näkökulmiin liittyvien kehittämistarpeiden ja haasteiden määrittelyn pohjalta tapahtuvaa hyvien käytäntöjen kehittämistä toteutetaan hankkeessa kyselyjen, selvitysten, työpajojen ym. keinoin pilottina valittavien maakuntien liittojen, ELY-keskusten ja kuntien kanssa.

Alueidenkäytön suunnittelujärjestelmän tulevan kehittämisen näkökulmasta:

- Mitkä ovat maankäyttö- ja rakennuslain mukaisen alueidenkäytön suunnittelujärjestelmän keskeiset haasteet ja kehittämistarpeet maakuntaudistuksen näkökulmasta?
- Millaisiin MRL:n muutoksiin uudistus kohdistaa erityistä painetta?
- Miten maakuntaudistus vaikuttaa ylimaakunnallisen ja maakuntien välisen yhteistyön tarpeeseen ja muotoihin tulevaisuudessa?
- Miten alueidenkäytön suunnittelun ja liikennejärjestelmäsuunnittelun tehtävät asemoituvat maakunnan tehtäväkokonaisuudessa?
- Mitä erilaisia suunnittelutarpeita voidaan tunnistaa erilaisilla alueilla?
- Mitä ovat kaupunkiseutujen kehittämiseen liittyvät keskeiset toimintatavat tulevaisuudessa?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hankkeella edistetään maakuntauudistuksen ja hallituksen reformien toimeenpanoa. Hankkeella edistetään myös alueidenkäytön suunnittelun ja liikennejärjestelmäsuunnittelun yhteensovittamista.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Taustoitusta, nykytilanteen kartoitus ja analysointi
- Toimintavaihtoehtojen vertailua, kehittämissuunnitelmien määrittely ja eri vaihtoehtojen arviointi ja vertailu

6.6 Aluetalouden tietoperusta kasvun ja kilpailukyvyn vahvistajana

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 120 000

Aikajänne: 2/2017 – 6/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Aluekehittämisen keskeisenä periaatteena on alueiden erikoistuminen ja omiin vahvuuksiin perustuva kehittäminen sekä koko maan voimavarojen hyödyntäminen. Alueilta odotetaan omiin vahvuuksiinsa perustuvaa uudistumista ja kasvua.

Vuoden 2019 alussa toteutuva maakuntauudistus muuttaa merkittäväällä tavalla tehtävien ja resurssien jakoa valtion, maakuntien ja kuntien kesken. Tässä yhteydessä myös aluekehittämissuunnitelma uudistuu ja valtion ja alueiden yhteistyön ja vuoropuhelun luonne muuttuvat.

Valtion ja maakuntien välisen vuoropuhelun ja neuvottelujen pohjaksi tarvitaan määrällisiin ja laadullisiin indikaattoreihin perustuvaa tilannekuvaa alueiden kehityksestä. Hankkeen tavoitteena on luoda viitekehys ja indikaattorit alueiden kehityksen seurannan tilannekuvalle. Painopisteen tulee olla alueen taloutta ja resilienssiä eli muutosjoustavuutta kuvaavilla määrällisillä ja laadullisilla indikaattoreilla, joita pystytään hyödyntämään sekä alueellisen että valtakunnallisen ennakkoinnin, päätöksenteon, resurssien jaon ja seurannan tukena. Tilannekuvaindikaattoreiden perusteella tulee pystyä tunnistamaan aluetalouden ja yritystoiminnan erityispiirteitä (mm. toimiala-, työllisyys- ja elinkeinorakenne, yritystoiminnan ekosysteemit, osaaminen ja innovaatiotoiminta). Tilannekuvan kehittäminen tulee kytkeä maakuntauudistuksen valmisteluun ja erityisesti uuteen aluekehittämissuunnitelmaan. Uudistusten eteneminen on otettava joustavasti huomioon koko hankkeen ajan. Lisäksi työssä tulee huomioida TEM:n hallinnonalalla olevat kasvuun ja kilpailukykyyn liittyvät toimet ja hankkeet.

Kokonaisuuden tulee sisältää ainakin seuraavat osiot:

- Alueiden kehityksen (painopiste aluetaloudessa, kasvussa ja kilpailukyvyssä) tilannekuvan määrällisten ja laadullisten indikaattoreiden määrittely.
- Kartoitus valtioneuvoston ja alueiden (nykyiset maakuntien liitot ja ELY-keskukset) käytössä

olevista alueiden kehitystä kuvaavista tietolähteistä ja resursseista sekä ehdotus siitä miten tilannekuvan sisältämän tiedon tuotanto tulisi jatkossa järjestää kustannustehokkaasti ja siten, että eri toimijoiden resurssit ja osaaminen voidaan hyödyntää tehokkaasti. Lähtökohtaisesti tulee selvittää ja ottaa huomioon kaikki olemassa olevat aluetiedon järjestelmät ja sisällöt.

- Ehdotus tilannekuvan systemaattisesta ylläpidosta ja seurannasta.
- Ehdotus siitä, miten tilannekuva kytkeytyy päätöksentekoon ja aluekehitystyöhön sekä käytettäviin tiedon hankinnan ja hallinnan prosesseihin ja välineisiin.
- Kuvaus tilannekuvaan liittyvän valtioneuvoston ja maakuntien vuoropuhelun ja yhteistyön järjestämisestä.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mitä määrällisiä tai laadullisia indikaattoreita tilannekuvan tulisi sisältää?
- Millä välinein ja prosessein ko. tieto tuotetaan? Kuka tiedon tuottaa ja kuka hallinnoi sitä?
- Miten aluekehityksen, ja erityisesti aluetalouden, tilannekuvaa pystytään hyödyntämään sekä valtioneuvostossa että maakunnissa kasvun ja kilpailukyvyyn vahvistamiseksi?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Selvitys tukee maakuntauudistuksen toimeenpanoa ja sillä on yhteys hallitusohjelman kärkihankkeeseen "Kilpailukyvyyn vahvistaminen elinkeinoelämän ja yrittäjyyden edellytyksiä parantamalla".

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Taustoitusta, mukaan lukien olemassa olevan tiedon meta-analyysit,
- Strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa, mukaan lukien tilannekuva-analyysit

7. HALLITUKSEN KESKEISET KIVIJALKAHANKKEET

7.1 Yhdysvaltain vaikutus Euroopan ja Suomen turvallisuudelle

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 80 000

Aikajänne: 3/2017-12/2017

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Toisen maailmansodan päättymisestä aina kylmän sodan loppuun saakka Eurooppa painottui voimakkaasti Yhdysvaltain ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. 2000-luvulle tultaessa Yhdysvaltain turvallisuuspoliittinen rooli Euroopassa muuttui: Yhdysvaltain sotilaallinen läsnäolo ja valmius eurooppalaisten liittolaismaiden kokonaisvaltaiseen puolustukseen ajettiin käytännössä alas. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt transatlanttisen turvallisuusyhteistyön alasajoa tai Yhdysvaltain sitoutumisen heikkenemistä. Natoon otettiin uusia jäsenmaita, sen tehtäväkenttää laajennettiin ja monia yhteistyömuotoja avattiin myös liittokuntaan kuulumattomille kumppanimaille. Presidentti G.W. Bushin hallintokaudella Yhdysvaltojen ulkopoliittikkaa leimasi pyrkimys riippumattomuuteen, mutta 2010-luvulle tultaessa transatlanttiset suhteet ovat jälleen tiivistyneet. Obaman hallinto on paitsi sitoutunut monenkeskiseen yhteistyöhön niin globaalien kuin alueellistenkin ongelmien/konfliktien ratkaisemiksi, kuin pyrkinyt neuvottelemaan laajoja vapaakauppa- ja investointisopimuksia (TPP, TTIP) talouskasvun vauhdittamiseksi ja kansainvälisen normijärjestelmän täydentämiseksi. Venäjän sotilaallisen kapasiteetin kasvu, Krimin laitton valtaaminen sekä uhkaava retoriikka ja sotilaallinen toiminta mm. Itämeren alueella ovat johtaneet päätöksiin Naton – ja Yhdysvaltain – konventionaalisen valmiuden kasvattamisesta (Itä-) Euroopassa.

Useissa analyyseissa on kuitenkin tunnistettu kehityskulkuja, jotka saattavat muuttaa nykytilannetta: (1) Yhdysvaltain poliittinen ilmapiiri on epävarmuustilassa ja äänestäjäkunnassa esiintyy laajaa tyytymättömyyttä poliittista eliittiä kohtaan: paineet suunnata ulkopoliittikkaa kohti protektionismia, isolationismia, valikoivuutta kansainvälisten normien noudattamisessa sekä kahdenvälisten sopimusten suosimista monenvälisten kustannuksella ovat mahdollisesti kasvaneet.

(2) Vaatimus eurooppalaisten liittolaisten voimakkaammasta sitoutumisesta omaan puolustukseensa jaetaan tätä nykyä laajalti ja avoimesti ulkopoliittisten päätöksentekijöiden keskuudessa.

(3) Kiinan vuosia jatkunut, joskin hidastunut, talouskasvu sekä sen mahdollistama sotilaallisen kapasiteetin ja ulkopoliittisen kunnianhimon kasvu ovat herättäneet kysymyksen Kiinan noususta uhmaamaan Yhdysvaltain johtoasemaa erityisesti Aasiassa, mutta pitkällä aikavälillä myös globaalilla tasolla. Yhdysvalloissa mahdollisuus on otettu tosissaan ja sitä kuvaa Obaman hallinnon esittämä ajatus ulko- ja turvallisuuspoliittisen painopisteen suuntaamisesta Aasiaan.

Selvityksessä analysoidaan erilaisten Yhdysvaltain Eurooppa-politiikkaan liittyvien jatkuvuuksien ja (mahdollisten) muutosten perusteita ja vaikutuksia. Erityisesti huomiota kiinnitetään turvallisuus-

ja puolustuspoliittisiin kysymyksiin. Selvityksessä huomioidaan Yhdysvaltain presidentinvaalien tulokset sekä mahdolliset tapahtumat ja kehityskulut, jotka ovat kysymyksenasettelun puitteissa merkityksellisiä. Mahdollisten muutosten vaikutuksiin – haasteisiin ja mahdollisuuksiin – Suomelle ja Suomen ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikalle kiinnitetään selvityksessä erityistä huomiota. Selvitys voi pitää sisällään konkreettisia toimenpidesuosituksia päätöksenteon tueksi.

Tutkimuskysymyksiä:

- Tutkimustarve liittyy globaaliin järjestelmämuutokseen ja Yhdysvaltain asemaan maailmassa sekä transatlanttisiin suhteisiin yleensä. Missä määrin yllä esitetyt kehityskulut ovat todellisia?
- Minkälaisia mahdollisia vaikutuksia niillä on transatlanttisiin suhteisiin ja Euroopan turvallisuusjärjestelmälle?
- Onko Yhdysvaltain väestöllisellä muutoksella merkitystä maan Eurooppa-suhteisiin?
- Miten Kiinan nousu alueelliseksi johtovaltioksi tai globaaliksi suurvallaksi Yhdysvaltain rinnalle vaikuttaisi Yhdysvaltojen utp-tavoitteisiin ja toimintatapoihin?
- Millainen on Yhdysvaltojen tuleva rooli Natossa ja miten se suhtautuu Naton kumppanimaihin?
- Mitkä kehityskuluista ovat väliaikaisia, mitkä pidempiaikaisia tai pysyviä?
- Missä määrin muutostrendit ovat riippumattomia Yhdysvaltojen kulloisestakin presidentistä?
- Pyrkiikö Yhdysvallat jatkossakin säilyttämään ulko- ja turvallisuuspoliittisen johtoaseman ja jatkamaan aloitteellista utp:ta (ml. koalitiot)?
- Kykenevätkö Euroopan valtiot ottamaan enemmän vastuuta omasta puolustuksestaan ja lähialueensa vakaudesta, mikäli Yhdysvaltain läsnäolo Euroopassa heikkenee?
- Miten Iso-Britannian todennäköinen ero Euroopan unionista vaikuttaa transatlanttisiin suhteisiin?
- Miten muutokset vaikuttavat Suomen utp-asemaan ja miten Suomi voi odotettavissa oleviin muutoksiin varautua?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Selvitys tuottaa tietoa niin ulko- ja turvallisuuspoliittisen suunnittelun kuin valtioneuvoston utp-selonteon toimeenpanon tueksi. Selvitys tukee myös valtioneuvoston ennakkointitehtäviä ja tuottaa tietoa ulkoasiainministeriön oman tulevaisuusselonteon valmisteluun.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Ennakointitietoa ja taustoitusta, mukaan lukien olemassa olevan tiedon meta-analyysit
- Strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa, mukaan lukien tilannekuva-analyysit

7.2 Suomen vaikuttavuuden vahvistaminen konfliktien ehkäisyssä ja hallinnassa

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 100 000

Aikajänne: 3/2017-12/2017

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Hankekokonaisuudessa tarkastellaan Suomen toimintaa konflikteissa sekä kansallisista lähtökohdista että osana kansainvälistä yhteisöä, ja erityisesti sitä, miten Suomen panosta rauhanvälitykseen voidaan pitemmällä aikavälillä edistää. Tarvittaessa kokonaisuus voidaan jakaa useaan eri hankkeeseen, jotta eri tutkimuskysymykset tulevat huomioituksi.

Hallitusohjelman mukaisesti "Suomi jatkaa aktiivista osallistumistaan kansainväliseen kriisinhallintaan. Hallitus korostaa sotilaallisen ja siviilikriisinhallinnan sekä kehitysyhteistyön, humanitaarisen avun ja rauhanvälityksen yhteensovittamista. Suomi kantaa globaalia vastuuta ja vahvistaa turvallisuuttaan edistämällä kansainvälisessä yhteistyössä kestävää kehitystä, rauhan rakentamista sekä naisten ja tyttöjen asemaa muun muassa YK:n päätöslauselman 1325 mukaisesti." Suomen roolin vahvistamista kansainvälisten konfliktien ehkäisemisessä, hallinnassa ja jälkihoidossa on pidetty tärkeänä. Kuten myös mm. sisäisen turvallisuuden selonteossa todetaan: ulkoisella ja sisäisellä turvallisuudella on tiivis yhteys: konfliktit kaukana heijastuvat potentiaalisesti Suomeen ja aktiivinen vaikuttaminen niihin mm. kriisinhallinnan ja rauhanvälityksen kautta lisää turvallisuutta myös Suomessa.

Suomi on panostanut kokonaisvaltaiseen kriisinhallintaan pyrkien lisäämään yhteistyötä sotilaallisen ja siviilikriisinhallinnan sekä kehitysyhteistyön ja humanitaarisen avun kesken. Menestyksekkäässä rauhantyössä ja kriisinhallinnassa olennaista on varhaisten signaalien tulkitseminen ja tilanteiden ennakoiminen mm. juuri paikallisten yhteisöjen ja usein kansalaisjärjestöjen omaamien riittävien kontaktiverkostojen kautta. Ihanteellisesti rauhantyön painopiste voisi olla varhaisvaroituksessa ja konfliktien ratkaisussa rauhanvälityksen keinoin. Tarvitaan ehkäisy-, hallinta- ja jälleenrakennusvaiheita, missä olennaista on näiden luonteva niveltyminen toisiinsa.

UM on aiemmin tukenut Ruotsin rauhantutkimuksen instituutin (SIPRI) tutkimusta, joka keskittyy YK:n rauhanoperaatioiden muuttuneeseen geopolitiikkaan ja luonteeseen. Edelleen UM on tukenut jatkotutkimusta, joka keskittyy rauhanoperaatioihin Afrikassa. TEAS-hankekokonaisuuden tarkoitus on lähestyä rauhantyötä nimenomaisesti suomalaisesta, kokonaisvaltaisesta näkökulmasta, suomalaista lisäarvoa kartoittaen ja kansallisen kapasiteetin rakentamista edesauttavan suomalaisen tutkimuspohjan kasvattamisen kautta. Tutkimus myös jatkaa aiempaa kokonaisvaltaisen kriisinhallinnan tutkimusta (ml. KOVA kriisinhallintatoiminnan vaikuttavuuden arviointi, 2012).

Aiempaa osallistavammilla ja laaja-alaisimmilla rauhanprosesseilla pyritään kestävämpiin tuloksiin. Suomi kiinnittää erityistä huomiota mm. kansalaisyhteiskunnan osallistumiseen sekä hauraiden valtioiden kehitykseen rauhansopimuksen voimaantulon jälkeisinä vuosina. Naisten ja nuorten aktiivista roolia konfliktien ehkäisyssä, hallinnassa ja jälkihoidossa tulisi vahvistaa. Kokonaisuudessaan kyse on mahdollisimman laajapohjaisen paikallisen omistajuuden ohella tulosten vaikuttavuudesta ja kestävydestä. Uskontojen sekä mielletty että todellinen merkitys konflikteissa tulisi asianmukaisesti huomioida rauhantyössä.

Tutkimuskysymyksiä:

- Miten voisimme kehittää toimintaamme, ml. mahdollisten konkreettisten tapaustutkimusten valossa siten, että rauhantyön eri ulottuvuuksien (ennaltaehkäisy, siviili- ja sotilaallinen kriisinhallinta, rauhanvälitys, jälleenrakennus, kehitysyhteistyö, humanitaarinen apu) luonteva jatkumo, täydentävyys, tuloksellisuus ja kokonaisvaltaisuus toteutuisivat entistä paremmin?
- Miten tukea kaikkien konfliktien osapuolten osallistamista rauhanprosesseihin sekä edistää naisten ja/tai nuorten aktiivista osallistumista konfliktisyklin eri vaiheissa, ml. ennaltaehkäisyssä?
- Miten kehittää konfliktien ennakointia (poliittisen talouden kysymykset, ideologiat) ja sitä kautta Suomen osallistumisen painopisteitä?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hanke liittyy ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon ja sisäisen turvallisuuden selonteon ja strategian (2016) sekä valmisteilla olevan puolustuspoliittisen selonteon toimeenpanoon.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

Strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa, mukaan lukien tilannekuva-analyytit tai tapaustutkimukset ja toimintavaihtoehtojen vertailut.

7.3 Pohjoismaiden ulko- ja turvallisuuspoliittinen yhteistyö: kehitysmahdollisuudet ja haasteet yhteistyön syventämiselle

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 80 000

Aikajänne: 3/2017-3/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Viime vuosien aikana pohjoismainen yhteistyö on noussut voimakkaasti poliittiselle agendalle. Pääministeri Sipilän hallitusohjelmassa sekä uudessa ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa korostetaan pohjoismaisen yhteistyön turvallisuuspoliittista merkitystä Suomelle ja Suomen lähialueiden vakaudelle. Suomen Pohjoismaisen ministerineuvoston puheenjohtajuus (2016) taas uudistaa perinteistä sopimusvaraista pohjoismaista yhteistyötä vastauksena nopeaan alueelliseen ja yhteiskunnalliseen muutokseen. PMN:n puitteissa tavoitteeksi ovat nousseet niin yhteispohjoismaisen vaikuttavuuden vahvistaminen EU:ssa ja monilla kansainvälisillä foorumeilla kuin mm. näitä tavoitteita tukeva pohjoismaisen yhteistyön rakenteiden modernisointi (Nytt Norden 2.0). Modernisoinnin puitteissa on myös tarkasteltu PMN:n sopimusvaraisen yhteistyön sekä sen ulkopuolella toteutettavan (mm. ulko-, puolustus- ja sisäasiat) yhteistyön kosketuspintoja. Thorvald Stoltenbergin 2009 antamat suositukset pohjoismaisen ulko- ja turvallisuuspoliittisen yhteistyön tiivistämiseksi on pitkälti toteutettu. Pohjoismaissa esiintyy jatkuvaa kiinnostusta kehittää edelleen pohjoismaisen ulko- ja turvallisuuspoliittisen yhteistyön pohjaa ja tavoitteita.

Ulko- ja turvallisuuspoliittisen yhteistyön tiivistyminen näkyy myös pohjoismaisissa julkilausumissa ja visioissa: Ulkoministerit antoivat 12.2.2014 julkilausuman, jossa Pohjoismaat sitoutuvat ulko- ja turvallisuuspoliittisen yhteistyön vahvistamiseen mm. kriisinhallintaan, kansainvälisten järjestöjen toimintaan, ilmastonmuutokseen, kestävään kehitykseen, arktisiin kysymyksiin ja kyberturvallisuuteen liittyen. Joulukuussa 2013 puolustusministerit hyväksyivät vuoteen 2020 yltävän vision pohjoismaisen puolustusyhteistyön tiivistämisestä. Visiossa tavoitellaan mm. harjoitusyhteistyön kehittämistä, meri- ja ilmailu-yhteistyön tiivistämistä sekä nopean toiminnan kykyjä, niin EU:n, Naton kuin YK:n puitteissa. Pohjoismaiset yhteistyöministerit antoivat helmikuussa 2014 julistuksen, jossa tavoitteena on mm. ulospäin suuntautunut Pohjola. Maaliskuussa 2014 kehitysministerit laativat puolestaan julkilausuman pohjoismaiden kehityspoliittisista prioriteeteista ja työnjaosta niiden ajamiseksi kansainvälisillä foorumeilla. Pohjoismaihin kohdistuu suurvaltojen taholta kiinnostusta ylläpitää yhteistyösuhteita ryhmänä, mistä näkyvin esimerkki on yhteistapaamiset Yhdysvaltain presidentin kanssa.

Monet seikat – Itämeren alueen heikentynyt turvallisuustilanne, epävakaa taloudelliset suhdanteet sekä EU:n tulevaisuuteen liittyvät epävarmuudet – ovat nostaneet pohjoismaisen yhteistyökontekstin (ml. ulkosuhteiden tiivistäminen) yhdeksi mahdolliseksi lähialuiden vakautta, kokonaisvaltaista turvallisuutta sekä poliittista painoarvoa lisääväksi että taloudellista kasvua tukevaksi tekijäksi Suomelle. Pohjoismainen yhteistyö ei kuitenkaan aina etene saumattomasti. Vaikka yhteiskunnat ovat

kin samankaltaisia ja perustuvat pitkälti jaetulle arvopohjalle, näkemykset eivät aina ole yhteneviä, eivätkä olemassaolevat Eurooppapoliittiset ja turvallisuuspoliittiset perusratkaisut ole mahdollistaneet kokonaisvaltaista lähestymistapaa ulkosuhteiden syventämiseksi ja linjaamiseksi. Ulko- ja turvallisuuspoliittisen yhteistyön tiivistämisessä pyritään löytämään konkreettisia toimia yhteistyön operationalisoimiseksi. Yhteistyön toimeenpano ja konkretisoiminen on keskeistä yhteistyön vaikuttavuuden osalta. (PMN:n 1990-luvulla aloitetut yhteistyöohjelmat lähialueilla ovat viime aikoina olleet toimintaympäristön muutosten kohteena.)

Hanke tarkastelee Pohjoismaiden ulkosuhteiden keskinäistä koordinaatiota (ml. ministerineuvosto) sekä ulko-, turvallisuus- ja puolustuspoliittisen yhteistyön tulevaisuuden haasteita ja mahdollisuuksia. Hankkeeseen voi sisältyä myös erityisesti Suomen ja Ruotsin ulko- ja turvallisuuspoliittiseen yhteistyöhön tarkemmin keskittyvä osa.

Tutkimuskysymyksiä:

- Minkälaisia hyötyjä tiivistyvä pohjoismainen utp-yhteistyö voisi tarjota Suomelle?
- Miten toimintaympäristössä tapahtuvat muutokset saattavat vaikuttaa tiiviimmän yhteistyön hyödyllisyyteen?
- Mitä hyötyjä on saatavissa tiiviimmästä pohjoismaisesta yhteistyöstä muuttuvassa toimintaympäristössä? Miten yhteistyön syventäminen vaikuttaisi pohjoismaiden asemaan eurooppalaisissa ja kansainvälisissä rakenteissa?
- Minkälaiset tekijät, kehityskulut ja instituutiot tukevat ja minkälaiset heikentävät mahdollisuuksia yhteistyön syventämiseksi ja laajentamiseksi? Onko tarvetta hahmottaa eri Pohjoismaiden välisten foorumeiden ja yhteistyömuotojen muodostamaa kokonaisuutta kokonaisvaltaisemmin?
- Miten PMN:n ulkosuhdetoiminta suhteutuu muuhun pohjoismaiseen ulko-, turvallisuus- ja puolustuspoliittiseen yhteistyöhön? Ovatko PMN:n ulkosuhteisiin varatut voimavarat oikein mitoitettu ja hyvin hyödynnetty?
- Mitkä ovat utp- ja puolustusasioiden kehittämisenäkymät? Minkälaisin konkreettisin keinoin ulkosuhdeyhteistyötä voisi tiivistää lyhyellä, keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä?
- Onko Suomen ja Ruotsin välistä ulko-, turvallisuus- ja puolustuspoliittista yhteistyötä hyödyllistä ja mahdollista vielä syventää, ja jos on, niin miten?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hallitusohjelma; Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko; Pohjoismaisten ministerien julkilausumat ja visiot yhteistyön (ml. utp) syventämiseksi

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Ennakointitietoa ja taustoitusta, mukaan lukien olemassa olevan tiedon meta-analyysit,
- Strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa, mukaan lukien tilannekuva-analyysit,
- Toimintavaihtoehtojen vertailua

7.4. Ihmiskaupan uhrien tunnistamista ja auttamista koskevan lainsäädännön toimitus

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 100 000
Aikajänne 3/2017 – 3/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta ja auttamisesta säädetään kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta ja auttamisesta annetussa laissa (746/2011). Heinäkuussa 2015 voimaan tuli lainmuutos, jonka tarkoituksena oli lisätä tunnistamisen ja auttamisen ennustettavuutta ja läpinäkyvyyttä, luoda auttamisesta vastuunjaoltaan selkeämpi kokonaisuus sekä vahvistaa hyvää hallintoa. Monilta osin lainmuutoksessa oli kyse voimassa olevan käytännön nostamisesta lain tasolle. Lakihankkeessa uudistettiin vain sisäministeriön hallinnonalalle kuuluvaa lainsäädäntöä.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä, kansallisena ihmiskaupparaporttoijana toimiva yhdenvertaisuusvaltuutettu sekä useat järjestöt ovat esittäneet huolensa ihmiskaupan uhrien tunnistamista ja auttamista koskevan lainsäädännön riittävydestä ennen kaikkea suhteessa uhrien yhdenvertaiseen kohteluun, palvelujen saatavuuden ennakoitavuuteen, auttamisjärjestelmän asiakkuuden oikeusvaikutuksiin sekä palvelujen tosiasialliseen saatavuuteen uhrin kotikunnasta riippumatta. Uhrien tunnistamista ja auttamista vaikeuttaa se, ettei voimassa olevaa lainsäädäntöä ole sovitettu yhteen muiden hallinnonalojen lainsäädännön kanssa (esim. STM:n lainsäädäntö). Uhrien auttamisen prosessi ei ole muodostunut sellaiseksi kokonaisuudeksi, joka ehkäisisi ihmiskaupan uhrien putoamista eri järjestelmien väliin.

Lainmuutoksen käsittelyn aikana eduskunnan tietoon tuotiin em. ongelmat, minkä vuoksi se velvoitti valtioneuvoston seuraamaan sääntelyn toimivuutta ja vaikutuksia ihmiskaupan uhrien auttamisen ja ihmiskaupparikosten selvittämisen kannalta (HaVM 58/2014 vp). Suomea sitovat kansainväliset velvoitteet ja EU-oikeus edellyttävät toimimaan tehokkaasti ihmiskauppaa vastaan. Vallitseva lainsäädäntö ja siihen perustuva käytäntö asettavat kyseenalaiseksi sen, täyttääkö Suomi nämä velvoitteet.

Suomessa sovelletaan ns. kaksijakoista mallia uhrien auttamiseksi. Kotikuntalaiset saavat palvelut kotikunnastaan ja kolmannen maan kansalaiset ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän kautta. Auttamisen kokonaisuus näyttää erityisen haasteelliselta ja hajanaiselta kotikunnan omaavien ihmiskaupan uhrien kohdalla. Tämä auttamisen hajanaisuus sekä yhdenvertaisuuden ja ennakoitavuuden puute saattaa vähentää ihmiskaupan uhrien halukkuutta hakeutua avun piiriin, mikä lisää uudelleen uhriutumisen riskiä ja vaikeuttaa ihmiskaupparikollisuuden ilmituloa ja tutkintaa.

Tutkimus selvittää, tukevatko lainsäädäntö ja soveltamiskäytäntö ihmiskaupan uhrien tunnistamista

<p>ja auttamista, mikä olisi ihmiskaupan vastaisen toiminnan kokonaisuuden kannalta välttämätöntä. Tutkimus tuottaa myös tietoa päätöksenteon tueksi, kun arvioidaan sääntelyn toimivuutta ja vaikutuksia sekä mahdollisia lainmuutostarpeita, jotka kohdistuvat useaan eri hallinnonalaan (SM, STM, OM). Tutkimus pyrkii esittämään vaihtoehtoja näiden ongelmien ratkaisemiseksi.</p>
<p>Tutkimuskysymyksiä:</p> <ul style="list-style-type: none">- Miten ihmiskaupan uhrien tunnistamista ja auttamista koskevaa lainsäädäntöä sovelletaan?- Millaisia soveltamisongelmia käytännössä nousee esiin ja miten lainsäädäntö vastaa käytännön haasteisiin? Ilmeneekö yhdenvertaisuuden ja ennakoitavuuden puutteita?- Millaisia lainsäädännön aukkoja ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta ja auttamisesta annetussa laissa (746/2011) on ja millaisia yhteensopivuushaasteita esiintyy muun lainsäädännön kanssa? Antaako lainsäädäntö riittävällä tavalla välineitä poikkihallinnolliseen yhteistyöhön?- Miten ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen liittyvät toimet vaikuttavat muuhun ihmiskaupan vastaiseen toimintaan? Tukevatko ne rikostutkintaa ja syytetoimia sekä mahdollisuuksia avunsaantiin? Vaikuttavatko ne uhrien mahdollisuuteen saada oleskelulupia ja vahingonkorvauksia?
<p>Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:</p> <p>Ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma 2016-2017</p>
<p>Tietotuotannon pääasialliset muodot:</p> <ul style="list-style-type: none">- Toimintojen vaikutuksia seuraava ja arvioiva tieto- Toimintavaihtoehtojen vertailua

<p>7.5 Kokonaisarvio valmiuslain ja perustuslain 23 §:n suhteesta</p> <p>Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 150 000 Aikajänne: 2/2017-1/2018</p>
<p>Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:</p> <p>Tutkimushankkeessa tulisi laatia oikeudellinen arvio poikkeuslakina säädetyin valmiuslain ja perustuslain uuden 23 §:n suhteesta ja siitä, voitaisiinko valmiuslakiin sisältyvien perustuslakipoikkeusten</p>

alaa entisestään supistaa valmiuslakiin tehtävillä muutoksilla.

Eduskunta on edellyttänyt valmiuslain säätämisen yhteydessä, että valtioneuvosto laatii kokonaisarvion valmiuslain suhteesta perustuslain uuteen 23 §:ään perustuslakivaliokunnan esittämät näkökohdat huomioon ottaen (EK 28/2011 vp).

Uusi valmiuslaki (1152/2011) ja perustuslain 23 §:n muutos (1112/2011) tulivat voimaan samanaikaisesti 1.3.2012. Valmiuslakiehdotus kuitenkin valmisteltiin ennen kuin oli tietoa perustuslain uuden 23 §:n sisällöstä. Perustuslakivaliokunta edellytti valmiuslaista antamassaan lausunnossa, että valmiuslakiehdotus oli käsiteltävä perustuslain säätämisyjärjestyksessä, koska se sisälsi useita perustuslain kanssa ristiriidassa olevia säännöksiä (PeVL 6/2009 vp). Tämä johtui ennen muuta lakiehdotuksen asetuksenantovaltuuksia koskevista säännöksistä, jotka olivat suurelta osin sellaisia, etteivät ne olleet saatettavissa vastaamaan perustuslain asettamia lailla säätämisen sekä täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden vaatimuksia.

Perustuslain uuden 23 §:n taustalla oli perustuslakivaliokunnan kanta, jonka mukaan valmiuslain kaltaisen poikkeusoloissa sovellettavaksi tulevan lain säätäminen pysyväisluonteisena poikkeuslakina ei ole valtiosäännön perusratkaisujen kannalta tyydyttävä ratkaisu. Tuolloin käynnistyneessä perustuslain tarkistamishankkeessa oli valiokunnan mielestä syytä arvioida, voitaisiinko perustuslain poikkeusoloja koskevaa sääntelyä muuttaa siten, että lailla säätämisen vaatimusta väljennettäisiin. (PeVL 6/2009 vp, s. 16).

Valmiuslaissa säädetään viranomaisten erityistoimivaltuuksista poikkeusoloissa. Perustuslain 23 §:n muutoksen myötä poikkeusoloissa voidaan tilapäisistä perusoikeuspoikkeuksista säätää vastaisuudessa paitsi lailla myös soveltamisalaltaan täsmällisesti rajatun valtuuden nojalla annettavalla valtioneuvoston asetuksella. Valmiuslain suhdetta perustuslain uuteen 23 §:ään ei ole toistaiseksi arvioitu. Tällaisen kokonaisarvion laatiminen on siinä määrin mittava hanke, että sitä ei ole voitu oikeusministeriössä käynnistää. Valmiuslain valmistelu oli aikanaan poikkeuksellisen laaja ja pitkäaikainen lainsäädäntöhanke, johon osallistuivat kaikki ministeriöt, ja eduskuntakäsittelyn aikana kaikkiaan 11 valiokuntaa antoi lausunnon lakiehdotuksesta.

SOTE- ja maakuntauudistus (ml. valtion aluehallinnon muutokset) tulee myös edellyttämään valmiuslain tarkistamista, joten on perusteltua tätäkin silmällä pitäen toteuttaa eduskunnan edellyttämä selvitystyö. Maakuntauudistuksen valmistelussa on asetettu erityinen valmius- ja varautumisryhmä, jonka tehtävänä on mm. laatia ehdotukset yhteiskunnan turvallisuusstrategian toteuttamisen ja häiriö- ja poikkeustilanteisiin varautumisen koordinaation alueellisen tason järjestämiseksi, sekä selvittää, vastaavatko nykyiset viranomaisten toimivaltuudet nopeasti kehittyviin ja monitahoisiin vakaviin häiriötilanteisiin. Tutkimushankkeen tuloksia voidaan hyödyntää arvioitaessa esiin nousseita muita valmiuslain tarkistamistarpeita.

Tutkimuskysymyksiä:

- Miltä osin perustuslain säätämisyjärjestykseen johtaneet valmiuslain säännökset ovat edelleen ristiriidassa perustuslain uuden 23 §:n kanssa?
- Ja ovatko nämä ristiriidat poistettavissa valmiuslakiin tehtävillä muutoksilla?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hallituksen rakennepoliittiset uudistukset (SOTE- ja maakuntauudistus)

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

Strategiaa valmisteleva ennakoiva tieto, oikeudellinen arviointitieto eduskunnan lausuman edellyttämällä tavalla.

7.6 Osaamisen huoltovarmuus Suomen puolustuksen teknologisen ja teollisen perustan turvaamisessa

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 150 000

Aikajänne: 02/2017–09/2017

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strategisessa ohjelmassa linjataan, että Suomi ylläpitää laaja-alaisesti keskeisiin sotilaallisiin suorituskykyihin liittyvää kansallista teknologista osaamisesta sekä riittävää huoltovarmuutta ja puolustusteollisuutta. Valtioneuvoston periaatepäätös Suomen puolustuksen teknologisen ja teollisen perustan turvaamisesta määrittää kansallisen puolustuksen kannalta keskeisten suorituskykyjen rakentamiseen ja ylläpitoon vaadittavan teknologisen kyvyn ja osaamisen. Kansallisella teknologiaosaamisella on suora vaikutus puolustusjärjestelmän kokonaistoimintaan sekä sotilaalliseen huoltovarmuuteen. Korkeatasoinen tutkimus on välttämätön edellytys osaamisen kehittämiseksi ja ylläpitämiseksi. Periaatepäätöksessä linjataan, että nämä intressit tulee myös systemaattisesti huomioida suunnattaessa kansallista tutkimus- ja innovaatiopolitiikkaa sekä resursseja. Tietotarpeen kannalta keskeisiä rajoituksia on kuvattu myös puolustusvoimien tutkimusagendassa sekä puolustusvoimien teknologiastrategiassa.

Edellä mainittujen tavoitteiden kannalta kriittinen osaaminen perustuu usean eri toimijan osaami-

seen hallinnossa, teollisuudessa ja tiedeyhteisössä sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Osaamisen pitkäjänteinen hallinta sekä jatkuvasti päivittyvän ja ennakoivan tilannekuvan muodostaminen on keskeinen edellytys asetettujen strategisten tavoitteiden saavuttamiseksi.

Erityisen merkityksellisiä lähitulevaisuudessa ovat merivoimien vanhenevan taistelualuekaluston sekä Hornet-kaluston suorituskyvyn korvaamishankkeet, joiden osalta huomiota tulee kiinnittää tarvittavan sotilaallisen huoltovarmuuden edellyttämään teknologiseen ja teolliseen perustaan.

Tarkemmin teknologia-alueiden yksityiskohtia kuvataan Puolustusvoimien teknologiastrategiassa ja osaamisen tarpeita kuvattu Puolustusvoimien tutkimusagendassa (www.mil.fi).

Tätä taustaa vasten tässä hankkeessa tarkastellaan kuvattujen kriittisten teknologioiden kannalta relevantin osaamisen tilaa, kehitysnäkymiä, jatkuvuuden hallinnan haasteita sekä kansallista innovaatiokykyä ja sen kehittämistä. Lisäksi tarkastellaan osaamisen huoltovarmuuden tilannekuvan kehittämisedellytyksiä ja mahdollisuuksia. Tavoitteena on luoda konsepti, joka vahvistaa systemaattisen tilannekuvan ylläpitämistä ja oikea-aikaista ennakointia.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mitkä ovat kansallisen teknologisen osaamisen huoltovarmuuden kannalta keskeiset:
 - Vaikutukset tietö- ja palveluintensiivisessä verkottuneessa toimintaympäristössä?
 - Muutostrendit aikajänteellä 2030 ? (Esim. kansalliset tai kansainväliset poliittiset, taloudelliset, yhteiskunnalliset, teknologiset, tiedepoliittiset tekijät ja trendit.)
- Mitkä ovat perustellusti Suomen osaamisvahvuudet ja mitkä ovat kehittämistarpeet?
- Mitkä ovat tavoitteiden mukaisen tilannekuvan muodostamisen edellytykset ja kehittämistarpeet? Selvityksessä tulee laatia tavoitteiden mukaisen tilannekuvan toimintamalli, jossa määritetään eri toimijoiden roolit ja vastuut. Toimintamallin pohjana tulee soveltuvin osin hyödyntää kansainvälisiä parhaita käytäntöjä, mutta sen tulee olla suhteutettu Suomen kansallisiin resursseihin ja rakenteisiin.

Lopputuotteena syntyvä selvitystyö voi käyttää lähteinään avoimien lähteiden lisäksi myös salassa pidettävää aineistoa. Tästä johtuen selvitystyö voi julkisen osan lisäksi sisältämään julkisuuslain (JulKL (621/1999) 24.1.§) perusteella salassa pidettäväksi määriteltyjä osia. Salassa pidettävän tiedon käytöstä ja käsittelystä sovitaan yksityiskohtaisesti toimeksiantosopimuksen liitteessä. Kaikista selvitystyöhön osallistuvista henkilöistä tehdään turvallisuusselvityslain (726/2014) mukainen suppea turvallisuusselvitys, mikä on myös sopimuksen tekemisen edellytyksenä.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hallituksen strateginen ohjelma, Valtioneuvoston periaatepäätös Suomen puolustuksen teknologisen ja teollisen perustan turvaamisesta

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Ennakointitietoa ml. olemassa olevan tiedon meta-analyysi
- Strategian toimeenpanoa tukeva tieto
- Toimintavaihtoehtoja vertaileva tieto

7.7 Energia ja huoltovarmuus: geopolittisten ja strategisten siirtymien ennakointi turvallisuuspoliittisesta näkökulmasta

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 300 000

Aikajänne: 01/2017–12/2017

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Globaalissa energiantuotannossa, raaka-aineiden tarjonnassa ja saatavuudessa on koittanut uusi aika. Fossiilisista polttoaineista on parhaillaan ylitarjontaa ja siksi niiden hetkittäin voimakkaasti vaihteleva markkina-arvo tuottaa uusia geopolittisiä jännitteitä. Pidemmällä aikavälillä eräät uusiutuvat energiamuodot, esim. aurinkoenergia, saattavat muuttua pysyvästi kilpailukykyisiksi fossiilisiin polttoaineisiin verrattuna, millä voi olla mullistavia seurauksia. Valtioiden väliset energiariippuvuudet sekä kilpailu muista raaka-aineista muuttavat näistä syistä muotoaan. Tämä johtaa vaikeasti ennakoitaviin geopolittisiin ja -strategisiin siirtymiin.

Öljyn- ja kaasunvienti sekä energiantuotanto ovat Venäjän suurin kansantalouden tulolähde ja samalla vientituote. Venäjän talous on haasteiden edessä öljyn maailmanmarkkinahinnan laskun vuoksi ja investoinnit energiantuotannon kehittämiseen ja talouden uudistamiseen takkuilevat.

Suomen riippuvuus fossiilisista polttoaineista (tuontiriippuvuus, josta suurin osa tällä hetkellä Venäjältä) vaikuttaa kansalliseen huoltovarmuuteen. Poliittiset päätökset ja markkinatalous ovat monessa suhteessa tällä hetkellä ristiriidassa. Aurinko- ja tuulienergian tuet ovat kannustaneet investointeihin, jotka ovat alentaneet sähkön hintoja. Alhainen sähkön hinta on puolestaan alentanut investointihalukkuutta perinteiseen säädettävissä olevaan ja huoltovarmuuden kannalta tärkeään lauhdevoimaan ja sähkön ja lämmön yhteistuotantoon. Kokonaisuutta muuttaa myös uusien polttoaineiden ilmaantuminen markkinoille (mm. nesteytetty maakaasu ja biopolttoaineet).

Tutkimuskysymyksiä:

- Miten maailman energiatalouden muutoksia tulisi analysoida ja ennakoida turvallisuuspoliittisesta näkökulmasta? Mikä on keskeisten trendien (teknologian kehitys, geopolitiikka ja investoinnit) vaikutus energiapoliittiseen päätöksentekoon Suomessa ja Euroopassa? Minkälaisia pitkäkestoisia geopolittisiä seurauksia uusien energiamuotojen käyttöönotolla voi maailmanlaajuisesti olla?
- Mikä on Venäjän talouden kyky kohdata raaka-aineiden hintojen pudotus ja miten se heijastuu maan sotatalouteen sekä turvallisuuspoliittisiin ratkaisuihin? Miten Suomi on varautunut energianviennistään riippuvaisen Venäjän talouden epävakauteen?
- Mikä on markkinoiden ja politiikkatoimien (energia-, ilmasto- ja turvallisuuspolitiikka) ohjauvus huoltovarmuuden näkökulmasta? Mitkä ovat bioöljyn tulevaisuuden mahdollisuudet korvata fossiilisia polttoaineita liikenteessä ja energiantuotannossa? Jos fossiilisista polttoaineista siirryttäisiin biopolttoaineisiin, miten se muuttaisi varautumista ja riippuvuuksia? Millainen tulevaisuuden energiapaletti palvelisi parhaiten sekä huoltovarmuuden että energiapolitiikan tavoitteita?

Hankkeen toteuttajan/toteuttajien on kyettävä yhdistämään edellä kuvattuja erilaisia tulokulmia ja tuottamaan konkreettisia havaintoja ja suosituksia.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hallituksen strateginen ohjelma.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Ennakointitietoa ml. olemassa olevan tiedon meta-analyysi
- Strategian toimeenpanoa tukeva tieto
- Toimintavaihtoehtoja vertaileva tieto

7.8 Kestävän kehityksen yhteiskuntasitoumuksen toimenpidesitoumus-työkalun arviointi

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 100 000

Aikajänne: 1/2017 – 6/2017

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Kestävän kehityksen yhteiskuntasitoumus on keväällä 2016 päivitetty kansallinen kestävän kehityksen strategia <https://sitoumus2050.fi/>, joka sisältää toimenpidesitoumus-työkalun kestävän kehityksen tavoitteiden toimeenpanemiseksi. Toimenpidesitoumusten kautta kaikentyyppiset organisaatiot ja jopa yksittäiset kansalaiset voivat osallistua globaalin Agenda 2030:n toteuttamiseen.

Toimenpidesitoumuksia määrittää kuusi kriteeriä. Sitoumusten on

- oltava vision ”Luonnon kantokyvyn turvaava, hyvinvoiva ja globaalisti vastuullinen Suomi” mukaisia
- edistettävä yhtä tai useaa yhteiskuntasitoumuksen tavoitteita
- noudatettava kestävän kehityksen periaatteita
- oltava konkreettisia
- oltava mitattavia ja seurattavia
- luotava uutta

Elokuuhun 2016 mennessä toimenpidesitoumuksia on annettu 307 kappaletta kaikilta kestävän kehityksen eri osa-alueilta. Toimenpidesitoumusten määrän kasvun myötä myös odotukset työkalua, sen toimivuutta, vaikuttavuutta ja uskottavuutta kohtaan ovat kasvaneet.

Tutkimuskysymyksiä:

- Minkälaisiin uusiin toimenpiteisiin sitoumus on eri organisaatioissa ja toimijoiden keskuudessa johtanut?
- Miten työkalu on toiminut kestävän kehityksen tietoisuuden ja toiminnan edistäjänä?
- Miten toimenpiteiden vaikuttavuutta ja synergiahyötyjä (mm. sitoumusklustereiden syntyä) voidaan lisätä?
- Miten varmistaa sitoumusten laatu ja uskottavuus sekä määritellä näitä kuvaavia tekijöitä
- Miten yksittäisten sitoumusten määrää voitaisiin edelleen kasvattaa?
- Millaisia toimia tulisi toteuttaa, jotta kansalaisia saataisiin paremmin mukaan sitoumukseen?
- Miten sitoumustyökalu toteuttaa parhaiden käytäntöjen levittämisen tavoitetta ja millaisia kokeiluaihioita on tunnistettavissa?
- Millaisia vastaavien kansallisten kestävää kehitystä edistävien työkalujen, ohjelmien sekä aloitteiden parhaita käytäntöjä on olemassa?

- Millaisia mahdollisia synergiahyötyjä voitaisiin saavuttaa em. vastaavien työkalujen ja ohjelmien kanssa sitoumuksen kannalta? Arvioinnissa on myös tarkoitus tunnistaa sitoumusten määrän kasvuun liittyvät riskit ja haasteet. Tavoitteena on selvittää, miten sitoumusta ja tietokantatyökalua tulisi kehittää Agenda2030:n kansallisessa toimeenpanossa.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Selvitys tukee hallituksen kivijalkahanketta 7.2. ja Agenda2030 laajaa kansallista toimeenpanoa tuottamalla arvioinnin sitoumustyökalun toimivuudesta ja vaikuttavuudesta.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Arviointi ja strategian toimeenpanoa tukeva tieto

8. MUUT

8.1 Talousarvion sukupuolivaikutusten arvioinnin kehittäminen

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 100 000

Aikajänne: 3/2017 – 3/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Hallitus hyväksyi 4.5.2016 valtioneuvoston periaatepäätöksenä hallituksen tasa-arvo-ohjelman, johon sisältyy hanke talousarvion sukupuolivaikutusten arvioinnista. Talousarvion sukupuolivaikutusten arviointi on ollut osa tasa-arvopolitiikkaa jo usealla hallituskaudella. Ministeriöitä on veloitettu kirjaamaan talousarvion valmisteluvaiheessa pääluokkaperusteluihin tasa-arvovaikutuksiltaan relevantit toimet. Budjetin määrärahojen kohdentumisen tarkastelu sukupuolinäkökulmasta, jää nykyisin varsin yleiselle tasolle. Hallituksen tasa-arvo-ohjelman mukainen budjetin sukupuolivaikutusten arviointi, vaikutusarvioinnin menetelmien luominen ja jatkokehittäminen ovat tärkeitä askeleita sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisessa.

Tässä hankkeessa keskitytään veroja, palveluja ja tulonsiirtoja koskevien-sukupuolivaikutusten arviointimenetelmien ja aineistojen sekä toimintamallien kehittämiseen. Hankkeessa luodaan toimintamalli myös sukupuolivaikutusten arvioinnin toteutumisen seuraamiseksi. Perimmäisenä tavoitteena on, että sukupuolivaikutusten arviointikehikkoa tai toimintamallia voitaisiin soveltaa mahdollisimman laajasti koko valtionhallinnossa osana talousarvion valmisteluprosessia.

Erityistä huomiota tulee kiinnittää suorien ja epäsuorien vaikutusten sekä näiden vaikutuskanavien arviointiin. Esimerkiksi kotihoidon tuki on sukupuolittunut etuus, jota käyttävät pääosin naiset. Näin suorat määrärahan muutokset vaikuttavat erityisesti naisten käytettävissä oleviin tuloihin. Toisaalta tutkimusten mukaan naisten työn tarjonta on erityisen sensitiivistä kotihoidon tuen tasolle, joten kotihoidon tuen leikkaaminen voi parantaa naisten työhön osallistumista ja palkkakehitystä. Pitkien työelämän katkojen katsotaan heikentävän naisten palkkakehitystä, joka heijastuu palkkaeroihin. Lisäksi huomiota tulee kiinnittää sukupuolineutraalien erien käsittelyyn. Esimerkiksi julkishyödykkeiden, kuten vaikkapa koulutuksen, sukupuolivaikutusten arviointi edellyttää erityistä huolellisuutta. Osa suorista tuista, kuten vaikkapa lapsilisät, eivät välttämättä yksiselitteisesti kohdistu tietylle sukupuolelle, vaan ne voidaan käyttää perheen yhteisiin menoihin. Etuuksia myönnetään henkilöille usein muusta syystä kuin sukupuolen perusteella. Näiden budjetin määrärahojen käsittely edellyttää huolellista harkintaa. Tutkimushankkeessa tulee huomioida erityyppisten budjetin erien luonteenpiirteet sukupuolivaikutuksia arvioitaessa.

Hanke voidaan toteuttaa joko yhden tai useamman toteuttajatoimesta. On mahdollista toteuttaa

hanke siten, että suorien ja epäsuorien sukupuolivaikutusten arvioinnin tekee eri toteuttaja. Toteuttajien tulee kuitenkin varmistaa hankkeiden keskinäiset asiayhteydet.

Tutkimuskysymyksiä:

- Miten talousarvion suoria ja epäsuoria sukupuolivaikutuksia voidaan arvioida ja laskea, huomioiden budjetin erien erilaiset ominaisuudet:
 - Verotuksen ja suorien tulonsiirtojen osalta (verotus, tulonsiirrot)
 - Yksilöiden suoraan kuluttamat julkiset palvelut (terveydenhuolto, koulutus)
 - Puhtaat julkishyödykkeet (poliisi, oikeuslaitos)
- Sukupuolivaikutusten arviointiprosessin vaiheiden kuvaus.
- Miten sukupuolivaikutuksia tulisi huomioida jo lainsäädäntöhankkeita suunniteltaessa?
- Minkälaisia toimenpiteitä tarvitaan, jotta sukupuolivaikutusten arvioinnista saadaan luonnollinen osa talousarvion valmistelua (mm. koulutustarpeet, strategiset linjaukset yms.).
- Miten budjetin sukupuolivaikutuksia arvioidaan muissa maissa?
- Kehittämisehdotuksia siitä, miten talousarviossa sukupuolivaikutusten arviointiprosessia tulisi kehittää?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

- Vuoden 2016 talousarvio
- Pääministeri Sipilän hallituksen hallitusohjelman liite 6 vuoden 2016 osalta
- Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2016-2019
- Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2012-2015. Loppuraportti
- Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 2010
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

- Ennakointitietoa ja taustoitusta, mukaan lukien olemassa olevan tiedon meta-analysit,
- Strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa, mukaan lukien tilannekuva-analysit,

8.2 Kolmas sektori viranomaisten turvallisuustoiminnan tukena

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja (€): 150 000

Aikajänne: 3/2017-12/2017

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Kolmannen sektorin vapaaehtoistyö tukee suomalaisten turvallisuusviranomaisten toimintaa merkittävällä tavalla. Kolmannella sektorilla käsitetään tarkoitettavan tässä tapauksessa yksityisen sektorin, julkisen sektorin ja perheiden väliin jäävää yhteiskunnallista sektoria, jonka tunnuspiirteitä ovat voittoa tavoittelematon talous sekä järjestöjen sosiaaliset tavoitteet. Viranomaisen keskeisten päällekkäisyyksien poistaminen ja yhteistyön lisääminen ovat edenneet viime vuosina esimerkiksi resurssien jakamisen kautta. Samalla vapaaehtoistoiminnan, järjestöjen ja elinkeinoelämän (Public-Private Partnership) merkitys viranomaisten yhteistyökumppaneina on kasvanut. Yhteiskunnan kasvavat odotukset palveluiden saatavuutta ja laatua kohtaan, rajalliset viranomaisresurssit sekä kolmannen sektorin osaaminen sekä nopea kyky reagoida ja skaalata toimintaansa ovat johtaneet pohtimaan henkilöresurssien saatavuutta ja päällekkäisyyksien välttämistä kustannustehokkaalla tavalla.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mikä viranomaisten turvallisuustoiminnalle olennaisten kolmannen sektorin toimijoiden määrä ja osaaminen? Mitkä ovat kolmannen sektorin henkilöresurssien sisäiset päällekkäisyydet? Tässä yhteydessä sotilaallisen maanpuolustuksen henkilövaraukset suhteessa vapaaehtoistoiminnan varauksiin tulee myös kartoittaa. Lisäksi tulee tutkia mahdollisuutta luoda kolmannen sektorin toimijoista omaa esimerkiksi kuntien ja jatkossa myös maakuntien käyttöön tarkoitettua henkilövarausrekisteriä niistä henkilöistä, joita voidaan käyttää erilaisissa yhteiskunnan häiriötilanteissa ja jotka eivät ole sidottuja esimerkiksi sotilaallisen maanpuolustuksen tehtäviin. Mitä lainsäädännöllisiä, eettisiä tai muita mahdollisia esteitä kolmannen sektorin toimijoiden käyttämiselle viranomaistoiminnan tukena on olemassa erilaisissa yhteiskunnan häiriötilanteissa? Tavoitteena on selvittää kokonaistilanne Suomessa keskeisten turvallisuusviranomaisten ja heitä tukevien järjestöjen osalta laajan turvallisuuskäsitteen viitekehksessä (SM, PLM, UM sekä TEM, UM, STM, OM tukena).
- Hankkeen kolmas kärki on kustannustehokkuus, toimintojen rahoituksen muodostuminen ja käyttö. Mistä turvallisuusviranomaisten tukena toimivan kolmannen sektorin vapaaehtoistyön kustannukset muodostuvat, ja miten järjestökentän toimijoita rahoitetaan?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Selvitys kytkeytyy hallitusohjelman kirjauksiin kokonaisturvallisuudesta ja pelastustoimesta jasisäisen turvallisuuden selontekoon (2016) sekä tulevaan sisäisen turvallisuuden strategiaan. Selvitys tukee myös valtioneuvoston yhteistä ennakkointityötä ja tuottaa tietoa sisäministeriön oman tulevaisuusselonteon valmisteluun.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

Strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa ml. tilannekuva-analyysiä

8.3 Tutkimuslaitos- ja rahoitusuudistuksen arviointi

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 350 000

Aikajänne: 2/2017 - 11/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Vuonna 2013 hyväksytyn tutkimuslaitos- ja rahoitusuudistusta koskevan periaatepäätöksen¹ tavoitteena oli keskittää voimavaroja monitieteiseen, korkeatasoiseen ja yhteiskunnan kannalta merkitykselliseen tutkimukseen rakenteita ja rahoitusta uudistamalla. Lisäksi tavoitteena oli vapauttaa resursseja tutkimuksen tukipalveluista ja kiinteistä rakenteista tutkimustoimintaan, muodostaa tutkimuslaitoksista aihepiireittäin suurempia ja vahvempia kokonaisuuksia ja lisätä yhteistyötä tutkimuslaitosten ja korkeakoulujen välillä. Näin pyrittiin synnyttämään yhteiskunnallisesti vaikuttavampaa tutkimustoimintaa, joka olisi soveltuvampaa myös yhteiskunnallisen päätöksenteon tueksi. (Periaatepäätöksestä ja sen toteutuksesta, ks. <http://vnk.fi/tula>.)

Tässä kuvatun tietotarpeen ydinkysymys on, miten uudistus on toteutunut ja miten se on edesauttanut sitä, että tutkimus toimii yhteiskunnan kehittämisen ja päätöksenteon strategisena resurssina.

Arvioinnissa tulee huomioida moninäkökulmaisuus, monimenetelmällisyys ja kansainvälinen viitekehys. Lisäksi arvioinnin odotetaan vahvistavan suomalaisen tutkimusjärjestelmän ja tutkimuslaitoskentän kannalta olennaista näkemystä ja kokonaiskuvaa myös tulevaisuuden kehittämistarpeista.

Periaatepäätöksen rakenteen mukaisesti arvioinnissa tulee tarkastella seuraavia toimenpidekokonaisuuksia: tutkimuslaitosten yhteen sulauttaminen (luonnonvarakeskuksen ja paikkatiedon tutkimus-

¹ Periaatepäätöksestä ja sen toteutuksesta, ks. <http://vnk.fi/tula>

ja kehittämistoiminnan uudelleenorganisointi), tutkimuslaitosten yhdistäminen Helsingin yliopistoon (kuluttajatutkimus ja oikeuspoliittinen tutkimus) sekä Teknologian tutkimuskeskus VTT Oy:n hallintomallin ja juridisen aseman uudistaminen, sekä tutkimuslaitosten yhteenliittymien toiminnan kehittäminen (SOTERKO ja LYNENET). Lisäksi analyysin tulee kohdistua uusiin rahoitusinstrumentteihin ja tapoihin saada tutkimustietoa valtioneuvoston ja yhteiskunnallisen päätöksenteon käyttöön (ml. VN TEAS, Ministeriöiden selvitys- ja tutkimustoiminta, strateginen tutkimus). Tässä yhteydessä analysoidaan myös vaikutukset rahoituksen kokoamisesta tutkimuslaitoksilta (52,5 milj. €), Suomen Akatemialta (7,5 milj. €) ja Tekesilta (10 milj. €).

Analyysin tulee koskea myös TULA-uudistuksen kohteena olevien tutkimusorganisaatioiden henkilöstön asemaa toimintojen uudelleen organisoinnissa sekä tutkimuslaitosten yhteistyön muutoksia (akateemisen yhteisön lisäksi keskeiset asiakkaat ja sidosryhmät). Kaikkia arvioinnin näkökulmia tarkastellaan erityisesti toimintatapojen uudistamisen ja suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuuden osaamis- ja tutkimusvalmiuksien kannalta.

OKM:n toimeksiannosta arvioidaan parhaillaan (syksy 2016) tutkimuslaitosten ja korkeakoulujen yhteistyön syventämisen prosessia. Arvioinnin tulokset ja aineistot ovat TULA-arvioitsijan käytettävissä. Samoin arvioitsijan käyttöön toimitetaan TULA-uudistuksen seurannan materiaalit ja mahdollisuuksien mukaan myös muut olennaiset arviointi- ja seuranta-aineistot (mm. OECD-maa-arvioinnin aineistot ja TEAS-toiminnan itsearviointi- ja palautekyselyt 2015 ja 2016). Resurssimuutosten arvioinnissa tulisi myös hyödyntää tutkimuslaitosten, yliopistojen, Suomen Akatemian ja Tekesin tilinpäätöksiä. Aineistokokonaisuus käydään hankkeen liikkeellelähtövaiheessa läpi arvioinnin toteuttajien ja ohjausryhmän kesken.

Arvioinnissa on huomioitava muut tutkimus- ja innovaatiopolitiikan merkittävät muutokset (ml. tutkimus-, kehittämis- ja innovaatorahoituksen muutokset, kuten yliopistojen ja Tekesin toimintamäärärahojen leikkaukset) sekä näihin liittyvä analyysi- ja tiedontuotanto (mm. OECD:n maa-arviointi tutkimus- ja innovaatiojärjestelmästä, Tieteen tila-analyysi, tutkimus- ja innovaationeuvoston tietotarpeet). Selvityksestä raportoidaan ohjausryhmän lisäksi kansliapäällikkökokoukselle ja tutkimus- ja innovaationeuvostolle.

Tutkimuskysymyksiä:

- Uudistuksen toimeenpanon tuloksellisuus ja vaikuttavuus, mm. onko saatu aikaan tuotoksia ja tuloksia, joihin on pyritty? Mitkä ovat olleet uudistuksen odottamattomia vaikutuksia? Miksi ja mitkä tekijät ovat tähän vaikuttaneet?
- Uudistuksen operatiivinen tehokkuus, mm. onko toimenpiteet toteutettu tarkoituksenmukaisesti ja resurssiviisaasti? Onko investointi ollut kustannustehokas? Miksi ja mitkä tekijät ovat tähän vaikuttaneet?
- Uudistuksen selkeys ja yhtenäisyys, mm. ovatko tavoitteet selkeitä ja ymmärrettäviä, samansuuntaisia ja toisiaan tukevia ja vastaavatko toimet tavoitteisiin? Onko ristiriitaisuuksia

ja miten niihin vastattu? Miten muutos / uudistus on johdettu? Miksi ja mitkä tekijät ovat tähän vaikuttaneet?

- Uudistuksen relevanssi, mm. onko uudistuksessa huomioitu olennaisimmat ja kriittisimmät kysymykset ja tarpeet? Onko vastattu yhteiskunnallisiin tietotarpeisiin ja toimintaympäristön muutoksiin? Onko uudistus yhdenmukainen muiden toimintaympäristöön ja kohderyhmiin vaikuttavien muutosprosessien kanssa? Miksi ja mitkä tekijät ovat tähän vaikuttaneet?
- Tutkimuksen tuloksellisuus ja vaikuttavuus ja sen edellytykset, mm. vaikutukset talouteen, yhteiskuntaan, poliittiseen päätöksentekoon ja palveluihin, sekä tavat, joilla uudistus on muovannut tutkimuskenttää.
- Tutkimuksen laatu ja sen edellytykset, mm. tieteelliset artikkelit kansainvälisissä tiedejulkaisuissa, viittaukset tai kansainvälinen tutkimusyhteistyö jne.
- Tutkimuksen relevanssi, mm. tutkimuksen kohdistuminen suomalaisen yhteiskunnan kannalta olennaisimpiin tulevaisuuden kysymyksiin, tutkimuksen saavutettavuus, käytettävyys ja näihin liittyvät mahdolliset suuntautumis- ja painopistemutokset.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Tuloksilla tuetaan hallituksen tutkimus- ja innovaatiopolitiikan linjauksia.

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

Ulkoinen arviointi